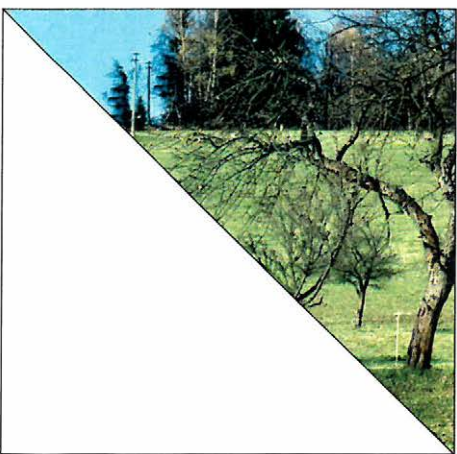
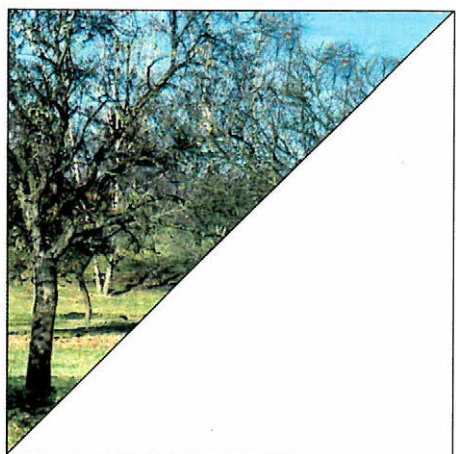

VYBÍRÁME Z OBSAHU

Liptálské slavnosti
 Dílo Jiřího Třanovského
 Zvony a zvonařství
 Poutní kostel ve Štípe
 Vsetínští barvíři
 Ovocnářství na Valašsku
 Malíř Jaroslav Frydrych
 Stavba přehrady Bystřička
 Paměť starých domů
 Odzemkář Rudolf Londin
 Lidový řezbář Josef Heja
 Valašský názor V. Jurčáka
 V ateliéru Jiří Šuhájek

9

prosinec
 2002/2

Valašsko

V L A S T I V Ě D N Á R E V U E

Před 32 lety, v roce 1970, byla v zámeckém parku v Liptále odhalena busta akademického malíře Jana Kobzáně, zdejšího rodáka, zakladatele Valašského krúžku (1930) a výrobního družstva Lipta Liptál (1946). Pro tuto příležitost připravili ogaři a cěrky ze souboru Lipta pódium u zámku, na kterém se liptálským občanům představili se svým programem. Vystoupení bylo natolik zdařilé, že se tehdejší vedení souboru, podporované svým zřizovatelem – VD Lipta a Místním národním výborem, rozhodlo o pravidelném každoročním pořádání slavnosti.

Liptálské slavnosti se nejprve konaly před zámkem i na hřišti. Koncem sedmdesátých let přišel soubor s iniciativou vybudování kulturního areálu v bývalém zámeckém parku. Vedle tanečního kola byly postaveny prodejní stánky, sociální zařízení, kolíba, pevné jeviště se šatnami, hlediště a promítací kabina včetně oplocení celého areálu. V průběhu dvanácti let odpracovali nadšenci z řad občanů, členů souboru Lipta i rodičů dětí ze souboru Malá Lipta na společném díle 15 tisíc brigádnických hodin.

Letošní 33. ročník Liptálských slavností ve dnech 21. až 26. srpna se opět konal jako folklorní festival s mezinárodním renomé (dosud se jich zúčastnilo na 300 lidových souborů, z toho 105 zahraničních). Za celou dobu pořádání slavností shlédlo v Liptále tradice, zvyky, písně a tance z celého světa téměř 120 000 diváků.

Na přístě zveme i Vás!

(Podle materiálu k 33. ročníku připravil Břetislav Dadák)

Slavnostní odhalení busty Jana Kobzáně v roce 1970
Fotoarchiv Obce Liptál

Vystoupení Valašského krúžku při odhalení pomníku

Slavnostní průvod vesnicí při 33. ročníku Liptálských slavností

Bubeníci skupiny studentů I. pacifické univerzity z Japonska

Hudebník mexického souboru

Kytarista souboru Le Tradizioni Di Minturno z Itálie

Zpěvačka Klára Blažková ze Vsetína

Slovenský soubor Zobor z Nítry

Folklorní skupina Conjunto Folklórico Tonalli Ambar z Mexika

Celkový pohled na pódium při vystoupení souboru Lipta Liptál

Foto P. Matuška

Když člověk po první

v životě vidí otištěn svůj článek v novinách nebo v revui, pocítí cosi jako silnější tlukot srdce, panenský poplach a zároveň slavné povznesení ducha. Tak, teď tisícové lidé mají v rukou můj článek; bože, co mu asi říkají! Na příklad tady ten pán, co tak pozorně čte noviny... četl už můj článek nebo ne? Kdybych mu tak řekl: pane, přečtěte si raději jeden článek tam a tam... Je to přece jen ohromná věc, působit na veřejné mínění, vrhat do světa nové myšlenky a takové věci. Bože, já mám tolik nových myšlenek, mohl bych psát o všem možném – nikdy nestačím napsat všechno, co ve mně je! Dejte mi víc místa, a uvidíte –

Po letech jde člověk po ulici a najednou se schová do průjezdu. Hergot, zrovna mne musí potkat ten chlap... mořil by mě zase o nějaký ten článek pro jeho časopis... já ti dám článek! O čem má člověk pořád psát? Copak jsem tasemnice, abych byl složen ze samých článků? Kdyby se nemusily psát žádné články, to by byl život...

PhDr. Karel Čapek, 1935

Redakce děkuje panu spisovateli Karlu Čapkovi za výstižné vyjádření pohnutek vlastních snad všem dopisovatelům i vydavatelům periodických tiskovin.

Současné děkujeme všem externím spolupracovníkům za péči o náš společný vlastivědný časopis a jeho čtenářům za neutuchající zájem o Valašsko.

VALAŠSKO - vlastivědná revue (historie-příroda-lidé-umění-události)

Vydává Okresní vlastivědné muzeum Vsetín

Adresa redakce: OVM Vsetín, Horní nám. 2, 755 01 Vsetín, tel.: 571 411 690,

fax: 571 411 689, e-mail: h.jaburkova@vs.vlmuzeum.cz

Zodpovědný redaktor: RNDr. Karel Pavelka

Výkonná redaktorka: Mgr. Hana Jabůrková

Technický a výtvarný redaktor: Břetislav Dadák

Redakční rada: RNDr. Lubomír Brabec, Jiří Demel, PhDr. Zdeněk Fišer, PhDr. Karel Pavlišťák, CSc., PhDr. Lubomír Piperek, Eva Urbachová, Mgr. Jiřina Veselská

Příprava pro tisk: František Valer – typos: Sv. Čecha 656, Kroměříž, tel. 573 337 546, e-mail: f.valer@tiscali.cz

Tisk: tiskárna PRINT Kroměříž

9. číslo vychází 6. prosince 2002 v nákladu 1000 výtisků

Vychází 2x ročně (uzávěrka příštího čísla 31. 3. 2003)

Distribuce: OVM Vsetín - zámek Vsetín a zámek Kinských ve Valašském Meziříčí, Karlovo muzeum ve Velkých Karlovicích, vybraná knihkupectví ve Vsetíně, Rožnově p/R, Valašských Kloboukách, Vizovicích, ve Zlíně a v Praze (Academia, Václavské nám.)

ISSN 1212-3382, MK ČR E 13226

Za věcný obsah dodaných příspěvků odpovídají autoři. Redakce si vyhrazuje právo v případě potřeby příspěvky krátit. Bez svolení redakce není možno dále veřejně šířit zde publikované materiály ani jejich části.

OBSAH

- 1 **Obsah, tiráž, Úvodník: Když člověk po první** (Karel Čapek)
- 2 **Jakub Chrobák: Větrisko strach** (báseň)
Čím je pro mne Valašsko... (D. Dvořáková – Baruchová, V. Cigler, M. Bártek, K. Solářík)
- 4 **Památní příběhové... psal Paul Badura** (Jana Volfová)
- 5 **Dílo evangelického kněze a básníka Jiřího Třanovského v muzejních sbírkách** (Jiřina Fabiánová)
- 8 **Zvony** (Lubomír F. Piperek)
- 12 **Poutní místa a poutní tradice na Valašsku III. – Barokní kostel ve Štípě** (Lubomír F. Piperek)
- 14 **Vsetínští barviři** (Eva Urbachová)
- 15 **Cestami Moravského Valašska v 19. století** (Daniel Drápala)
- 18 **Příroda Hostýnských vrchů – 2. část** (Jiří Troneček)
- 20 **Rybník Neratov - exkurz do algologie** (Jan Válek, Jan Pavelka)
- 22 **Z historie ovocnářství na Valašsku** (Václav Tetera)
- 24 **Malíř Jaroslav Frydrych** (Lubomír F. Piperek)
- 26 **Jaroslav Frydrych a jeho cesta za uměním** (Josef Malěř)
- 28 **„Jaroš“** (Irča Drápalová - Kulišťáková)
- 29 **Historickým objektem: Přehrada Bystřička na prahu 20. století** (Hana Jabůrková)
- 32 **Radosti a strasti učitele Rolčíka v Pozděchově** (Zdeněk Fišer)
- 34 **Ohlédnutí za výstavou: Jiří Šuhájek – osobnost současného uměleckého sklárství** (Hana Jabůrková)
- 35 **Hovory pod pergolou s Josefem Válkem** (Josef Kramář)
- 36 **Od všeckého trochu:**
Jmelí bílé (Viscum album L.) (Milena Kašparová)
- 37 **Muzejní kavárna z 30. let minulého století** (Jiřina Fabiánová)
Vzpomínky na Ameriku (Vanda Vrllová)
- 39 **O Valašsku na Valašsku: nabídka nových regionálních publikací** (Dalibor Malina, Břetislav Dadák)
- 41 **Omluva do Vsetína** (Ludvík Vaculík)
Na besedě: Paměť starých domů (Richard Sobotka)
- 42 **Vzpomínáme:**
Záviš Kalandra - Intelektuál a svoboda idejí (Hana Jabůrková)
Básník paměti a snu - Devadesát let od narození Josefa Strnadla (Mojmír Trávníček)
- 43 **Josef Heja a Hejův nožik** (Jiřina Veselská)
- 45 **Trocha vzpomínek na tanečníka Rudu Londina a hrstka úvah o odzemu vůbec** (Karel Langer, Oldřich London)
- 46 **Tři podzimní zastavení u Rozálie Orságové, Blaženy Šulákové a Bedřicha Batrly** (Hana Jabůrková)
- 48 **O moudrosti otcovské - úryvek z lukovské kroniky Františka Pavlíčka (Konec patriarchátu)**
- 49 **Rozhovor: Vladislav Jurčák - světový člověk s valašským názorem** (Lubomír F. Piperek)
- 52 **Za poslední groš:**
Muzejní zpěvníček valašských písniček: Muziganti, hrajte Jazykový kvíz – valašská úsloví (H. Jabůrková)
Muzika pro radost i užitek (Eva Urbachová)

Obálka:

Reportáž: Liptálské slavnosti (Břetislav Dadák)

V ateliéru: Akad. malíř Jiří Šuhájek (Hana Jabůrková)

Za tajemstvím depozitářů: Hraniční kámen vsetínského panství z r. 1759 (H. Jabůrková)

Foto na přední straně obálky: M. Janiš: Jubilantka Rozálie Orságová; J. Frydrych: Barborka, 1975, olej na plátně (reprodukce obrazu M. Langer); M. Vaculík: Děti z Malé Lipty; Josef Heja: Ponocný (reprodukce dřevěné plastiky FA VMP Rožnov p/R); H. Jabůrková: Jablono na sklonku podzimu

Větrisko strach

Jakub Chrobák

*Jsou /eště/ větriska,
co nahánějí strach:
dychtivé nebe,
hrkot v korunách.*

*Je ráno,
v očích slunceprach.
Lepší než mlha /v duši/,
mlha na cestách.*

Jakub Chrobák se narodil 16. září 1974 ve Vsetíně. Vystudoval bohemistiku na Filozofické fakultě Ostravské univerzity. Na téže fakultě je nyní interním doktorandem. Zabývá se dílem Bohumila Hrabala, specializuje se na studium jeho rané, zejména básnické tvorby. Poezii píše a publikuje od poloviny devadesátých let, v poslední době se systematicky věnuje i recenzní činnosti. Jeho verše a literárněvědné příspěvky zveřejnily literární časopisy Tvar, Literární noviny, Host, Aluze a Texty. Na počátku příštího roku vyjde ve vsetínském nakladatelství Malina jeho básnická prvotina pod názvem Až dopiju, tak zaplatím.

Čím je pro mne Valašsko?

Karel SOLAŘÍK, akad. malíř

Valašsko je mým domovem a já jsem synem Valašska. Na Valašsku jsem poprvé nadechl vzduch voňavý lesy a kvítím, a když jsem se chodit naučil, v údivu jsem tím krajem procházel krásou omámen. Rodný kraj je jen jeden a nezaměnitelný, jedině tam rozumíme vnitřní náplň slov a projevů přátelství a lásky.

Mnohými kraji jsem za života prošel, ale nikde jsem nenašel lid tak upřímný, který jadrně a bez zábran dovede vyjádřit svou radost i zlobu. Mé oči ještě nikdy předtím neviděly, jak Valaška rozšafná své mnohé sukně vyzvedla a p..... pěknou vystrčila na toho, s kým chtěla ukončit svůj rozhovor, když vypláznutý jazýček mrštný k tomu nestačil.

Do Prahy za ukončením svého vzdělání malířského jsem zabloudil a v ní žiji čas svého života. Mám radost, že z okna mého bytu za oparem obzoru touha má své Valašsko vidí a já stále blízko mám domov svůj. On první naplnil mou duši krásou a světlem stále zářícím na klopotnou cestu životem. Mým životním cílem je harmonii hledat. Mám obavu, že se krása Valaška rozplyne jako já, neboť dnes jiné jsou touhy lidské, každý jen po novosti se pachtí a zapomíná, že strom kořeny svými je pevně se zemí spjat a z ní bere sílu pro svůj vzrůst i své ovoce. Mé kořeny jsou tam hluboko zapuštěny a já srdcem i tělem tam zůstávám.

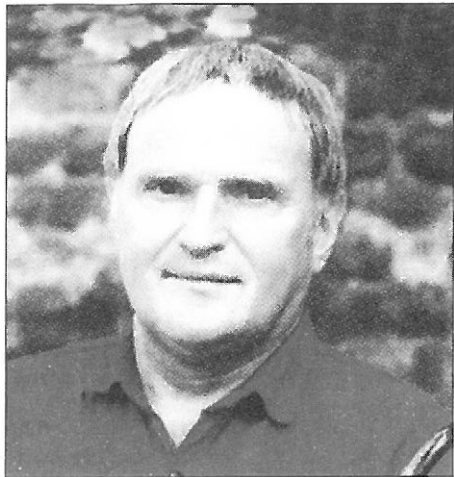
Po novosti jako dnes každý toužím i já a bloudím po světě, poznávám však, že ten kraj rodný je jen jediný, a k němu se stále vracím vzpomínkami a svou malířskou prací. Jemu za vše díky projevuji a svou prací jej oslavuji. Zcela zaplnil mé srdce a duši a já všude zpívám ódu radosti, že tam začal život můj, kde až oblak se

dotýká hora posvátná s pomníkem těch, co nám víru křesťanskou přinesli, a kde na památku ještě bezmocně stojí socha boha pohanského. Mnohokrát jsem na ten vrch Radhoště vyšel sám a tu krásu kraje valašského lačně vnímal. Z toho vrchu je vidět daleko, od roviny hanácké až po Tatry slovenské.

Tato moje zpověď zakončení ještě nemá. Já stále žiji, maluji a vzpomínám.

Praha, srpen 2002

K. Solariš

Mgr. Mojmír BÁRTEK, jazzový muzikant, sólista na trombon, hudební skladatel, aranžér, pedagog

Víte, co je na Valašsku mimo jiné nejkrásnější? Valaština. Když se k tomu připojí pravá valašská písnička a nepopsatelně krásná příroda, není o čem mluvit.

Tyto skutečnosti si především uvědomí Valach, za kterého se hrdě pokládám. Nejednou se mně při cestách cizinou přišťstilo setkání se stejně smýšlejícími valašsky orientovanými osobnostmi a valašská tematika nebrala konce.

Kdo se narodil a prožil dětství na Valašsku, přestože už žije de facto mimo region, nemůže zapomenout na okouzující fluidum valašské krajiny. Nezapomenutelným zážitkem byla častá návštěva pasekářů, u kterých jsem o prázdninách pásl krávy a po večerech jsem poslouchal jejich moudré hovory, tehdy ještě při petrolejce. Další zážitek, na který si vzpomínám, bylo sledování trhovců, kteří nebyli jen z Valašky, ale přijížděli z celého okolí, zejména ze Slovenska, a jejich zvukná slovenština zněla Vsetínem.

Neustálé permanentní kontakty s domovinou mě kolikrát přivedou k zamyšlení o větě, kterou jsem často slyšel z úst své maminky: „Brambory a zelé, živobyti celé“, což je také vyjádření o „chudých“, ale pracovitých Valaších.

Mohu jen poděkovat mamince a jejím rodičům za krásné dětství (otec MUDr. Adolf Bártek byl umučen nacisty, když mně bylo 2 a půl roku) a cílené výchově ke vzdělání a všemu krásnému.

Když jsem v roce 1959 oslovil spolužáky na konzervatoři v Brně – „ogaři a cěrky“, bylo mně jasně řečeno, že motorky jsou jinde; já jsem zase nepochopil, že nádraží je brněnským žargonem „rola“, a chtěl jsem jít na pole.

Valaško si zamilovala i moje žena a děti, ač jsou rodilí Brňané. Manželka pečce výborné frgále, které se naučila dělat od místních lidí ve Velkých Karlovicích, kde ji berou za svou.

Mám vždy velkou radost, když mohu četným návštěvám ukázat rozmanitou valašskou přírodu, povodit je po horách, zazpívat si při ohýnků nebo si s nimi v zimě zalyžovat. Loučení s Valaškem pro ně nebývá vždy lehkou záležitostí. Totéž platí i pro moji rodinu. Když nastává okamžik odjezdu do Brna, nebo musím odcestovat za svým povoláním, nezbývá než se těšit na brzký návrat na Valaško.

Brno 16. 9. 2002

Mojmír Bártek

Doc. Václav CIGLER, sklářský výtvarník, vysokoškolský pedagog

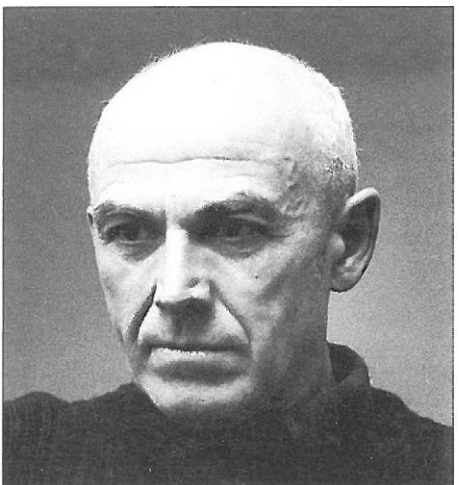
Především prostředím, ve kterém jsem se narodil a prožil téměř dvacet let života. Tady jsem se učil vnímat přírodu se všemi puvaby a rozmanitostí jejích projevů, tady jsem poprvé nahlédl do tajemství světla a vody a květů... A i když jsem později měl příležitost poznat jiná prostředí, utvrdil jsem se v přesvědčení, že puvaby mého Valaška jsou mně stále jedny z nejbližších. Kdykoliv tedy mám příležitost se do tohoto kraje vrátit a loudat se jeho lesy a loukami a brouzdat jeho potoky, vždy si znovu uvědomuji onu sílu jinakosti, která mě tolik vzrušovala a dodnes i inspiruje v mé práci výtvarníka.

K mým mladistvým zážitkům však patří i období protektorátu, kdy jsme skládali maturity nejen na školách, ale i v osobním životě. Nevím, jak bych obstál dnes, ale tenkrát bylo samozřejmě angažovat se pro ty, kteří pracovali v domácím odboji. Tenkrát jsem poznal mnoho skvělých lidí, jejichž chování si vybavuji, kdykoliv dnes prožívám nějaké vyhrcoené situace v osobním nebo společenském životě. Jsem přesvědčen, že tyto lidi formovala tato mimořádná země jak svou zarputilostí a tvrdostí, tak i svou vlídností a v neposlední řadě i poselstvím, které o nedělich a svátcích slychávali od svých duchovních.

Na závěr své zpovědi chtěl bych se vyznat z lásky a úcty k lidem, kteří mě vychovávali, a k zemi, kterou jsem si zamiloval pro její poněkud zastřenou krásu, ale zvláště pro její dojemnou a nakažlivou lidskost.

Praha 16. 9. 2002

V. Cigler

Akad. malířka Drahomíra DVOŘÁKOVÁ – BARUCHOVÁ, grafička a výtvarná redaktorka

Obávám se, že mé vyznání bude samý cit a žádný rozum. Ale, odmyslete si, prosím, asi padesát let, aby vám mé sentimentální vzpomínání nepřipadalo tak směšné.

Bylo mi čtrnáct a konečně jsem uviděla to, o čem jsem slychávala od otce, pravověrného Valacha, že je krásné, chudé, ale plné příběhů veselých i tajemných. A teď tady bylo – Valaško! Půvabné kopce s pruhy políček, výhledy na modravé hory s mlžným oparem nad údolími, ovce na stráních plných polního kvítí. Ach, Soláni, dosud při každém návratu tatáž sladká vůně...

Bylo to okouzlení. Lidmi, jejich řeči, muzikou, písničkami i krajinou s dřevěnými staveními. Každé léto znovu. První nevinné lásky, obdiv patnáctileté pražské dívky k maturantům meziříčského gymnázia. A že to nebyli ogaři ledajáci! Karel Fiala – příští významný chirurg, Jura Pavlík – lékař ftizeolog, Richard Jeřábek – později nejmladší univerzitní profesor, Antonín Jemelík – klavírní virtuos (žel, tragicky zemřelý), o něco starší Svatopluk Havelka – renomovaný hudební skladatel, a mnozí další – všichni šikovní. Ale nejen na ogary vzpomínám. Také jsem v Meziříčí uviděla Petra Bezruče, když se na krátkou chvíli zastavil za svým otcem, malířem Jožkou Baruchem. I Antonína Strnadla, jehož dílo jsem velmi obdivovala, jsme potkali u Domáka na Soláni. U Podešvů jsme příjemně pobýli, jindy na Třeštku se zdrželi a pak za svitu měsíce dolů lesem přes kořeny škobrtali.

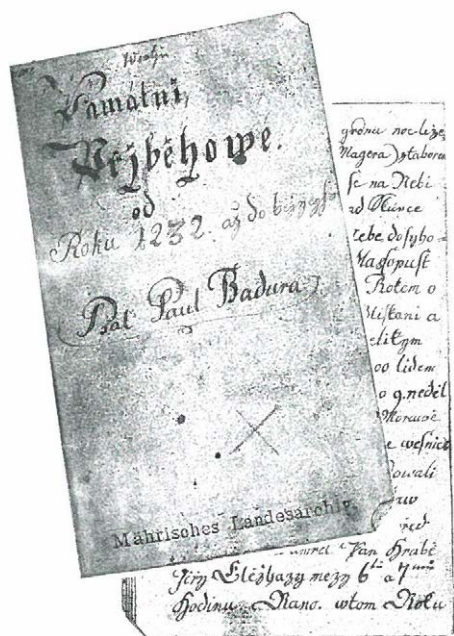
V Meziříčí, v zámku Kinských – muzeu (jehož park tak miluji) jsem, už jako posluchačka UM-PRUM, portrétovala přátele a známé ve valašských krojích. Možná se pamětníci poznají na mé výstavě v červnu 2003 v Galerii Stará radnice na Vsetíně, anebo (dá-li Bůh) o rok později právě v tom krásenském zámku.

Jiné léto malovala jsem nástěnný triptych v Ústavu hluchoněmých. Přes den pilně a večer při vínu bývalo leckde veselo. U Snozů, U Panáčků, Na panském šenku. (Tatka raději sedával v klidu při slivovici u Perutků).

A co ještě miluji? Radhošť, Skalíkovu louku, rožnovské muzeum v přírodě, kdysi Čarták, Soláni stále, Karlovické údolí, Uherskou dolinu, Zděchov, Bystřičku, Bečvy, Dušnou a třeba i Žambošku. A ne jsem sama. S manželem a dcerou vracím se na Valaško každý rok – nejprve za rodiči na krásenský hřbitov. A rodiny laskavých přátel – dr. Podzemné v Meziříčí a dr. Kubely na Vsetíně – jezdíme obtěžovat víc jak třicet let. A protože i moji dceři je Valaško blízké, tak láska k němu u nás nekončí.

Praha 13. 9. 2002

Drahomíra Dvořáková

Pamětní příběhové od roku 1232 až do běžícího

Psal Paul Badura

Malý sešitek, léta uložený v archivu, obsahuje zápisy o významných událostech, které byly natolik důležité, že stály za zaznamenání.

Paul Badura (Pavel Baďura) jej vedl pečlivě, jeho zájem, sloh i styl zápisů ukazuje člověka, jenž byl svým založením písmákem se zájmem o širší historické dění. Nepochybně musel řadu údajů čerpat z nějakého jiného zdroje. Týká se to především počátečních záznamů ne vždy přesně datovaných. Hned první zápis může působit až trochu kuriózně: „*Léta Páně 1232, dne 2. máje, Žižka Holomauk oblehl a Hradisko rozbořil*“. Samozřejmě by se dalo říci, že jde o omyl a neznalost, avšak pozoruhodné je, že v dokumentech o sporu města Vsetína s vrchností o hrdelní právo při stavbě věznice z roku 1721 je podobná zmínka o Žižkovi. Vsetínští radní ve svém odvolání píší: „*Tak, jak nám od našich předků, kteří od starodávna slýchali, oznáměno, že to právo nejprve v městečku Pržno na tomto panství se nacházejícím, někdy přináleželo. že pak to městečko Pržno právo hrdelní někdy míti muselo, k víře věc.... velmi podobná jest, nebo až posavad tam místo, kde šibenice bývaly, šibenky jmenují, se vynáleží. Potomě skrz pád žižkovský neb švejdský do Moravy učiněný, Pržno to zrabováno, spáleno, obyvatelé zmordováni a rozptýleni jsouce.*“

Ústní tradice o Žižkově vpádu na Moravu byla patrně velmi silná, ostatně dokládají to také některé pomístní názvy (např. ve Vysokém Poli) a také příjmení v některých matrikách z východní Moravy.

Kroniku Pavla Baďury neuvádíme v plném znění, ale vybíráme z ní události, které se vztahují k regionu Valašska. Kromě zpráv o vpádech cizích vojsk, o nemocích, daních a cenách obilí obsahuje také zápisy o počasí a neobvyklých jevech.

Poslední dva zápisy (1832 a 1840) jsou psány jinou rukou, ale tím také paměti končí.

Text je upraven do podoby současného jazyka se zachováním některých nářečních tvarů (např. sněh, *(psáno sněch)* po kotíky *(kotníky)*, léskové ořechy, uzýbly *(zmrzly)*, Mezdríč (Valašské Meziříčí), ejzekuci *(exekuce)*, na deň, po sv. Duše, od záchodu slunce *(západu)*, vesno *(jaro)*, auřad *(úřad)*, přepravil *(přestavěl)*, hole-
ra *(cholera)*. Jména měsíců jsou psána latinsky i česky – leden, srpen, oktober, juni, juli, martius).

Jana Volfová

1566 Město Mezdríč i s ulicami všecko velikým ohněm vypáleno bylo.

1585 Ten čtvrtek po sv. Martině pán Balaží Bystřický učinil vpád na Hovězí a měl lidu 2 500. Tu potom od Hověžanů jest jich zbito 500 a v živě zajali ich 113 mužů.

1599 Byl mor na Vsetině, takže po pěti za den pochovávali.

1605 V ten pátek před sv. Duchem města Klobuky, Zlín a jiné města vypálili Kuruci.

1606 Na sv. Michala začal se na Vsetině mor a trval celý rok a zemřelo lidu 301. V tom roku přšel nad Mezdríčem krvavý déšť.

1607 Nanebevzetí Panny Marie vyšel v městě Mezdríč veliký oheň, takže všecko město vyhořelo.

1612 Taková byla teplá zima, že lidé museli na vozech klády vozit k pilám, a potom byl tak hojný rok, že lidé obilí nemohli do stodol vložit, museli na stohy klást.

1618 V sobotu po sv. Ondřeji vyšla denice s hroznou metlou, majíc ji před sebou, obrácena k západu. Ta vychodila 15 dní.

1621 Na sv. Pavla Obrácení zbili Valaši Španěle ve Zlíně a mnoho jim kořisti pobrali.

1622 Vpadli Uhři do Vizovic, mstíce se pro jednoho pána, kteréhož zamordovali Vizované, i zamordovali 203 hospodářů a město ohněm vypálili.

1623 Tataři vpadli do Moravy a mnoho pozajímali, tak v některé dědině sotva hospodář zůstal.

1624 Poláši *(Poláci)* vpadli do Slušovic. Potom se položili do Štípy a Valaši na ně udeřili a mnoho jich pobili. A ten deň po sv. Trojici byl zas na Vsetině mor i zemřelo přes 300 osob.

1627 Nanebevzetí Panny Marie, ten pátek, císařský lid Vsetín vypálil, že se nechťeli poddat panu Zampachovi.

1630 Na Boží narození byla taková zima, že knězem v kalichu víno velice zamrzlo.

1635 Neděli po Nanebevzetí Panny Marie spadly na Vsetině veliké kroupy jak vejce slepičí a mnoho škody nadělaly.

1638 Tu středu po Smrtné neděli museli mušketýři, kteří do Vsetína táhli s panem Arminem v počtu 1501 mužů, když na ně Valaši v Roketnici udeřili, všecku zbroj jim odebrali, takže ani jeden nestřílel, zase zpátky jen s hůlečkama jít.

Dne 2. februari stal se zázrak na nebi podobný jakoby 2 duhy k sobě hřbetem obrácené stály a byly celý den. Ten rok byl velmi úrodný.

1642 Dne 2. juny město Holomuc od lidu švejdského obležen. Dne 17. toho měsíce Holomuc Švejdovi se poddalo. V tomž roku dne 9. juny Valaši vozy

zrabovali Vincencovi nad Jablunkou, pod Bobrky, pod rybníkem.

1643 taková ejzekuci byla od jejich milosti císařské na panství Vsetinském, právě na konec masopustu, kteréhož bylo na deň Obrácení sv. Pavla, že zhybnulo na panství, jak na Vsetině, tak také i z dědin, 96 osob. Někteří čtvrceni a ostatní zavěšeni.

1646 Jela přes Vsetín turecká legaci na 20ti koních do Vídně. Ti obědváli u Čaldů a dano jim na stravu a obrok 4 zl. z kontribucí, dne 11. juli.

1647 Na deň sv. Václava město Mezdríč od lidu švejdského jest vypáleno a zkaženo a zůstali tam deň a noc, potom odtáhli.

1656 Dne 3. oktobra jela přes Vsetín turecká legaci na dvanácti koních a tu byla přes noc. Ta jela od Švejdy.

1662 Na Boží Vstoupení napadl sněh po kolena a led na Bařinách byl tlustý na Item ve středu po sv. Duchu panství Mezdríčské zbrojní proti vsetinským na šance vytáhlo pro zabít 3 osob. Item po sv. Magdaleně Valaši u Drahotuší s profantem zahynuli. A na sv. Simona a Judy sněh po kolena napadl, konopí na poli zůstaly a vinohrady museli při ohni sbírat.

1663 Dne 6. oktobra, o jedné hodině s poledně, vpadl Turek na panství Vsetinské a pozajímá lidu, jak malých, tak velkých a pobil v sumě 676 osob na Provazném. Jednu noc leželi u panského dvora (majera) s táborem.

1681 Na sv. Štěpána zjevila se na nebi veliká kometa, na západ slunce. Její ocas až doprostřed nebe dosahoval, a ta trvala celý masopust.

1682 Ten večer před Novým rokem o devíti hodinách bylo hrozné blýskání a hřímání a povětří velikým.

1683 Dne 14. juli. Turek s 300 000 lidem Vídeň oblehl a dobýval ho 9 neděl. Item Uhři a Slováci v Moravě rabovali. Vizovice a jiné vesnice pálili a mnoho lidu zmordovali.

1690 Dne 26. martius, v sobotu před Smrtnou nedělí umřel pan hrabě Jiří Illešházy mezi 6ti a 7mú hodinú ráno. V tom roku bylo mnoho léskových ořechů, že v některých domoch i po 20ti měsících jich měli.

1692 Masopustu bylo 3 neděle. A tu středu po sv. Duše padl sněh veliký, item po Nanebevzetí Panny Marie padla ruda (?) na žita, takže z toho draho přišlo. Item dne 15. srpna ráno od 9 hodin až do západu slunce táhly kobylky v povětří i padlo jich na zem na půl lokte tlustě, ty mnoho škody podělaly, místama i strniska až do země zežraly, vinohradům pak neškodily.

1695 Ten pátek po Božím těle přšel sněh, na to přišly 2 mrazy, takže ovoce i jiné věci uzýbly.

1696 Taková byla malá zima, že ani po kotíky *(kotníky)* nebyl největší sněh a o masopustě lidé jařiny seli. Potom o sv. Duše byla taková zima, že nad Liptálem na hranici jedna žena zmrzla.

V tom roku 23. září bylo tak veliké slunce zatmění, že bylo hvězdy na nebi vidět, že jakoby v noci bylo.

1708 Kuruci vpadli na Vsetín a množství lidu pomordovali. Pak Vsetín vyrabující vypálili.

1724 Na sv. Prokopa po poledni přišlo nebezpečné povětří od záchodu slunce, které veliké dříví vyvracelo a mnoho domů pokazilo a rozbořilo, místy i lidi a dobytek zbito a potluklo.

1725 Byla veliká zima a mnoho sněhu, takže lidé museli od osady k osadě cesty prohazovati. Ozimy vyhnuly, vesno pak bylo suché, takže ani k semenu obilí nebylo. Z toho následovala dražota a hlad. Lidi byli hladoviti, protož i tento rok jmenovali hladoviti.

1758 Trní a jiné stromoví kvetlo až v druhém týdnu po sv. Jáně.

1764 Povstala daň z hlav, dospělá osoba 30 kr. a z dětí po 6 krejcaroch. V tom roku přemaširovalo zaježatého Brandyburka přes Vsetín z Uher dvaadvacet tisíc, krom královské komendy.

1765 Dne 8. februari usnul v Pánu Milostivý Pán Pan hrabě Josef Illešházy o 10 hodinách v noci v Prešpurku, kterýžto tak dobrotitivý pán byl, že před odjitím z tohoto světa všechny dluhy panství Vsetínského odpustil svým poddaným, kterýchžto bylo 4000 rýnských.

1777 Při Hromnicích padla daňka z hlav, třicátka z dobytka, akcí, ale nastaly platy z vína, kořalky a piva. V tomto roku bylo pronásledování pro náboženství evangelické. V ten čas bylo 9 evangeliků v auřadě na Vsetině a všechny že se přiznali k víře. Benka Bernatů byl rychtářem.

1803 Byla veliká Jasenka (potok) 16. června.

1806 Byla na Vsetině nemoc hlavenka, takže 5 za den pochovali.

1823 Roku 31. ledna o 10 hodinách večer strhl (se) oheň na Vsetině a vyhořelo 25 numer.

1830 Dne 11 juni byl takový přívál, že potok Rokytka tak se zvodnil, že nad valchou přes příkopu tekli pořád k Dolnímu městu a tam dříví posbíral, z druhé strany tekli až do Panského rybníka.

1831 Měli lidé velice zlú nemoc zvanú holera a zemřelo na Vsetině 105 osob.

1832 Na Marii Pannu Josef Wachtler přepravil zámek na jinší způsob, i také pavlač nad bránou vystavil. Tento rok byl velice mokrý, takže měl-li kdo suché obilí, do stodoly vložil a zemiaky místama zhnilý.

1840 V měsíci juli začali most stavit a dostaven jest až v měsíci září. V tom čase také i na katolickém kostele jest přejínačený vrch a totiž pokrytý štíty (?), při tom spravování bylo takové neštěstí, že přišel takový vicher a zvalil zeď a prorazila klenutí nad chorů (chorem), takže roztrpelo varhany i mnoho stolic.

POZNÁMKY

Památní příběhové od roku 1232 až do běžícího, MZA Brno, Bočkova sbírka, G 1, inv. č. 11082

Vsetín, stavba věznice a refundování nákladů, MZA Brno, fond B 1, W 57

Kometa z 29. 12. 1680. Nákrasy podle pozorování z Olomouce. MZA Brno, fond E 5/6, kart. 395, sign. Hí 44 bis, inv. č. 3330, Mornsteinovy sběry rozptýlených kuriozit

Dílo evangelického kněze a básníka Jiřího Třanovského v muzejních sbírkách

Jiřina Fabiánová

Jiří Třanovský (Tranoscius), (1592-1637), evangelický kněz a básník, nar. v Těšíně, ve Valašském Meziříčí působil v letech 1615-1625 nejdříve jako rektor na městské škole, později se stal evangelickým knězem. Od r. 1625 žil v exilu ve Slezsku a na Slovensku. Zemřel v r. 1637 v Liptovském Mikuláši. Jeho nejslavnějším dílem je sbírka duchovních písní vydávaná pod názvem Cithara sanctorum.

*„Mámť já zahrádku a místo krásné
svítí tam slunce převelmi jasné,
pravda a víra, láska, pokora
do té zahrádky dveře otvírá ...“*

(Cithara sanctorum, odd. Písně obecné)

Byl to od pána Jetřicha ze Žerotína jedinečný nápad pozvat v r. 1615 do Valašského Meziříčí na městskou školu za rektora Jiřika Třanovského. Snad si ani sám nikdy neuvědomil dosah svého činu, který podstatně ovlivnil život města a jeho občanů nejen na pár let, ale na celá staletí. Mladý teprve triadvacetiletý těšínský rodák, absolvent slavné wittenberské univerzity měl sice za sebou pouze několik let pedagogické a výchovatelské praxe, ale už ho provázela výborná pověst člověka vzdělaného, literárně a hudebně nadaného. Kromě toho měl Jiří Třa-

novský přehled o evropském dění a hlavně, což bylo pro Jetřicha ze Žerotína rozhodující, nebyl katolik.

Pro malé město Valašské Meziříčí měl příchod osobnosti, jakou bezesporu Třanovský ve své době byl, neobyčejný význam. Na místě rektora městské školy mohl nemalou měrou ovlivňovat život a názory občanů města a šířit vzdělanost. Aktivně se též zapojil do činnosti tzv. literátského bratrstva v Meziříčí, tj. spolku vzdělaných občanů, kteří pěstovali chrámový zpěv a pečovali o mravní a náboženský život svých členů. Takovéto spolky vznikaly od druhé poloviny 14. století v řadě měst. O valašskomeziříčském spolku existují první zprávy z 2. poloviny 16. století. Pro své potřeby si literáti často vytvářeli své vlastní kancionály, ve kterých dbali na jejich vysokou uměleckou a literární úroveň. Nadaný mladý kantor Třanovský měl v literátském bratrstvu možnost navázat na své dosavadní básnické pokusy a vedle latinských ód a hymnů začal ve Valašském Meziříčí skládat též české modlitby a básně. Některé z nich zařadil později do svého nejslavnějšího díla - kancionálu Cithara sanctorum (Harfa svatých).

V r. 1616 ukončil Jiří Třanovský svou kantorskou práci a poté, co byl ordinován v dolnoslezské Olešnici na kněze, přijal místo duchovního při kostele ve Valašském Meziříčí. V praxi to pro něho znamenalo, že rozšířil počet svých „žáků“. Obdivovatel a citel Martina Luthera, evangelik Jiří Třanovský získával na Valašsku stále větší počet posluchačů slova božího.

Náboženské poměry byly počátkem 17. století v Čechách a na Moravě poněkud složitější. Rozhodně však v této době katolická církev nepatřila počtem věřících k nejpočetnějším. Navíc bylo obvyklé, že o náboženském vyznání svých poddaných rozhodovala vrchnost. Žerotínové, majitelé rožnovského a meziříčského panství (od r. 1548), podporovali Jednotu bratrskou, a to nejen slovy, ale konkrétními činy: udílenými výsadami a právy. „*Tou měrou snadno vysvětliti lze, proč se v městech našich jednota bratrská tak rychle a mocně ujala. Přízeň vrchnosti bratrům prokazovaná, nátlak, kterýž katolíkům snášeti bylo, přiměly předky naše k odpadku od víry otcův svých...*“, píše katolický kněz Eduard Domluvil ve své knize „Paměti města Valašského Meziříčí a městečka Krasna“.¹⁾

Mezi obyvateli Valašského Meziříčí převažovali v této době skutečně nekatolíci, a tak Jiří Třanovský se svou evangelickou vírou, zároveň však též obdivem k Janu Husovi a tolerancí k Jednotě bratrské, (navazoval kontakty s bratrskými kazateli a jejich střediskem v Krásnu), našel v tomto regionu správné místo pro svou práci. Místní evangelický sbor pod jeho vedením vzkvětal, neboť se staral pečlivě, s láskou a přesvědčením o jeho duchovní vzdělání.

Náboženské poměry v zemi se však neustále přestřelovaly. Habsburkové se už od svého nástupu na český trůn (v r. 1526) snažili podkopávat autoritu českých stavů, rozleptávat náboženské poměry v zemi ve prospěch katolicismu. To se jim docela dařilo. Za úplaty, hodnost, výnosné postavení a moc byla ochotna česká šlechta měnit své náboženské vyznání. Sám pan Jetřich ze Žerotína, který povolal Třanovského do Meziříčí a zúčastnil se v r. 1616

Mědirytový celostránkový frontispis používaný ve vydáních Cithary koncem 18. stol.

dokonce jeho vysvěcení, za rok nato konvertoval ke katolicismu, aby se časem znova od něho odvrátil. Doba, která dovedla český národ až k Bílé hoře, vychovávala podobný typ slabochů, přála pletichaření, intrikám, podporovala sobeckost a povrchnost a celkově narušovala morálku národa.

Jiří Třanovský všechny tyto problémy viděl a snažil se jim čelit příkladným životem, zbožností i konkrétními činy. Proto přeložil v letech svého pobytu ve Valašském Meziříčí znovu do češtiny Augšpurskou konfesi, kterou v r. 1620 vydal v Olomouci u tiskaře Kryštofa Kutče²⁾. Ta skutečně posloužila jako modlitební kniha i jako spolehlivé pravidlo víry v evangelických sborech na Moravě a na Těšínsku.

Jiří Třanovský si získal ve Valašském Meziříčí u většiny obyvatelstva značnou oblibu a vážnost. Trval na svém přesvědčení bez ohledu na nepřijemnosti a mnohdy přetěžké strádání. Morální zásady a pevná víra mu nedovolovaly ustupovat, nebyl z těch, kteří mění své zásady pro lacinou kariéru. Rozhodl tak v podstatě o svém dalším osudu doživotního exulanta.

Desetiletý pobyt Třanovského v Meziříčí však zanechal mezi obyvatelstvem hlubokou stopu. Dokonce i sám Eduard Domluvil, neochvějný katolík, přiznává ve své knize: „*Jelikož pak Třanovský patrně konfessi augšpurské přál, tudíž pravdě podobno, že též v Mez. a Kr. takový obrat způsobil: lidé pravé víry se zřeknuvše a písma sv. dle své vůle si vysvětlující, z větší části vši stálosti a přesvědčenosti u věcech víry pozbyli, tak že kterýkoliv dovedný kazatel na svůj náhled je naklonil. Tak asi též v Mez. a Kr. obyvatelé většinou protestanty se stali*“³⁾. Svou víru neholdovali většinou měnit ani po Bílé hoře, ani později. Zdá se, že vliv silné osobnosti, jakou Jiří Třanovský bezesporu byl, jim sloužil za příklad. A tak se „*dílo obrácení teprv zdařilo, když poslední pastor Jiřík Třanovský z Meziříčí vypovězen byl*“⁴⁾.

Na dalších stranách své knihy si sice pater Domluvil libuje, že v r. 1640 „*piarista p. Jacob 2112 protestantů do lůna církve zpět uvedl*“⁵⁾ avšak skutečnost rozhodně nebyla tak jednoduchá. „*Dílo obrácení na pravou, katolickou víru neprobíhalo tak snadno. Často se k tomu musely použít účinnější metody než pouhé přesvědčování. V pamětech z doby třicetileté války od neznámého meziříčského písmáka se dovídáme, že „občané, kteří nechtěli přestupovati, vězením těžkým k tomu přinucování a přidržení byli“*“⁶⁾. Podobně popisuje situaci ve své kronice meziříčský měšťan Ondřej Sivý⁷⁾, který zde uvádí, že mnoho občanů bylo vězením dohnáno k přestoupení. V zápise z r. 1635 upozorňuje na „*těžké přehánění bezbožného katolického kněze Václava Doleviuse*“, který byl podle Sivého „*pyšný, lakomý a ukrutný tyran, kterýž páchal a činil hrozné věci, až se i sám potom oběsil*“⁸⁾.

Jiří Třanovský už tyto časy ve Valašském Meziříčí nezažil. Protože nebyl ochoten jako duchovní přestoupit na katolickou víru, musel ze země v r. 1625 odejít a hledat útočiště u svých přátel na Těšínsku, později na Slovensku. Tři celkem poklidné roky strávil na oravském zámku, kde se věnoval jak práci pastýřské, tak tvůrčí literární činnosti. Výsledkem byla sbírka latinských náboženských básní *Odorum sacrarum sive hymnorum libri* (Tři knihy posvátných písní či hymnů) vydaná v r. 1629 v dolnoslezském Břehu.

Koncem roku 1631 přijímá Třanovský místo faráře v Liptovském Svätém Mikuláši. A právě tady, při budování evangelického sboru, při organizování jeho agendy, shánění modlitebních knih a zpěvníků, kterých byl nedostatek, se rozhodl (za podpory vrchnosti) pořídit výběr písní a modliteb, které shrnul do díla s názvem *Phiala odoramentorum* (Modlitby křesťanské, kteréž ráno i večer, při službách božích i doma, na výroční památky i jindy, ve všelikých potřebách duchovních i tělesných, jakož od služebníků církve, tak i od lidu obecného s hojným prospěchem užívatí se mohou, Levoča 1635). Modlitby byly sice psány českým jazykem, ale byly určeny spíše lidem vzdělanějším, se širším obzorem. Třanovský si tuto skutečnost uvědomoval, proto téměř současně s *Phialou odoramentorum* začal koncipovat dílo nové, jazykové i obsahově srozumitelné všem vrstvám obyvatelstva. A tak přišla na svět nejslavnější kniha Jiříka Třanovského, kancionál „*Cithara sanctorum* (Harfa svatých), Písň duchovní staré i nové, kterýchž církev křesťanská při výročních slavnostech a památkách ...užívá“. Obsahovala okolo 400 písní, z nichž některé složil sám, zbytek přeložil z němčiny (včetně skladeb Lutherových), popř. latiny, asi polovina písní byla převzata z českého písňového fondu zejména ze 16. století a malá část je slovenského původu. Všechny písňe Cithary, i ty, které sám nesložil, však s sebou nesou do života kus básničky Třanovského. Svým způsobem je přetvořil, měnil, upravoval, aby byly srozumitelnější a lidu blízké.

Třanovský se dožil pouze prvního vydání svého kancionálu v r. 1636 u Vavřince Brewera v Levoči. Už se nedověděl, že Cithara se stala nejrozšířenějším zpěvníkem tištěným na Slovensku, že nechýběla v žádné domácnosti, kde ať už tajně nebo otevřeně vyznávali evangelickou víru, že přežila dobu pobělohorskou i další stá-

tí a její oblíbenost neklesala ani po vydání tolerančního patentu císařem Josefem II., že její písňe důvěrně znali nejen na Slovensku, ale též ve Slezsku a samozřejmě na Valašsku.

Léta ubíhala... Skončila krutá třicetiletá válka, město Valašské Meziříčí se pomalu vzpamatovávalo z válečných pohrom a utrpení. V katolických kostelech se tiše a pokorně modlili věřící k Bohu. Stále však někde zůstával duch Třanovského, posilující zbytky tajných evangeliků v jejich víře.

Že jich na Valašsku nezůstalo tak málo, o tom svědčí mimo jiné i počet dochovaných starých evangelických modlitebních knih a kancionálů mezi lidmi. Některé z nich se časem dostaly do valašskomeziříčského muzea a tvoří zde početnou sbírku, do které patří mimo jiné více než šedesát knih Jiříka Třanovského, zejména několikrát vydání jeho *Cithary sanctorum*.

K těm nejvzácnějším řadíme první vydání *Cithary* z r. 1636 v Levoči, u jejíhož zrodu stál ještě sám autor osobně. Jak se kniha na Valašsko dostala, už není možné zjistit. A tak můžeme zapojit trochu fantazie – možná právě tento výtisk držel v rukou osobně sám Třanovský, aby ho poslal svým přátelům do Meziříčí.⁹⁾ V každém případě levočské vydání *Cithary sanctorum* u slavného tiskaře Vavřince Brewera z r. 1636 je doposud jediným evidovaným zachovaným exemplářem této knihy na území našeho státu. (Na Slovensku jsou evidovány dva výtisky). Téměř s posvátnou úctou se dotýkáme jejích chatrných listů... Tak jako v pozdějších Třanovského spisech a evangelických knihách vůbec, nenalézáme žádné přípisů na stránkách, neobjevuje se žádný osobní údaj, který by prozradil jméno majitele. Jen pečlivá ruka neznámého písmáka dopisovala v průběhu let chybějící stránky, aby dále uchovávala život písní a modliteb. Všechno už dopsat nestačila, chybí úvodní a závěrečné stránky, uvnitř knihy zeje prázdnostou několik listů. I tak je setkání s touto knihou mimořádné.

Ze slavné Brewerovy tiskařské oficíny pocházejí i další výtisky Třanovského děl dochovaných v muzeu: sbírka českých modliteb *Phiala odoramentorum* (Modlitby křesťanské) z r. 1635, další velmi vzácné vydání *Cithary* z r. 1653 a pozdější vydání z r. 1696 (u Samuelu Brewera). Všechny se po typografické stránce vyznačují elegantní sazbou, jemnou ornamentikou zdobící textové bloky a titulní stránky.

Malý špalíček dvanáctkového formátu v poškozené vazbě reprezentuje známou trenčínskou tiskárnu Nikodéma Čížka. V Trenčíně vyšla Cithara poprvé v r. 1647 v tiskárně českých exulantů Vokálů, po nich převzali tiskařskou oficínu tiskaři Vavřinec Benjámín od Háje a výše uvedený Nikodém Čížek, který vydal Třanovského kancionál v r. 1659. Náš výtisk je značně poškozen, chybí mu titulní list, stránky jsou na okrajích zčernalé, listy občas vypadávají z vazby. Hřbet je utržen, a tak knihu chrání pouze dřevěné desky potažené kůží a kupodivu zachované přezky. O majitelích opět nikde ani zmínka, jejich stopy nalezáme jen v láskyplné péči o knihu a v několika usušených a rozdrolených lístcích růží vložených mezi stránkami. Skutečnost, že se do Trenčína odstěhoval (kvůli víře) v r. 1637 už výše zmíněný kronikář Ondřej Sivý, jehož rodina udržovala čilé styky

s Meziříčím a sám Sivý se znal osobně s Třanovským, nás může vést k závěru, že trenčínská Cithara se mohla dostat do Meziříčí právě od rodiny Sivých. Ale jedná se pouze o nepotvrzenou domněnku. V každém případě je náš exemplář dokladem solidní úrovně typografického řemesla slavné trenčínské tiskárské dílny.

A přichází 18. století - doba absolutismu, kulturní Jana Nepomuckého, ... ale též doba stále se nezmenšujícího zájmu o dílo Jiřího Třanovského. V r. 1728 byla Cithara vydána u neznámého tiskaře v Loubně. Právě toto vydání bylo evidováno na seznamu knih konfiskovaných Koníášem, a přesto se objevilo i na Valašsku, aby se nakonec dostalo do muzejní sbírky, jako doklad, že evangelická víra zde nebyla ani v 18. století zapomenuta.

Bez ohledu na základy však byly Třanovské knihy vydávány dál a dál. Postupně byl též jeho kancionál rozšiřován o nové evangelické písně, až jejich počet přesáhl tisícovku. Snad nejčastěji se objevovaly Třanovské tituly v ediční politice prešpurských (bratislavských) tiskáren, které právě v 18. století prožívaly dobu rozkvětu. Patřila mezi ně též dílna Jana Michala Landerera. Třanovského kancionál zde přes občasné potíže vyšel několikrát (v r. 1768, 1775, 1781 a 1790). Do památného vydání z r. 1768 zasáhla jezuitská cenzura a některé písně musely být ze zpěvníku odstraněny. I tento exemplář spolu s dalšími Landererovými výtisky vlastní meziříčské muzeum.

V této době se na trhu začaly též objevovat výběry nejoblíbenějších a nejpoužívanějších písní z Transoscia. Vycházely nejčastěji pod názvem „Ve jménu Pána Ježíše Ruční kancionál domovní i pocestný, Jádro písní duchovních...“ obvykle u stejných typografů, kteří už měli zkušenosti s Citharou. Takovýchto kancionálů se v muzeu dochovalo okolo 15 kusů.

V r. 1781 vydal císař Josef II. toleranční patent, který podstatně změnil náboženské poměry v zemi. Konečně se po dlouhých letech mohla Cithara sanctorum představit ve své plné kráse se všemi písněmi, bez jakýchkoliv zásahů cenzury. Tiskaři této situace ihned využili a od r. 1781 do r. 1800 byla jen na území rakouského císařství vydána tato kniha sedmákrát. Zapojila se dokonce i Vídeň: Třanovského zde začal vydávat zdejší bohatý dvorní knihkupec a tiskař Johann Thomas von Trattner, který ovládal v poslední třetině 18. stol. skoro celý knižní trh habsburských zemí.

Na Valašsko se však stále dostávala zejména vydání ze slovenských tiskáren, a tak se může muzeum pochlubit z této doby Citharami, které byly k dostání u prešpurských knihářů Karla Gottloba Lipperta, Samuele Gottlieba Rozenkrance, vydáními od tiskaře Františka Augustyna Patzko, (který pocházel z Olomouce), či dalšího slavného typografa Šimona Petra Webera.

Písně Jiříka Třanovského se staly „klasikou“. Vycházely sice samostatně, avšak stejně často se objevovaly v souhrnných evangelických kancionálech, spolu s písněmi dalších autorů. Staly se jádrem slavného tzv. Lipského kancionálu, který představuje souhrn evangelické duchovní lyriky, a který je doplněný německou literární písní tvorbou. Přesto neklesala poptávka ani po Třanovském díle. „Bez ohledu

na to, že nedávno v Lipsku kancionál vytištěn jest, za hodné a užitečné vidělo se býti, aby do presu přišel“, píše se v úvodu Cithary sanctorum z r. 1795, kterou muzeum vlastní ve dvou exemplářích.

V Třanovského knihách vydávaných na konci 18. a počátku 19. století konečně nacházíme na stránkách jména jejich majitelů. Jsou důkazem toho, že skončila doba pronásledování evangeliků. Žádné další přípisky a poznámky na okrajích listů se však neobjevují, a tak se jen dovídáme, že Citharu sanctorum z r. 1819 vlastnil pan Jan Trusina, majitelem Cithary z r. 1840 vydané v Pešti byl Jindřich Vaculín ze Stříteže, zjišťujeme, že Citharu sanctorum z r. 1790 věnovali Adam a Anna Ciencialovi (?) z Karpentné (ve Slezsku) evangelickému sboru v Jablůnce, u Ručního kancionálu z r. 1808 čteme na předšádce jméno pana Bílého ze Mšternovic, u vydání Kancionálu vyd. v Prešpurku u Fr. A. Patzko z r. 1790 nalézáme na předešlé jméno Ignáce Konvičky ...

Ani staré přírůstkové muzejní knihy, které by nám mohly podat alespoň bližší informace o dárcích Třanovského zpěvníků, nejsou obsáhlejší. Navíc jsou často přírůstky těchto knih zapsány pod obecným popisem „náboženská kniha“, „kancionál“ či „náboženské písně“. Konkrétních údajů je velmi málo. Po důkladné prohlídce nejstaršího přírůstkového seznamu zjišťujeme, že Transoscia z r. 1803 a jednoho s datem vydání 1737 věnoval muzeu v třicátých letech 20. stol. MUDr. Benda, valašskomeziříčský lékař a předseda Muzejní společnosti. V r. 1903 je v přírůstkovém seznamu málo čitelný zápis o Třanovského kancionálu, který byl zaměněn za knihu „Paměti města Val. Meziříčí“. Pod evidenčním číslem 23 z r. 1913 nalézáme informaci o zakoupení Cithary sanctorum z r. 1737 „vázané v koži s mosaznými růžky a sponami“ za 7,- korun. Kdo ji muzeu prodal, není uvedeno. V únoru r. 1937 je zapsán pod číslem 461 Třanovského kancionál z r. 1798 darovaný učitelkou Šišákovou. V téže době byla zakoupena Cithara z r. 1790 (Prešpurk) za 40,- korun z Pržna a za tutéž cenu od p. Knöpfelmachera (majitele soukromého záležitostství ve Val. Meziříčí) Cithara z r. 1858. Před druhou světovou válkou daroval muzeu velmi neúplnou Citharu profesor Rezek z Valašského Meziříčí a tím nejstarší přírůstková kniha s informacemi o Třanovského spisech ve sbírkách končí.

Přes chybějící údaje o dárcích i o majitelích knih je sama sbírka Třanovského knih cenným materiálem s vysokou historickou vypovědní hodnotou. Vypráví příběh o náboženských poměrech v regionu, o životě evangeliků na Valašsku, o přátelství a úzké spolupráci se slovenským národem a jeho kulturou. V neposlední řadě je muzejní sbírka Třanovského tisků jedinečnou ukázkou typografického řemesla na Slovensku.

Třanovského Cithara sanctorum se stala po Bibli nejvydávanější českou knihou. Jiří Třanovský do ní vložil všechny své životní a kněžské zkušenosti, své poslouchání bolesti a utrpení druhých, své náboženské chápání

světa, hledání a nalézání útěchy v Bohu, své konejšivé nabádání ke zbožnému životu. To vše spolu s krásnou poetickou češtinou písnových textů našlo odezvu, oslovilo srdce lidí. Rozuměli Třanovského písním, pomáhaly jim, konejšily a smířovaly, dávaly naději a pevnou víru. Od narození Jiříka Třanovského uplynulo v letošním roce 410 let, od jeho úmrtí let 365. Ale legenda zvaná Transoscus je stále živá ...

POZNÁMKY

¹⁾ Domluvil, Eduard: Paměti města Val. Meziříčí a městečka Krasna. Brno 1877, str. 61.

²⁾ Konfessy Augsspurská: Budto Wyznání Wiry Ewangeliště: Kteréž Kurfirsst Saský, slavné paměti, Knjzat Města, a Stawowé Rżisse: G. M. C. Karlowi, toho gména, Pátému, w Augsspurku, na Obecném Rżisském Sněmě: Léta po Narození Syna Božjho, Pána nasheho, Geżisse Krista M.D.CCCC. učinili, podali a potom y wúbec wydali: Z prawých Oryginálnich Exemplárů, pro čest a sláwu Boží, potom také pro wzdlánj Cyrkwe Swatě Křestianské do řeči české wěrně a upřímně přeložená. Nynj pak w nowe wydaná, práce y nákladem K. Jiříka Tranowského. Služebnjka Páně, y Cyrkwe geho, w Městě Mezyřjčj nad Bečwau y w M. Krasne. W Holomaucy Léta M.DC.XX. (1620).

³⁾ Domluvil, E.: Paměti města Val. Meziříčí a městečka Krasna. Brno 1877, str. 67.

⁴⁾ Str. 123. Tamtéž

⁵⁾ Str. 124. Tamtéž

⁶⁾ Dostál, František: Valašské Meziříčí v pamětech třicetileté války. Ostrava 1962, str. 147.

⁷⁾ Ondřej Sivý (1593-1664), valašskomeziříčský měšťan, psal paměti zachycující události ve městě Valašské Meziříčí v letech 1593-1653. Původní rukopis se ztratil, ve valašskomeziříčském muzeu se zachovala fotokopie těchto pamětí i jejich opis od Františka Dobeše

⁸⁾ Paměti Ondřeje Sivého

⁹⁾ Víme, že např. Píhalu odoramentorum Třanovský svým známým rozesílal. Jeden z výtisků poslal také Kateřině z Žerotína, manželce Karla st. ze Žerotína. Ta mu z Přerova poslala v listopadu 1635 děkovaný dopis.

¹⁰⁾ Velké zastoupení Třanovského kancionálu (přes 40 ks) najdeme též ve vsetínském sbírci starých tisků. K nejstarším patří Cithara sanctorum vydaná v Trenčíně v r. 1659, vzácné je rovněž vydání této knihy z r. 1788 od bansko-bystrického tiskaře Jana Josefa Tumlera, neboť z produkce tiskárny v Banské Bystrici, (která vznikla v r. 1578), se zachovalo málo knih.

Většina Třanovského kancionálů či menších kancionálů ve vsetínském sbírci pochází z konce 18. a 1. poloviny 19. století. Najdeme v nich občas i jména původních majitelů z Hoštálkové, Ratiboře, ze Žárů u Hovězí či Malé Bystřice. Celá tato vsetínská sbírka Třanovského knih jen potvrzuje skutečnosti již uvedené v článku.

Malý špalíček dvanáctkového formátu Cithary sanctorum vydané v Trenčíně u tiskaře Nikodéma Čížka v r. 1659

Zvonice s křížem ve Střelné

Foto M. Langer

Zvony

Lubomír F. Piperek

„Hlas zvonů táhne nad závějí ...“, tak začínala básnička, tuším od Jaroslava Vrchlického, kterou jsme se museli učit ve škole. Pro většinu lidí skutečně zvony a jejich zvonění dodnes znamenají něco tajemného – něco, co umocňuje atmosféru a dodává jí nadpřirozený rozměr svátečnosti a vznešenosti.

A tyto pocity provází lidstvo od nepaměti. Ve staré Číně zvony symbolizovaly harmonii mezi lidmi a nebesy. A vyprávěly se tam i pověsti o zvonech „čung“, které se samy přemísťují vzduchem, stejně jako se říkalo dětem u nás, že v době velikonoční, před slavností Vzkříšení, zvony „odletěly do Říma“. V Japonsku jsou bronzové „dotaku“ známy již od 4. století. Visívají

před vchody do svatyní. Než poutník vstoupí do chrámových prostor, může na ně zazvonit, obětovat drobnou minci, dvakrát zatleskat a vyslovit přání, které se mu jistě po tomto rituálu vyplní. Také lamaisté v Tibetu používají bronzové ruční zvonky „ghanta“ při modlitbě a meditaci. Ve východních naukách je obraz zvonu symbolem ženského principu (zatímco kultovní žezlo

„dordže“ znázorňuje princip mužský). Jde tedy o nepříliš skrytou sexuální symboliku. U mnoha národů, včetně Židů, byl ostatně zvoneček symbolem čistoty a panenství. Pouze v antickém Římě měl funkci zcela opačnou – zvonků falického tvaru se užívalo při bakchanáliích, oslavách boha Priapa a podobných nevázaných rituálech, například při otvírání veřejných lázní.¹ A podobných příkladů, které dokazují rozšíření tohoto kulturního fenoménu ve všech kulturních oblastech, bychom mohli najít celou řadu.

Křesťané se nejdříve svolávali k bohoslužbě poslem („cursor, praeco“, jak vyplývá z líčení sv. Athanasia před r. 373) a egyptští mnichové, žijící jednotlivě v poušti, se shromažďovali ke společným modlitbám ještě ve 4. stol. zvukem trouby, podle vzoru Starého zákona. Tak to určil v klášterních pravidlech pro cenobity sv. Pachomius r. 320.² Je tedy jen romantickou domněnkou, že křesťané v antické době používali drobné stříbrné zvonky, jimiž se svolávali k modlitebnímu shromáždění v katakombách. První zprávu o užití – ovšem malých zvonků – k liturgickým účelům máme až z r. 535 v dopise diakona Ferranda z Karthaga, ve kterém píše do Itálie, že mniši v afrických pouštích se svolávají zvonky k pobožnostem a zároveň takový zvoněk na ukázkou posílá. Šlo tedy jistě o senzaci a novinku.

Kdysi se církevní historikové domnívali, že zvony zavedl sv. Paulinus Pontius Maerpius Anicius, biskup z italské Noly (+431). Vedlo k tomu latinské označení menšího zvonu „nola“. Slovo ale pochází z keltského slovesa „noll, nell“ = znít a ukazuje na skutečnou vlast zvonů. Do Evropy se velké zvony rozšířily skutečně z Irska, Anglie a Gallie prostřednictvím iroskotských misionářů. Ti užívali větší zvony, nejprve plechové a nýtované, ve svých kláštrech od 6. století. Nejstarší dochovaný zvon vůbec je ostatně uložen v muzeu v Edinburgu – pochází ze 7. století. A víme také, že raně křesťanské baziliky a románské kostely na jih od Alp neměly věže a zvonce vůbec. Více zpráv o věžích a zvonech pochází až z doby sv. Řehoře z Tours (+594)³ a papeže Řehoře I. Velikého (+604).⁴ Ještě opat kláštera Reichenau Strabo (806-846) popisuje jako rovnocenné dva druhy zvonů: lité a plechové. Z doby Karla Velikého známe jméno prvního významného zvonaře Tanca ze St. Gallen, kterého císař povolal do Cách. Jak vypráví kronika, toto postavení mu jiný zvonař záviděl a začal se před panovníkem vychalovat, že ulije zvon ještě lepší než Tanco, jen když mu dá dost mědi a také alespoň 100 liber stříbra místo cínu. Tak se stalo, zvonař ulil zvon z mědi a olova, stříbro si schoval. Když chtěl výrobek rozeznít, vypadlo železné srdce a „roztrhlo jeho tělo tak, že vnitřnosti vyhržely“. Ukradené stříbro pak císař rozdál chudým. Historiku uvádím proto, že se domnívám, že její rozšíření ve středověku dalo podnět ke stále tradované pověře, že příměs stříbra do zvonoviny dá zvonu jasnější hlas; není to ovšem ve skutečnosti pravda.

V roce 801 koncil v Cáchách nakazuje farním kněžím, že si mají zvony obstarávat sami – nemohlo to být tedy tak obtížné a svědčí to o rozšíření výroby. Velký rozmach zvonařství nastává pak v 11. a 12. století. V té době také spatřila světlo světa první příručka o liti zvonů z pera benedikta Theofila Rugera z kláštera Helmershausen, *Schedula diversarum artium*.

V dalších stoletích se zdokonaluje jak hudební zvuk jednotlivých zvonů, tak i společná harmonie zvonů téhož kostela a od 15. století již můžeme psát, co se týká zvonů, i o jakési jejich hudební virtuozitě.

To, že byl puškař a zvonář často jednoho řemesla a že děla byla z téhož materiálu jako zvony, vedlo ke zkáze mnoha krásných artefaktů. Ve válečných dobách státní moc zabavovala kostelní zvony, aby z nich odlávala střelné zbraně. Poprvé se tak masivně stalo za francouzské revoluce, která roztavila téměř všechny památné francouzské zvony ve prospěch armády a z jejich zbytků dokonce dala razit posměšné pamětní medaile⁵.

Další ránu zvonům přinesly války napoleonské a obě světové války, i když je třeba podotknout, že v moderní době úřady při rekvizici již přihlížely k zájmům památkové ochrany. U nás zvonům uškodilo ještě navíc období reformy Josefa II. Bylo známo jeho heslo *Die Glocken sind Kanonen des Klerus* (Zvony jsou kanóny kléru). A paradoxně další ztráty přinášely i doby míru, když se čas od času stalo módou přelévání starých zvonů z důvodů hudebních a velikostních a podobně. Tyto zásahy, nejrozšířenější koncem 19. století a po druhé světové válce, se dají označit, byť poněkud tvrdě, jako dílo barské, kulturní lhostejnosti.

Ve středověku dával hlas zvonů životu vyšší řád a nad vším dominoval. My, žijící v moderních městech, už vlastně ani neznáme skutečné opravdové ticho, a tak si význam a vliv jejich hlasu na člověka dřívějších dob ani nedovedeme představit. Zvony měly řadu funkcí, nejen církevních. Svolávaly věřící do kostela, vyzývaly je k modlitbě za živé i mrtvé, hlaholem slavily církevní i veřejné svátky⁶. Ohlašovaly se jimi i nejruznější neštěstí, požáry, války – zde měly za úkol i odstrašit nepřítele. Na poplach byly zvony ve městech od raného středověku. K obraně obleženého města poprvé zvonom svolával obyvatele biskup Lupus ze Sens v Burgundsku v 13. století. Zvonení mělo nejen varovat před nebezpečím, ale také zahánět bouře, demony a nadpřirozené bytosti. A zvon byl i jakýmsi nástrojem časomíry. Od 16. století, když byla papežským brevem pro věřící zavedena povinnost třikrát denně se modlit „Anděl Páně“, upozorňoval na tuto povinnost – ráno, v poledne a večer. Tyto jeho profánní funkce byly natolik důležité, že i tam, kde nebyl kostel nebo kaple, stála v katastru obce alespoň zvoníčka. Důležité úkoly zvonů dosvědčuje řada latinských nápisů, jimiž byly zdobeny jejich pláště, například: *Funera deplango, plebem voco, fulgura frango* (Mrtvé oplakávám, živé svolávám, blesky zaháním, 1354), či obšírněji: *Convoco, Dispelto, Pando, Deploro, Celebro Turbas, Adversas Nubes, Mala, Funera, Festa* (Svolávám, rozháním, oznamuji, oplakávám, zvěstuji nepokoje, mraky, neštěstí, pohřby, slavnosti), což je snad vyčerpávající popis funkcí zvonu.

Zvony také od počátku dostávaly jména, nejprve podle svých vlastností, později, když se zvony jako liturgický předmět světily, dostávaly jména podle světců, k jejichž památce byly ulity. V české literatuře se ovšem rozmohl nešvar, označovat zvony přídomkem „svatý“, např. „sv. Zikmund“. Je to zcela neadekvátní – jistěže žádný zvon zatím nezesnul v pověsti svatosti a je to stejný nesmysl, jako kdybychom se my, pod-

le svých křesťanských patronů, sami psali např. „sv. František Houžvička“.

Z hlediska technického je zvon zvukový nástroj z tvrdé pružné hmoty a rozeznává se vně úderem kladiva nebo uvnitř zavěšeným srdcem. To ví každý. Málokdo však ví, jak se jmenují jednotlivé části zvonu. Při dolním okraji zesílená část, do níž bije srdce, se nazývá *věнец*, kruhový plášť zvonu se označuje jako *krk*, horní uzávěr zvonu má název *čepce*, na němž je posazena *koruna*, která se skládá většinou ze čtyř, šesti nebo více *uch* k zavěšení. Zvon je upevněn na dřevěné hřídeli, která má zhlaví, zpevněné železnými pásy. Její pohyb se děje *rame-nem*. Průřez neboli profil zvonu se označuje jako *žebro*⁷. Na jeho výpočtu a výkresu závisí zvuk zvonu. Na sympoziu zvonářů a kampanologů ve Frankfurtu v červnu 1927 bylo prohlášeno, že nejlepší souzvuk zvonů je harmonicko-melodický s těsnými intervaly (např. *c – es – f*, nebo *c – es – f – g* a podobně).

Zvonovina se skládá většinou z 78% mědi a 22% cínu, 1% je díl železa, manganu či olova. To, že se do zvonoviny přidávalo stříbro, aby měl nástroj čistější zvuk, jsou jenom pověsti. Avšak v 16. století pro mohutnější hlas zvonu přidávali italská zvonářství do zvonoviny antimon.

Zvon se lije ve formě neboli kadlubu. Ve vykopané jámě se vyzdí z cihel forma zvonové dutiny, která bývá dutá, aby se dala vysoušet vytápěním. Do jejího středu se zasadí do země pevný kůl, který slouží jako osa pro vykroužení formy. Na cihlový základ se vymodeluje povrch zvonu (zvoncové dutiny) z hlíny. Pak se nanesou vlastní model zvonu (zvaný *rubáš*), do něhož se zasadí drobné součásti výzdoby: písmo, ornamenty, reliéfy a koruna z vosku. Na to se vytvoří druhá, náležitě silná část kadlubu. Forma se vysuší, aby zatvrdla, a vosk se přitom rozpustí. Pak se prvotní „rubáš“ odstraní, hotová forma se očistí a opraví, opět se spustí do jámy, upěchuje dokola kolem hlínou a může začít liti.

Kov se dřív tavil v peci umístěné hned vedle formy; v peci se topilo bukovým nebo smrkovým dřevem. Rozžhavený kov se vede cihlovým žlábkem k otvoru ve vrcholu formy a lije dovnitř. Po dvou dnech stydnutí se přistoupí ke slavnostnímu okamžiku. Forma se rozbije a vyjme se hotový výrobek – je to jistě okamžik napětí nejen pro zvonáře, ale i pro přizvané objednavatele, zástupce farnosti.

U nás obsahují první zprávy o zvonech svatováclavské legendy (šlo jistě o zvony nýtované, plechové). „*Když ráno zvonili na jitřní*“, „*když pak po kuropění nastávala hodina jitřní, jakmile udeřeno na zvonec*“, popisuje Gumpoldova legenda z 11. stol. poslední chvíle sv. Václava. Kosmas vypráví, že kníže Břetislav dovezl z výpravy proti Polákům veliké zvony (r. 1039), že v r. 1092 byl kníže Břetislav II., přijížděje do Prahy, vítán hlaholem zvonů. Ve 12. století se i v českých zemích staly zvony běžným liturgickým nástrojem.

Do českých zemí se zvonářské umění ve středověku rozšířilo z Německa a řada tamních mistrů zvonářů nebo jejich žáků si později založila své zvonářské dílny v Čechách a na Moravě. Do evropsky proslulých zvonářských rodin, jako byli Klingeové z Brém, de Wou z holandského Kempenu, Westenhuesové z Münsteru, můžeme počítat i v Čechách působícího Brikciho (psal

se Brykcyus) ze Zinnberga (Cimperka), který v rozmezí let 1544 – 1596 ulil přes 30 zvonů. Tato rodina si udržela po celá staletí přední místo mezi českými zvonáři. Vnuci zakladatele, Brikcius a Zikmund, přivedli rodinný podnik a s ním i české zvonářství k největšímu rozkvětu. Svou prací získal starší povýšení do šlechtického stavu – psal se pak a *Stanimore z Cimperka*. V erbů měl samozřejmě zvon postavený na skále a českého lva. Deviza pod štitem zněla: *Deus adiutor, protector meus*. Z jeho dílny vyšlo na sto zvonů. Pracoval také pro Moravu, zachoval se například jeho zvon v Jihlavě. Vyráběl i věžní cimbály a tzv. „drubež“: drobné zvonky, svícny, rakve, náhrobní bronzové tabule a křtitelnice, dokonce potrubí a nádrže (*konve* a *štoky*) pro vodárny, mlýny a pivovary. Zemřel na mor roku 1599.

V Praze působila i řada Moravanů. Ve službách krále Ferdinanda byl i brněnský rodák Tomáš Jaroš. Byl to jeden z nejvýznamnějších zvonářů, ač se sám ostentativně (dokonce i na zvonech) označuje jako puškař („*puchsgieser*“). Tento Moravan je autorem největšího zvonu v Království českém, slavného Zikmunda v chrámu sv. Víta (ulit 1549)⁸. Ale ještě slavnějším jeho dílem je renesanční bronzová kašna u letohrádku Belvedere na Hradě, „zpívající fontána mistra Jaroše“ (1568), jak je označována v mnoha turistických průvodcích. Při práci mu pomáhal další Moravan, litec Vavřinec Křička z Bitýšky. Soupis slavných zvonů by zabral mnoho místa. Podrobněji o nich pojednává starší literatura⁹. Byli mezi nimi i Moravané: Petr Borzanovský z Bitýšky, Jan Plebán z Uničova (zvon v Poličce), Adam z Meziříčí; jihlavští zvonáři Jan Neupauer a Jiří Rondel pracovali až na Jindřichohradecku. Na jedno zajímavé příjmení narazíme v soupisu pražských zvonů z let 1526-1620. Figuruje tu mezi mistry jakýsi Mikuláš Zlínský, usedlý na Novém Městě Pražském od r. 1544. Bohužel o něm nevíme nic bližšího.

I v našem regionu je řada zvonářských památek, i když tak trochu unikají našemu zájmu pro svou nedostupnost. Ve **Valašském Meziříčí** se v muzeu nalézá zvon z r. 1786, vážící 15

Zvoníčka v Lázech

Foto M. Langer

centů. Původně byl zavěšen ve věži dřevěného kostela sv. Trojice a v roce 1942 měl být dán na válečné účely, ale stálí a umělecká hodnota artefakt před zkázou uchránil.

Pozornosti památkářů unikl, mimo jiné, vzácný zvon uchovávaný na faře v **Rožnově pod Radhoštěm**. Je zasvěcen sv. Františkovi a byl ulit pro starý kostel v roce 1719 za zdejšího působení P. Jana Jiřího Bauhoffera. Zvonek, kterým se později zvonilo k pohřbům, měl lidový název „Barborka“, podle sv. Barbory, patronky šťastné smrti. Byl obdařen dokonce vlastním finančním kapitálem na údržbu a na plat zvoníka. Šlechtetná šlechtička Zuzana Lovkovna odkázala pro tyto účely 100 zlatých¹⁰. Zvon je velmi kvalitní práce, reliéfně zdobená, s nápisem *Honori S. Frantisci Seraphici dicata 1719 pro pago Roznau* (Věnováno ke cti sv. Františka Serafinského obci Rožnov 1719). Tento zvon ušel všem válečným rekvizicím. *Hůře však dopadl náš chrám Páně v roce 1917, přišli vojáci a naše krásné sladěné zvony pořízené v roce 1890 péčí tehdejšího děkana Josefa Arnošta za přispění zdejších farníků, docela surově ven věžním oknem vyházeli. Měděný plech z kostelní bány byl rovněž stržen a nahrazen obyčejným. Jaká náhrada měla být dána a bylo li vše odvedeno, nevím, kolik zaplatil Židák hotově. Suchá poznámka v protokolu Kostelního konkurenčního výboru v Rožnově v r. 1927 uvádí toto: „částka 3000 K za měděný plech z kostelní bány se jakožto nedobytná odepisuje“. Zvonek ze hřbitovní kaple byl zrekvírován rovněž. Něco však bylo zachráněno, vzor přísným nařízením a trestům za nedodání nebo skrytí“, píše rožnovský kronikář Tvarůžek¹¹.*

Další památný zvon na Rožnovsku zachránil pan Jan Jakšík z Rožnova z čp. 216. Zvonek pochází z 18. století a jak se domníval Č. Kramolíš, právě jím zvonil na **Radhošti** ve své poustevně klekání známý, v kraji poslední poustevník Felix. A tento zvonek zvonil prý svou řečí: *zime med Malíkom*, na památku známého včelaře Malíka, zesnulého v roce 1830.

Pro kostel v **Brankách** odlil zvon olomoucký Wolfgang Adam Straub v r. 1849. V **Brumově** svůj zvon z r. 1708 přelil již v r. 1713 zvonář Jiří František Reimer. V **Bystřici pod Hostýnem** mají v kostele v **Bílavsku** zvon z r. 1568 se znaky Bernarda ze Žerotína a Přemka Prusinovského z Víckova, a menší umíráček (s reliéfem sv. Barbory), který ulil Wolfgang Adam Straub v Olomouci r. 1782; pro kostelík v **Blazicích** tentýž zvonář odlil zvon r. 1782, sanktusový zvonek s vyobrazením Nejsv. Trojice zhotovil r. 1780 olomoucký Valerius Pobletter. **Drahotušské** zvony odlili Albert Steiner v r. 1585 (na plášti je Kalvárie, Madona, znak městečka a otisk městské pečeti) a Zachariáš Milner v Olomouci r. 1607 (Kalvárie a znak Drahotuše). **Francova Lhota** má nové zvony z dílny halenkovského Josefa Tkadlece z r. 1989 (Cyril a Metoděj, Josef). Zajímavé jsou zvony ve **Frenštátě pod Radhoštěm**. Roku 1585 zde biskup Stanislav Pavlovský vysvětil nové zvony Martina, Václava, Urbana, Fabiána a Marii, ty se ale roztavily roku 1680 po nájezdu Uhrů. Dnes ve farním kostele visí památný Martin, vážící 296 kg, s nápisem *Ke cti sv. Martina kostela farního frankštátského litý jest tento zvon. Od náhlé smrti a zlého povětří chraň nás patroně svatý. Lil mnie Jan Behr v Holomoucy 1722*. Další

zvon, vážící 71 kg, oznamuje svého autora nápisem *Caspar Wolst gosz mich Pressburg A. 1688*. Umíráček nese poetický nápis *Cantabant ut proficiat moribundus* (Zpívej umírajícímu k věčnému pokoji). Ve filiálním kostele sv. Jana Křtitele visí zvony neméně památné. Mladší, vážící 20 centů, s obrazem Ukřižování nese nápis: *Tento zvon jest ulit ke cti a chvále Boží, b. P. Marie a sv. Jana Křtitele městečka Frankstatii. Za dvojctihodného kněze Tomáše Pavla Rychvaldského, purkmistra Tomáše Bartoše, rychtáře Jiříka Michny, starších Ondřeje Parmy, Pavla Weissa, Jiříka Dobrozemského, Jana Hilšera, písaře Jana Szalai L.P. 1667 za kostelníků Jana Smetany a Jiříka Chalupy*. Je na něm tedy jakýsi stručný pamětní, kronikářský záznam, stejně jako na druhém, starším, který byl odlit nejspíše přímo v místě jedním z potulných zvonářů. Tento zvon, zvaný poledník, *meridián*, neboť se jím zvonilo poledne, váží 4 centy; ozdoben je obrazem sv. Michaela archanděla a sdělením: *Po nešťastném ohni, přišlém na městečko Frankstatii Anno 1661, ulit jest tento zvon za dvojctihodného kněze Tomáše Pavla Rychvaldského, faráře Frankštátského, ke cti Pánu Bohu, P. Marii a sv. Martinu, biskupu božimu. Za purkmistra Tomáše Bartoše, starších Ondřeje Parmy, Jiříka Dobrozemského, rychtáře Jiříka Michny. Od Jana Smetany 1665*. Menší zvonek Maria udává přímo místo svého vzniku: *Fusa Frankstadii in honorem Dei et B.V. Mariae in coelos assumptae Anno 1667*, přelit byl roku 1896. V roce 1858 byl v Brně přelit i zvon s nápisem: *Leyty jest tento zvon nákladem pana Jana Šimšalíka, ten čas purkmistra a majstra zvonáře ke cti a chvále svatému Matěji a Petru Roku 1665*. Tehdy byl tento památný nápis odstraněn a nahrazen německým nápisem se jmény členů tehdejší městské rady. Ve **Fryštátu** má zvon z r. 1625 český nápis *Vlasti milá modli se*. Jinak je zde už třetí garnitura zvonů, nejstarší byly rozlity požárem r. 1841, další padly za obět rekvizici r. 1917. Nynější pochází od firmy Oktavín Winter v Broumově (1922). V **Halenkově** visí mimo jiné zvon, zasvěcený P. Marii a Božskému Srdci, odlil ho roku 1967 jako svoje první dílo místní zvonář Josef Tkadlec st. V **Halenkovicích** zvon z r. 1622 ulil olomoucký Kašpar Geister původně pro poutní kostel v Dubu na Moravě (okres Přerov). Že bylo úkolem zvonů také zahánět zlé duchy, svědčí zvony z Valašsku poněkud vzdáleného **Holešova**. Zvony ale pořídili Žerotínové, tedy rod, vlastníci panství v našem regionu, a tak snad stojí za to nápisy ocitovat. Zvon Jakub, přelity v r. 1871 Ignácem Hilzerem ve Vídeňském Novém Městě, si zachoval nápis: *Letha Panie 1596 na den svatého Viktorina, ke cti a chvále Pánu Bohu v božství nerozdlílnému, v osobách trojmu, urozený pán pan Viktorin ze Žerotína, Jeho Milosti arciknížete rakouského Maksymiliána, voleného krále polského, komorník, dědičnej pan stáku starojičinského a holešovského, tímto kle-notem chrám Boží obmysliti a na něj náklad s obcí holešovskou učiniti ráčil, všem zlým duchům navzdory. Nathanael zvonář BHZT. A zvon Václav zase sděluje: *Leta Panie 1597 za panování vysoce urozeného pána pana Viktorina ze Žerotína na Starým Jičíně, Holešově a Hustopečích, Jeho Milosti arciknížete Maksymiliána Rakouského, voleného krále polského komorníka, slit jest tento zvon za purkmistra**

Zdražila a raddy místa Holešova nákladem všeckej obce holešovskej všem čertum navzdory. Ikonograficky zajímavá je výzdoba na zvonu v **Horní Lhotě u Luhačovic**. Zobrazuje patrona zdejšího kostela sv. Diviše Aeropagitu, jak si nese vlastní utatou hlavu v podpaží (1749). V kostele v **Hovězí** visí dva zvony ze Vsetína, dodané roku 1889, z nichž jeden je datován r. 1523, druhý bez datace. Památkovou péči je chráněn zvon dat. 1688. V kostele v **Hranicích** je nejstarší zvon, zdobený reliéfem Kristovy hlavy z r. 1499; jen o něco mladší bude druhý, nedatovaný, zato se signaturou zvonáře *Wenzeslaus de Olmutz*. Ve filiálním hřbitovním a poutním kostele P. Marie („Kostelíček u Hranic“) je zvon z r. 1501 s nápisem *Santa Maria Mater Anno Domini Milles CCCCC Primo*. **Hrobice** mají čtyři zvony. Nejstarší z r. 1598, zvon datovaný 1643 byl přelit r. 1864 a dva menší jsou z r. 1905. Zvon z **Hustopečí nad Bečvou** odlil r. 1753 Valerius Obletter v Olomouci na náklad majitele panství Alexandra Podstatského z Prusinovic (jak svědčí jeho rodový erb na reliéfní výzdobě). V **Jasenné** jsou v kostele dva zvony, z nichž jeden má dataci 1583. V **Kelči** mají nové zvony z r. 1957, ale se zajímavými nápisy. Na tzv. „poledňáku“ stojí: *Petrě a Pavle s Marií za nás volejte Zdravas*, na druhém, zasvěceném sv. evangelistům: *Králi slávy přines nám mír. Boha chváliť velím, živé volám, mrtvých želím*. Památkovou péči je chráněn renesanční zvon z r. 1599. V **Kozlovicích** u Frenštátu byl velký zvon z r. 1572 přelit 1855. V **Lešně** ve farním kostele je památkovou péči chráněn raně barokní zvon Michael z dílny olomouckého zvonáře J. A. Secca z r. 1732.

Lidečské renesanční zvony, dílo olomouckého Mathiase Pedra, byly zničeny požáry už v 17. století. Ale přesto se zachovaly dva zvony, památkově chráněné: Kateřina z r. 1664 a Salvátor z r. 1665. V **Lichnově** byly památné zvony z let 1672 a 1582, oba však byly v 19. století prodány do Mniší na Frenštátsku. O zvonech z **Liptálu** bylo již v literatuře psáno¹². Podle zjištění rakousko - uherské vídeňské Centrální komise pro umělecké a historické památky byl nejstarší zvon odlit před r. 1600, a to v dílně německé provenience, jak svědčí nápis na jeho plášti: *Lukas, Marcus, Matheus, Johannes hilf got Maria berot als das*¹³. **Pozděchovský** zvon z r. 1541 byl přelit 1851, druhý je datován 1781. V **Przně** je menší zvon datován r. 1510. Dřevěný kostelík v **Tichě** (kolem r. 1510), který v minulosti vyhořel, měl na věži (přistavěna 1662, původně zvony zavěšeny na půdě nad lodí) dvě památky moravského zvonářství. Větší zvon nesl nápis *Tento zvon slit jest + za Mikuláše fojta a starších CMB 1561. Yan Charwatin, Gira Ondruš, Ondra Pawlu, Yakub Tiechan. INRI. Tento zvon slit jest Cyril Zikmund v Mezyrycy 1561*. Druhý nedatovaný, mladší, s nápisem *O rex gloriae veni nobis cum pace Amen* byl r. 1862 roztržen mrazem.

V **Ujezdě u Vizovic** měli do požáru v r. 1896 pět zvonů, v širokém okolí pověstných svým krásným souzvukem v A-moll. (Nové, znějící v A-dur, byly zavěšeny v r. 1900). Dřevěný kostel ve **Velkých Karlovicích** měl dva památné zvony. Větší z r. 1754 pukl r. 1832 a byl nákladem farníků přelit v Olomouci Leopoldem Stanekem, je zdoben nápisem *Honori Deo in Sanctj ejus* a obrazy Madony a sv. Michaela archan-

děla. Menší ke cti P. Marie a sv. Barbory nese nápis s datací *In honorem b. Virginis Mariae et s. Barborae fusa A. 1773*. Ve **Vizovicích** byl zvon z r. 1587 přelit 1703, další starý je datován 1601. **Všemina** má větší zvony z let 1702 a 1741. Zvony pro **Zděchov** byly pořízeny ve zvonařské dílně Manouškově v Brně r. 1922 nákladem zdejších vystěhovalců do Ameriky, v kostele je však i jeden starý zvon z r. 1650. V **Želechovicích** jsou zvony datovány roky 1679 a 1760, ovšem je malý zvonek, lidově zvaný „šifruří“ z r. 1869¹⁴.

Na Valašsku jsou památkově chráněny zvony v **Brňově**, v **Kladerubech**, v **Lázech u Val. Meziříčí** (s původním zvonom s bohatou reliéfní výzdobou, zasvěceným sv. Filipovi z r. 1848), v **Malé Bystřici** na Santově, zvonička v okrsku **Pusteven** na Radhošti, zvonce v obci **Házovice**, v **Malé Lhotě** (s původním barokním zvonom z r. 1687), v **Halenkově**, v **Lužné** a ve **Střelně**.

V dnešní době chvatu a technických dimenzí je zvonům věnována menší pozornost než dříve. To souvisí s masivním zavedením strojního, elektricky řízeného zvonění a také se zánikem funkce zvoníků. Elektrické zvonění je bezesporu úsporné a praktické, ale člověk se tím od hudebního nástroje, kterým zvon bezesporu je, odcizil. Zvuk zvonu ztrácí svoji poetičnost a náladovost, zvon se z hudebního nástroje stal hudebním automatem.

Starí zvoníci, kteří žili se svým nástrojem, o něho také pečovali. Kdo dnes kdy kontroluje, zda není třeba zvon otočit, aby srdce nebilo stále v totéž místo; kdo se stará, aby srdce bilo přesně do koruny zvonu; kdo sleduje, zda dopadná plocha srdce již není příliš plochá a roztržená; kdo v zimě ometá ze zvonů ledový povlak a sníh a kdo si je dnes vědom toho, že i vrstva trusu od zaháněného ptactva může vést k puknutí nástroje? Dnes to většinou bývá tak, že se zvonění zapíná v kostelní sakristii a na věž se nikdo nejde podívat, jak je rok dlouhý. Kdo dnes jedním slovem ví, že zvony a lidská srdce mají jedno společné: aby krásně zněly a šířily radost, musí se o ně pečovat a nesmí se dlouho nechávat o samotě?

POZNÁMKY

1. *Sonat aes thermerum* (Martialis 14, 163), *hora balnei nunciata est* (list Pliniův 3, 1)

2. Pachomius (kolem 287 – 347 v Tabennisi v Egyptě). Je zakladatelem cenobitského mnišství, tj. společného života mnichů v jednom uzavřeném klášteře. Až do doby, než založil r. 320 v Tabennisi na Nilu první klášter tohoto typu, žili mniši jako anachoreti, poustevníci, v jednotlivých domcích na poušti a shromažďovali se ke společným modlitbám atd. jen zřídka.

3. Řehoř z Tours se narodil r. 539 v Clermont-Ferrand. Sepsal mnoho poučných spisů o křesťanském a církevním životě v 6. století a také slavnou desetisvazkovou *Historia Francorum*, byl prvním mezinárodním (ne jen národním) dějepiscem.

4. Narodil se r. 540 v Římě. Po otcově smrti přeměnil palác v benediktinský klášter a věnoval se duchovní a diplomatické kariéře. Roku 590 byl zvolen papežem. Do dějin se zapsal mimo jiné jako významný teologický spisovatel a reformátor liturgie, propagátor církevní hudby a zpěvu.

5. Byl na ních nápis: *Monument de vanité, détruit pour l'utilité l'an deux de la liberté* (Pomník marnosti byl zničen pro užitek v druhém roce svobody.)

6. Už z roku 779 máme první zmínku o tom, že zvony dávají znamení k modlitbě za zemřelého opata kláštera ve Fuldě, Sturmia.

7. Německé, u nás dříve často užívané názvy: věnec = *Glockenring*, *Kranz*, *Schlagring*, krk = *Schweifzug*, čepce = *Haube*, zhlaví = *Glockenjoch*, rameno hřídele = *Glockenschwengel*.

8. Po tomto prvním nezdařeném liti byl zvon přelit 1550 a na věž instalován na Vánoce roku 1563

9. Winter, Zikmund, Řemeslnictví a živnosti v Čechách v 16. stol., Praha 1909.

10. *Herula quaedam Susanna nata Lovkoniana in Anno 1719 legavit Capitale 100 fl. Qui in tribus Roznoviensibus domibus a 6 pro cento erga hypothecatas domos elocati, et ex inde distribuitur: pro conservatione Campanulae agonisatium 2 fl., in hebdomana Majori ad sepulchrum pro lumine 2 fl., Pulsantibus Ministris Ecclesiae pro Moribundis annue 2 fl. Facit 2 fl. Matrica ecclesiae... 1762, archiv OVM Vsetín.*

11. Kronika je uložena v archivu VMP v Rožnově p/R. Židákem se rozumí maďarský izraelita Weriss, který měl na Rožnovsku propachtovanou rekvizici.

12. Naše Valašsko, V, 3-4, 1939

13. Je to začátek oblíbeného dobového německého úsloví „hilf got (Gott) Maria berot (berathe) als (alles) das wir begennen (beginnem) das es ein got (gut) ende gewenne“

(*gewinne*) – Pomoz Bože a porad Maria, aby vše, co dobře začínáme, dobře skončilo.

14. Vážné zájemce o problematiku zvonařství odkazují na tuto literaturu:

Cerroni, J.P. Jeho nejúplnější soupis moravských zvonařů je uložen ve MZA Brno, sig. G12,č.1.58, f. 261 b.

D'Elvert, Ch.: Zur mährisch-schlesischen Glockenkunde, Notizenblatt der St. Section der mähr.-schlesischen Gesellschaft zur Beförderung der Landwirtschaft, der Natur – und Landeskunde, 1892

Guth, K., Chytil, K., Herein, K.: O českém zvonařství, Ročenka Kruhu pro pěstování dějin umění, 1917

Indra, B.: Konváří a zvonaři v Olomouci a Opavě od počátku 16. do poloviny 17. století, Časopis Slezského muzea 26, 1977

Kager, V.: Notizen zum Teschner Kunsthandwerk. III. Teschner Kanonen und Teschner Zinn als Glockenspeise, Zschrft. f. Gesch. u. Kulturgesch. Schlesiens, 20, 1930-1933

Kühn, K.F.: Zur Geschichte der Glockengießerkunst in Böhmen, Mitt. f. Geschichte der Deutschen in Böhmen, 1918

Nováková, M.: Dilo gotických a renesančních zvonařů na severozápadní Moravě, Časopis Slezského muzea, 17, 1968

Prokop, A.: Glockenguss der Renaissance in Mähren, In: Markgrafschaft Mähren, III.

Schünke, R.: Olmützer Glockengiesser, Mitt. des mähr. Gewerbemuseums, 1916

Původní zvon z r. 1786 z kostela Nejsvětější Trojice ve Valašském Meziříčí

Fotoarchiv OVM Vsetín

Kostel Narození Panny Marie ve Štípě (1986)

Foto V. Kubík

Poutní místa a poutní tradice na Valašsku III.

Lubomír F. Piperek

Barokní kostel ve Štípě

„Zlín chrání tři Panenky Marije – Štípská, Provodovská a Hostýnská“. Tak si snad po staletí vyprávěli zbožní Zlíňané. Povězme si dnes o jednom z vrcholů tohoto mariánského trojúhelníka.

Již první zmínka o obci z r. 1391 souvisí s obdarováním štípského kostela majitelem panství Ješkem ze Šternberka, kdy je zmíněna i fara. Podle lidového podání pochází socha P. Marie Štípské, k níž se upírá zrak zbožných poutníků, již z 11. nebo 12. století. O jejím původu však neříkají nic ani lidové pověsti. Prastará poutní píseň, zapsaná ve fryštácké farní kronice z r. 1730, přiznává:

„Před sedmi sty let a více – nalezena pomocnice – uprostřed rolí stojící – leskem velkým se skvějící.“

Odkud jsi do rolí přišla – odkud, kdy aneb kde vešla – Pánu Bohu samému – známo můž být jednému“¹.

V oné pamětní knize fryštácké fary je zaznamenáno i podání o starobylosti mariánského poutního místa (také z roku 1730): *„Od nepamětných dob socha P. Marie Štípské září milostmi a je jedna ze tří nejstarších na Moravě. Původu je neznámého, Kosteletci, věrohodní a nejstarší obyvatelé však vypravují, že se od svých předků tradicí čili ústním podáním dozvěděli, že v Kostelci býval před dávnými časy kostelík², jehož ruiny se nalézaly na zahradě kosteleckého obyvatele Martina Židka, a v tomto kostelíku soška P. Marie prý kdysi bývala. Od-*

tud neznámým způsobem zmizela a nalezena byla nedaleko ve štípském háji, mezi stromy ozářená na místě, kde nyní³ ve skutečném kostele na oltáři se nachází, kdež nezasklena, ustavičně ctitelům milost svou prokazuje.“ Ze stejné doby pochází i mědirytina obrazu P. Marie Štípské s nápisem, *„Věrný obraz přeblahoslavené Panny Marie ve Štípě nedaleko hradu Lukova na Moravě, která přes 700 let Moravanům, Uhrům, Čechům a Slezanům je známa zázračnou milostí.“*⁴ Učenci ještě koncem 19. století sázeli na starobylý původ sošky. P. Karel Eichler ve své knize o poutních místech⁵ ji považuje za nejstarší hned po obrazech P. Marie Tuřanské a Žarošické, o nichž má bezpečně za to, že pocházejí z doby cyrilometodějské. Známý vlastivědný pracovník P. František Příkrýl se klonil ještě v první polovině minulého (20.) století ke stejnému závěru, který si ostatně můžeme přečíst i v současné literatuře.⁶

Objektivnější informace máme o kostelíku, který vzácnou relikvii původně ukrýval. Ten byl přestavěn v 15. století panem Jiřím ze Šternberka, majitelem panství. Šlo o jednoduchou stavbu se sanktusníkem namísto věže. Vedle něj samostatně stála roubená dřevěná patrová zvonice se dvěma zvony.⁷ Podle farního inventáře z roku 1738 byl mobiliář kostela poměrně chudý, měl pouze dva oltáře. Milostná soška se nacházela na bočním oltáři, tedy v místě, kde se původně, dle podání, zjevila, ale později, když úcty k ní přibývalo, byla přenesena na hlavní oltář, který nechala postavit roku 1697 manželka majitele lukovského panství, Jana Marie Srbenková, jak svědčil nápis na zadní straně retabula.⁸ S přibývajícím zbožností raně barokní doby

plnila se drobná svatyně votivními obrazy, záslibnými dary a zasklenými nápisy, potvrzujícími zázračné události a divy, které se staly na přímělu P. Marie (tzv. vitrinami čili anathematy). Sama socha byla, jak píše kronika, oblékána, jako ostatní mariánské sochy na poutních místech, do skvostných šatíček a zdobena závěsnými ozdobami ze zlata, stříbra, perel. Mezi ctitele poutního místa patřila totiž řada šlechticů ze starých moravských rodů. Už jejich neúplný výčet dokládá, že úcta k P. Marii Štípské byla hluboce zakořeněna na celé východní Moravě daleko dříve, než byl postaven nový poutní chrám. Je to důležitý poznatek, vyvracející stále opakovaný blud, jako by poutní místo Štípa vzniklo až protireformačním úsilím majitele lukovského panství Albrechta Václava Eusebia z Valdštejna – tedy jako by zdejší mariánská úcta byla novým, umělé do lidového prostředí vneseným prvkem.

Ctitelem sošky byl významný rottalovský rod: František hrabě Rottal putoval do svatyně celoročně každou sobotu z lukovského hradu a uděloval přitom po cestě almužnu chudým. Chrám věnoval mimo jiné r. 1710 novou, drahokamy vykládanou korunu, zlatý prsten a žezlo, dar i na tehdejší dobu vzácný, dobrodince jeho pořízení stálo přes 50 zlatých stříbra. Okolní šlechtičny zase pečovaly o šat sošky. Stříbrnou monstranci a baldachýn nad statui věnovali bratři baroni Minkvicové z Minkvicburku, mešní roucha a pacifikál s ostatky sv. kříže zase urozená rytířka Zuzana z Otislavic na Zdislavicích, Liptále a Kamenici; mešní knihy věnoval Pavel z Kukunebergu na Žeranovicích. Ale votivní dary přinášely i osoby méně urozené. Tak ve výčtu figuruje například „Rosalia, mlynářka z Napajedel“ a stříbrný kalich s votivním nápisem daroval roku 1621 kroměřížský místoděkan Vít Albert Samlius⁹. Nejvzácnějším, a to jak historicky, tak z hlediska uměleckého, je votivní dar, který by jistě mohl mít souvislost s uctíváním poutního místa. Jde o stříbrnou gotickou monstranci, darovanou kostelu roku 1464 panem Jiříkem ze Šternberka a na Lukově. Artefakt na sobě nese vyrytou šternberskou hvězdu a nápis „Ecclesiae Stipensi (štípskému kostelu) saeculo 1400“. Této skutečně významné památce uměleckého řemesla byla, ovšem jen jako solitéru, již věnována náležitá pozornost a podrobně byla popsána ve vlastivědném sborníku Naše Valašsko.¹⁰ Píše se tam o ní ovšem jako o fryštácké monstranci, protože po osiření štípské fary před r. 1530 byla deponována ve farním kostele ve Fryštáku.

Samostatná duchovní správa ve Štípě zanikla mezi roky 1516 a 1530 a kostel byl spravován jako filiálka z nedalekého Fryštáku. Bylo to v době začínajících náboženských rozporů a nepokojů, kdy se náboženský život v dominiích striktně řídil zásadou *cuius regio, huius religio*, čili vlastník panství určuje náboženskou správu podle své vlastní nominace. A tak farní polnosti okolo kostelíka stejně jako farní jmění byly nekatolickou vrchností zabaveny a jistě byly omezeny i poutě k zázračné sošce. Přesto se dochovála svědectví, že i v té době sem docházela procesí z jižní a severní Moravy a z Uher.

Obnova duchovní správy souvisí až se stavbou nového kostela a kláštera, která začala položením základního kamene roku 1616. Majitelka panství, urozená rytířka Lukrecie Nekšov-

na z Landeka se po smrti svého prvního manžela Arkleba Prusinovského z Vického provdala za Albrechta z Valdštejna. Když dva roky poté, na Květnou neděli v březnu 1614, zemřela bezdětná na lukovském hradě, odkázala všechny své statky, Vsetín, Lukov, Rymice a Milotice, svému druhému manželovi se závazkem založit ve Štípe nový chrám a klášter a postarat se o jeho nadání (slušné finanční zabezpečení). Valdštejn byl už v té době na válečném tažení; ještě v roce 1615 bojoval ve slabinách Ferdinanda Štýrského proti vojskům benátské republiky. Ale přání své zesnulé paní splnil. Jako majitel panství začal také obratem vyjednávat o převzetí duchovní správy ve Štípe. Nabídl ji františkánům z Uh. Hradiště, nebo olomouckým jezuitům. Nakonec Valdštejnovu nabídku přijali řeholníci z řádu kartuziánů¹¹ z kláštera Udolí Josafat v Dolanech u Olomouce. Ti podle vlastních řádových regulí měli vést asketický meditační poustevnický život na samotě - Štípa jim tedy vyhovovala. A tak již roku 1616 přichází první převor, P. Petr Fišer, aby řídil stavbu kláštera. O rok později ho následují další spolubratři, P. Matěj Mittner, P. Petr Ediger (Idiger) a Moravan P. Bruno Lignarius (Tesař) z Modřic u Brna. V obci žili v poustevnách poblíž starého kostela. Formálně Valdštejn klášter a kostel odevzdal řádu roku 1617 tím, že mnichům pro obživu a udržování ještě nepostavené kartouzy daroval tamní panský dvůr. Opis darovací listiny se zachoval ve farní kronice: „*Já, Albrecht Václav Eusebius z Valdštejna na Vsetíně, hradu Lukově a Rymicích, JM. císařského, Uherského a Českého krále, též JM. arciknížete Ferdinanda Rakouského komorník a nařízený nejvyšší nad Regimentem německých knechtů v Markrabství Moravském ... s dobrým rozmyslem svým dvůr svůj ve Štípe převoru a konventu kláštera Kartuzského od mne při tej dědině založeného, nyníšim i budoucím s poli, lukami, potoky, háji, chrašinami a tím vším, což k tomu dvoru od starodávna náleží, nyní i na věčné časy budoucí, bez všelikých ouplatků a překážky mé, Erbů a budoucích potomků těch Pánů a držitelů dědiny Štípy užívati dávám.*“¹² Ale politické poměry úmysly fundátora zvrátily, i když se zdálo, že úspěšnému budování nic nestojí v cestě. Za třicetileté války byla stavba (1620) zastavena, nekatoličtí páni odvěkli kartuziány (až na převora Fišera) do olomouckého vězení. Ti tam byli svědky věznění a smrti sv. Jana Sarkandra a brzy na to, po 17. březnu byli bez vyšetřování propuštěni, ale ještě téhož roku v srpnu byli opět ze Štípy vyhnáni. Útočiště našli na holešovském panství u Ladislava Popela z Lobkovic. Valdštejn, pro něhož byla správa odlehklých moravských statků obtížná, državy prodal, koupil frýdlantské panství, v roce 1625 nechal převést ostatky své choti ze Štípy na své jičínské panství a tam ve vsi Valdicích založil konečně jiný kartuziánský klášter.

Nedokončený štípský chrám pustl, ponechán svému osudu, celých 127 let. Stavba zůstala nezastřešena a ničila ji nejen povětrí, ale i lidé. Až v roce 1743 složila zbožná paní Antonia, ovdovělá hraběnka z Rottalů, odkaz 200 zlatých, určených na rozšíření starého štípského kostelíka. S dostavbou nového už nikdo nepočítal, až na tehdejšího frýštáckého faráře P. Jana Straku. Prosadil myšlenku, aby se peníze využily na dostavbu. Za jeho nástupce P. Jana Šubr-

ta byla stavba dokončena. Roku 1765 jej slavnostně konsekroval světicí olomoucký biskup Jan Karel hrabě Šerfenberg. Ale již rok předtím za účasti asi 35 tisíc lidí z celé Moravy a desítek duchovních, byla dne 30. září 1764 zázračná socha slavnostně přenesena ze starého do nového chrámu. Ve velkolepém průvodu ji na nosidlech a pod baldachýnem nesli čtyři sousední děkani, uherskobrodský, holešovský, kralický a vizovický. Slavnostní atmosféra vyvrcholila náboženským nadšením, snad zázrakem, snad davovou sugescí. V pravé poledne („*když slunce stálo na obloze nejvyšší a nebe bylo jasné jako rybí oko*“, píše kronika) se ukázaly na nebi poblíž Slunce dvě jasné zářící hvězdy. Toto údajně všichni přítomní viděli a řada vznešenějších osob potvrdila zvláštní listinou s vlastnoručními podpisy. Lidové podání o mariánském zázraku žije v regionu dosud.

Starý kostelík byl roku 1782 nařízením Josefa II. zrušen a prodán jako stavební materiál majiteli Lukova, Josefu hraběti ze Seilernů. Ten na jeho místě zřídil r. 1809 rodinnou klenutou hrobku. Při stavebních pracích byly v presbyteriu nalezeny zazděné listiny z let 1384, 1389 a 1392 o udělení vyšších svěcení knězi Janu Adeľovi z Tišnovic.¹³ Ve starém kostele zůstaly zachovány reliéfní náhrobníky rodičů Lukrecie Nekšovny z Landeka, Jana Nekeše mladšího z Landeka a na Lukově (zemř. 1568) a Barbory ze Slabíkovice (zemř. 1576). Shodou okolností se zachovala, byť ve značně poškozeném stavu, také náhrobní deska pana Jiříka ze Šternberka, onoho dárce proslulé monstrance.

Nedostavěný klášter měl mít původně dvě křídla, ze stran symetricky přiléhající k hlavní centrální stavbě svatyně. Severní křídlo bylo brzy po přerušení stavby srovnáno se zemí. Ze zbytků jižního křídla byla roku 1760 zbudována fara. Ta byla až roku 1822 značně rozšířena, zvýšena o patro a spojena s kostelem nákladem Jana hraběte Seilerna, který ve Štípe zamýšlel usadit řeholníky kazatelského řádu redemptoristů.

Poutní kostel je mistrovské dílo, jeden z nejkrásnějších a největších v olomoucké arcidiecézi. Jde o velmi významnou památku moravského baroka ještě s přechodnými renesančními prvky. Bohužel, ani ona neušla pohromě. V roce 1857 při opravě krovu nepozorností dělníků shořela celá střecha a rozlily se i tři původní zvony. O rok později byl sice kostel nově zastřešen, ale značně poškozená věž byla oproti původní dispozici značně snížena a její báňovitě zaklenutí bylo nahrazeno slohově neodpovídajícím jehlanem. Při té příležitosti dostal kostel také čtyři nové zvony a byla provedena i důkladná oprava interiéru. Také další úprava a výmalba v letech 1890 - 1894 slohově kdysi jednotnému interiéru nemálo uškodily. Původními památkami zde je snad jen architektura a výzdoba hlavního oltáře s onou milostnou soškou P. Marie a na zábradlí kůru umístěná kartuše s latinským chronostichem, upomínajícím na rok transferu sochy. *Ave Marla sancta Del parens CoeliqVe regina* (MDCCLV VIII = 1764).¹⁴ Také památná hrobka, v níž odpočívalo od roku 1784 deset členů hraběcí rodiny Seilernů, byla roku 1907 zrušena a ostatky uloženy na novém hřbitově.¹⁵

Štípské hlavní pouti, konané na svátek Nanebevzetí P. Marie a na slavnost jejího narození, navštěvovalo až 30 tisíc lidí, jak svědčí záznamy kolem r. 1900. Putování do Štípy bylo

oblíbené mezi věřícími na Slovácku, na Hané a na Valašsku.¹⁶ Řada procesí byla také ze Slovenska, z tehdejší trenčanské stolice (především z obcí Srnie, Teplá, Pruské a Dubnica nad Váhom). Zajímavou pobožností končovala hlavní pouť díky poutníkům z Moravské Nové Vsi a z Uherského Ostrohu:

„*Přijdouce totiž do chrámu, odloží si uzly s potravou k bočnímu oltáři a po kolenou za stálého zpěvu blíží se k oltáři a obcházejí jej. Poté povstanou před oltářem a oddělí se tak, že panny samy zůstanou před ním státi ve stejných řadách, seřazené dle velikosti od nejmenších, sotva ze školy vyšších počínaje až do největších. Za nimi v lodi chrámové ostatní poutníci, svíce hořící v rukou držíce a zpívají zvláštní k této neobyčejné pobožnosti složenou píseň. Při jistě sloce všechny panny rázem pokleknou a při další sloce písně té, opět rázem padnou na zem a leží na tvářích svých na zemi ... při slovech písně: „Již panenky vstávejte“ všechny rázem povstanou a na svých místech stojící sůčastňují se další společné pobožnosti až do jejího konce*“, píše farní kronika. Od roku 1897 byly organizovány také zvláštní pouti pro muže, těšící se hojné účasti; účastnilo se jich až 5. 000 osob.

Oblibu poutního místa zvyšovaly zprávy o zázračných, památných uzdraveních, které zaznamenávala od r. 1741 farní kronika. Je zde celkem 38 zápisů tohoto druhu. Například léta Páně 1700 byl zde uzdraven kanovník kroměřížský, který měl tak ohromnou bolest v nohou, „že na šrákách se nosil“; Mariana Fojtova z Hvozdné roku 1718 pokousána od vepře zhorela býti nemohla, až se utekla do Štípy k P. Marii. Tamtáž sem roku 1730 donesla na zádech svou nemocnou dceru, která nemohla chodit, a i ta zde byla uzdravena. Vděčnost poutníků vyjadřovaly stříbrné votivní zásvětné dary zavěšované na rouchu sošky a na okolní stěny, které měly podobu srdcí, nohou, očí, rukou a jiných tělesných orgánů.¹⁷

Poutní kostel se nachází v osadě Štípa u Zlína nedaleko Frýštáku, na místě průsečíků mnoha turistických cest, do nedaleké ZOO Lešná, ke zříceninám starobylého hradu Lukova, nebo k zajímavé památce lidové technické architektury, k zachovalému větrnému mlýnu holandského typu z poloviny 19. stol., u silnice do Hvozdné.

Médírytina z roku 1730 s vyobrazením Panny Marie Štípské a starého poutního kostela. V pozadí na kopci hrad Lukov

1. Píseň je otištěna v brožurě Mariánské poutní místo Štípa, Kroměříž 1908
2. V orig. lat. textu „tempellum“
3. Roku 1730, tj. ve starém kosteliku
4. „Wahre Büldnis der gebenedetesten Jungfrau Mariae zu Štípa, ohweit der Burg Lukov in Mähren über Siebenhundert Jahr denen Mähren, Ungarn, Böhmen und Schlesien von wunderhaften Gnaden bekandt“.
5. Eichler, K.: Poutní místa a milostivé obrazy na Moravě a v rakouském Slezsku, I.-II, Brno 1887, 1888
6. Srv. Odehnal, F.: Poutní místa Moravy a Slezska, Praha 1995
7. Ikonografie stavby je zachována na obraze z r. 1730.
8. „Tento oltář darován jest z hradu Lukova od J.M. panny slečny Johanny Marie nyníjší paní Sbrbenskéj l.P. 1697 29. Zář“.
9. „Vitus Albertus Samlius vicedecanus et Sacellanus Cremsir 1621“
10. Svoboda, K., Fryštácká monstrece z 15. století, Naše Valašsko 10, 1947, s. 16-19, Naše Valašsko 11, 1948, s. 39-41. Podle autora článku byla monstrece darována v roce 1497 Albertem ml. ze Sternberka jím založenému filiálnímu kostelu ve Fryštáku a užívána oběma kostely (tj. i štipským). Tuto poněkud složitou hypotézu konstruuje ovšem jen na základě ikonografického rozboru plastické výzdoby, což není ani částečně průkazné. Místní věděli o její historické ceně a v roce 1810, když bylo kostelní stříbro státem zabavováno, aby bylo z čeho financovat francouzské války, farníci artefakt vykoupili za 123 zl. 51 kr., a tak je dodnes vzácnou ozdobou tamního chrámu.
11. Řád kartuziánů (*Ordo Cartusianorum*, o. *cartusiensis*) založil remešský kanovník Bruno r. 1048 v údolí La Chartreuse (kartuziáni jsou ostatně známi i jako vynálezci likéru chartreusky). Řídí se benediktinskou řeholí, doplněnou řadou zprísňujících pravidel. Patří k nejprísňejším asketickým řádům vůbec. Každý z členů řádu má pro sebe malý domek, poustevnu, kde žije odloučeně, společně se řeholnicí z konventu shromažďují jen při společných povinnostech. V českých zemích vznikla první kartouza roku 1342 poblíž Prahy. Zmínovaný dolanský klášter Vallis Josaphat a jeho olomoucká filiálka fungovaly v letech 1379-1782. Kartuziáni vedli, hlavně v době předhusitské, bohatý duchovní život a kláštery, kde se členové věnovali modlitbám, meditaci a manuální práci, byly svéráznými středisky náboženského života. Řeholním oděvem je bílý hábit s bílým koženým řemenem, bílý škapulír, kapuce a černý plášť. Srv.: Černík, J., Kartuziáni na Moravě, Sborník historického kroužku 7, 8, Brno 1906, 1907
12. Dáno na Lukově, I. května na neděli Misericordia (druhá neděle po Velikonocích). Mimoto jim daroval nadaci 30.000 zl., z nichž se měly dávat převorovi roční úroky 1.800 zl., mlyn v Kašavě, právo rybolovu atd. Po jeho smrti mělo být klášteru vyplaceno 20.000 mor. zl., z úroků měl být zřízen oltář, u něhož by se sloužily mše za jeho duši.
13. Stvrzuji, že dotýčný byl r. 1384 v kostele vyškovském vysvěcen na podjáhna, v r. 1389 u Sv. Václava v Olomouci na jáhna a tamtéž roku 1392 na kněze.
14. Výmaltbu interiéru provedl malíř kostelů z Uh. Hradiště Rudolf Kubiček, ve klenbě jsou fresky ze života P. Marie od akad. mal. Helsenra z Hranic, nová podlaha ze samotové mozaiky kobercového vzoru pochází z továrny v Poštorné
15. Místo bylo v presbyteriu označeno nápisem: *Sepulchrum Illustrissimae Fam. Dom. ac Comitum de Seilern ad 1784 die 16 Augusti Vienna translatum*.
16. Poutníci z Hané přicházeli z kroměřížského, holešovského a přerovského děkanství na mariánské svátky; výjimku tvořili obyvatelé Martinic, kteří Štípu navštěvovali o svátku sv. Floriána. Ze Slovácka přicházelo nejvíce poutníků z děkanství pozlovického a z Luhačovic, z děkanství napajedelského, uherskobrodského, uherskohradištského, bzeneckého a strážnického, Valaši pak z děkanátů kelečského, valašskomeziříčského, vsetinského, vizovického a valašskoklobouckého.
17. Zachoval se například stříbrný obrázek s nohou a nápisem: „M. Crescencia Gr. von Seilern, be. F. zu Ott etc. Ist an einem heftigen Beinschmerzen in wenigen Tagen als ihr Gemahl Jos. Joh. sienachg Maria Stiepp verlobte am 24. Oktober 1819 sehr geschwind wollkommen genesen und hat dieses Opfer gestiftet“ – „Maria Krescencie, hr. ze Seilernů, roz. z Ott, atd. Byla od prudkých bolestí nohou v málo dnech velmi rychle úplně uzdravena (24. 10. 1819), poté, co její manžel Josef Jan jí zaslibil P. Marii štipské a pořídil tento obětní dar“.)

Pečetidlo jinak nedoloženého cechu vsetínských černých barvířů z r. 1836

Vsetínští barvíři

Eva Urbachová

Barvířství – toto odborně, fyzicky, zdravotně i finančně náročné řemeslo, vyžadující blízkost vodního zdroje – provozovali na Vsetíně v průběhu posledních tří století jen jednotlivci, většinou odjinud přistěhovalí.

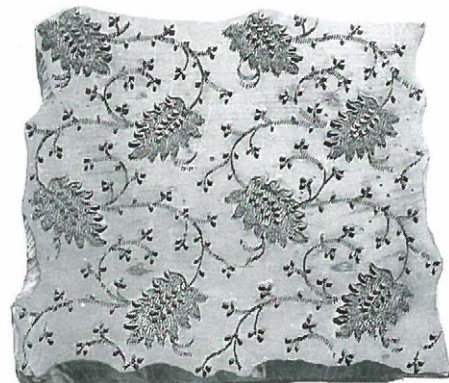
I když o jejich cechu nejsou zprávy, zachovalo se cechovní pečetidlo z r. 1836. Mosazné pečetidlo má uprostřed kád, po obou stranách vzpřímené krácející lvy, korunku, datum, a podél okraje text SIEGEL DER SCHWARZFÄRBER-ZUNFT VSETIN.¹

Černí barvíři (Schwarzfärber) zcela převažovali nad „krásnobarvíři“ (Schönfärber). Hlavní náplní jejich práce bylo barvení indigem na tmavomodro, ale barvili i na červeně, zeleně a hnědo.² Sukno si však soukeníci barvili většinou sami,³ byli tedy barvíři zaměřeni především na barvení plátna – do prvních desetiletí 19. stol. jen lněného, později i bavlněného, a také na jeho potiskování. Lněné plátno si přinášeli zákazníci k obarvení ručně tkané z vlastního lnu nebo koupené na jarmarku, bavlněné plátno si barvíři opatrovali sami přímo z textilních továren. U tisků si zákazník vybíral vzory ze vzorkovnice, na niž byly jednotlivé vzory označeny číslem tiskařské formy. Výrobky barvířů se používaly na oděvní součásti i jako bytový textil.⁴

V Popise panství vsetinského z r. 1666 je uveden pro Horní i Dolní Vsetín jediný barvíř – Daniel Lazevský, hofer, bydlící ven z obce u panského mlynáře.⁵ V průběhu 18. stol. nepřekračuje počet barvířů dva. K roku 1758 je zapsán jeden barvíř Martin Obadal, v r. 1783 koupil chalupu č. 5 na Dolním Vsetíně barvíř Jan Živocký a v rodině Živockých, jinak převážně soukeníků, se provozuje barvířství téměř do poloviny 19. století. V pozůstalostních spisech Josefa Živockého (zemřel 1840) z č. 5 a Jana Živockého (zemř. 1841) ze Štěpánské ul. č. 469 je vysáno nářadí potřebné k živnosti: několik kotlů, „kyp s železnými ráfami, rajbšal s železnými kúlami, druktyš, moždíř, vačky s funtami“, také 280 tiskařských forem („k tlačením pláten“), zá-

soby plátna, hotového zboží, barviv, dluhy za „indych“, nedoplatky zákazníkům.⁶ Oba barvíři živořili zemřeli mladí (30 a 34 let), ještě v r. 1844 provozovala barvířství vdova Anna. Podle sčítacích operátů z r. 1857 však už v domě č. 5 bydlel barvířský mistr Franz Wilhelm, pocházející z Hranic (při sčítání v r. 1880 zapsán jako František Vilém), ale jeho vyučený syn Josef dílnu nepřevzal. Jeho zeť Josef Nováček tu začal obchod kůžemi.⁷

Všichni dosud uvedení barvíři patřili k „černo-barvířům“. Ojedinelé a krátkodobé je provozování „krásnobarvířství“ – barvení látek vlněných, hedvábí aj. v různých barvách. První krásnobarvíř na Vsetíně byl Ignác Schindler z Nového Jičína, který v r. 1817 koupil od panství „černé, bílé a krásné barvířství“ za 451 zl. v.m. a zařídil novou dílnu.⁸ Už v r. 1819 však umírá a v testamentu odkazuje vdově Johanně, aby udržela dílnu až do dospělosti syna Karla, tehdy dvoutletého. Znovu provdaná „krásnobarvířka“ Johanna (Quitte) se však dospělosti Karla nedožila, zemřela 1834 a o dalších osudech dílny nevíme. V této době měl však na Vsetíně obchod nejrozšířenějším zbožím, mezi jiným i barviv, Josef Schindler (zemřel 1842). V jeho pozůstalosti je mezi zapsanými zásobami barviv i anglická červec (englisch rot – kyslíčnick železitý) – 12 funtů za 10 zl. Není vyjasněna otázka, nakolik se místní barvíři podíleli na tehdejší módě červených tištěných látek – engliček, která v období do 2. poloviny 19. stol. pronikla do odívání vsetínských měšťanek. Tak například mezi oděvními součástmi v pozůstalosti 22 leté Anny Foltynové, ženy řezníka, zemřelé v r. 1844, je zapsána kasanka englička, kordulka engličká červená, špenzl engličky červený, tři šatky engličké. Podobně je tomu i u dalších žen.

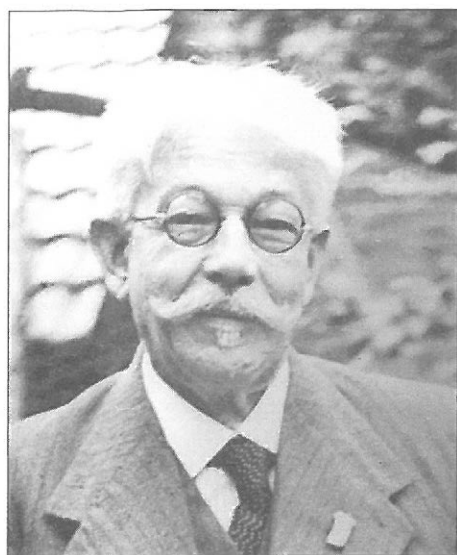

Tiskařská forma z dílny Josefa Michny Foto M. Janiš

Ve výkazech o stavu řemeslnictva z r. 1860 a 1873 jsou na Vsetíně uvedeni tři černí barvíři (objevují se jména Fryčaj, Jarošek, Šupina). Do Společenstva živností oděvních vytvořeného v r. 1886 na Vsetíně žádný barvíř nevstoupil.⁹

Posledním vsetínským barvířem byl Josef Michna (1873 – 1946). Byl synem barvířského mistra Josefa Michny, nar. 1840 ve Frenštátě. Ten provozoval barvířství v Rokytence ve Štěpánské ulici v domě č. 375, který zakoupil v r. 1876. Bavlněné plátno nakupoval v textilní továrně firmy Frant. Křenek a synové ve Frenštátě, škrob až ve Waltersdorfu u Vídně. Když v r. 1897 zemřel, byly v jeho pozůstalosti zapsány hotové plátěné výrobky v ceně 600 zl. a 2160 loket surového plátna za 194,40 zl.

Dílnu převzal jeho syn Josef tehdy ještě nezletilý. Do žádosti o uznání zletilosti uvedl, že

Poslední barviř Josef Michna (1873 – 1946)

**Barvírna
a chemická prádelna**
JOSEF MICHNA,
VSETÍN, Štěpánská ulice.
Založeno r. 1870.

BARVÍ

Šatstvo v celku i rozpárané,
všecky druhy látek ve všech
stálých barvách.

ČISTÍ A PERE

veškeré součástky oděvu
s odbornou znalostí.

PRODÁVÁ

stálobarevné látky prací,
modré plátno na prací obleky,
bílá plátna trvanlivá,
zástěry, šátky.
Dámské zimní látky.

Nejpečlivější provedení.
Levné ceny.

Firemní tiskopis z doby před 1. svět. válkou

řemeslo už delší čas sám vede. Začal s finančně náročnou přestavbou a přístavbou barvírny, která po dokončení v r. 1900 měla zděnou barevnou a sušírnu a dřevěnou mandlovnu (byla asanována v sedmdesátých letech 20. stol. při stavbě nadjezdu). Bavlněné plátno barvil a potiskoval jednoduchými vzory, poslední modrotisk vyrobil ručními formami v r. 1906. Ještě před 1. svět. válkou začal vedle tradičního barvení plátna i s obarvováním oděvních součástí (vzpomínal rozpárané vojenské pláště) a s jejich chemickým čistěním, v domě provozoval i prodej střížného zboží. Ve volbách v r. 1919 byl zvolen za živnostníky do obecního zastupitelstva a stal se předsedou Živnostenské záložny. Živnost udržel až do své smrti v r. 1946.¹⁰

Vsetínské muzeum získalo v letech 1966 a 1968 od Růženy Michnové, vdovy po Josefu Michnovi, 36 kusů tiskařských forem, z nichž jedna je celodřevěná, ostatní se vzorem z mosazných drátků a plíšků, a především pozoruhodný vzorník, i když už dosti poškozený.

Barvířství patřilo na Vsetíně k oděvním řemeslům provozovaným jen velmi omezeným počtem výrobců a nedosáhlo – zvláště ve výrobě modrotisku – významu barvířských dílen v okolních městech (Val. Klobouky, Rožnov). Přitom barvíři pracovali jednotlivě i na vesnicích (Nový Hrozenkov, Liptál aj.)

Dům s barvírnou ve Štěpánské ul. č. 375. Původně vpravo průjezd, vlevo obchod

POZNÁMKY

- 1 Baletka, Ladislav: Cechovní pečetidla z okresu Vsetín, Práce Vlastivědného ústavu Vsetín, říjen 1973, s. 12 – 24
- 2 Melzer, Miloš: Modrotisk. Roztoky 1978, s. 6
- 3 Urbachová, Eva: Vsetínští soukeníci. Valašsko č. 2, 1999/1, s. 17 – 18
- 4 Salichová, Marie: Modrotisk na Valašsku. Malé tisky Valašského muzea v Rožnově č. 7, 1975, 18 s. Podrobně je tu popsán postup výroby. Podobně i v článku Jana Polacha: Barvení a tisk bavlněných látek. (z Frenštátu). Dolina Urgatina IV, 1950, s. 68 – 69
- 5 Opis říd. učitele Zeleného
- 6 Zemský archiv Opava, fond Vs Vsetín, i. č. 772
- 7 Stát. okr. archiv Vsetín, fond SmOÚ a OÚ VM č. 565
- 8 Fernand, Wilhelm: Chronik der Herrschaft Wsetin, překlad R. Pavlíka, s. 311
- 9 Václavek, Matouš: Obrazy ze života bývalých cechů řemeslnických na Vsetíně. Vsetín 1895, s. 79
- 10 Salichová, Marie: c. d. s. 12. SOKA Vsetín, Okr. soud Vsetín IV/1897. Za poskytnutí osobních údajů a dokladů děkuji vnučce Jos. Michny, PhDr. Jaroslavě Zastávkové

Úsek původní Drobnikovy cesty mezi Zubřím a Rožnovem
Foto autor článku

Cestami Moravského Valašska v 19. století¹

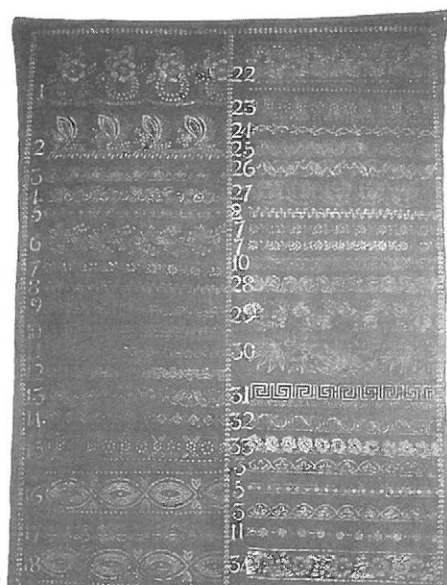
Daniel Drápala

*„Uváznuť forman, uváznuť forman
hore dolinami, aj hore dolinami ...“²*

Nástrahy postihující cestující i pěší poutníky na cestách Moravským Valašskem na přelomu 18. a 19. století nalezly již ve své době odraz i v lidové písni, kterou si ještě před osmdesáti lety zpívali např. ve Lhotě u Vsetína či v Přně.

S neutěšeným stavem silnic, po nichž projížděly generace našich předků a které se ještě počátkem 19. století běžně stávaly předmětem stesků i posměšných poznámek řady cizinců, bylo přitom nutné počítat téměř na všech místech regionu. Vozovky bez pevného základu, které sebemenší déšť proměňoval v bahnitě linie, skutečně ve své době neskýtaly přílišné pohodlí a snadnou jízdu. Od okolních polí a luk je oddělovaly povětšinou jen malé násypy, což způsobovalo, že v případě rozbahněného terénu se vyjížděla vedle stávající trasy souběžná vozovka (pochopitelně vždy k velké radosti vlastníka pozemků).

Špatný stav komunikační sítě na druhou stranu netížil ani tak běžné poddané, jako spíše vrchnosti, obchodníky, případně stát. Prostí obyvatelé východomoravských krajů neměli nijak silnou potřebu jejich pravidelného intenzivního užívání. Geografický rádius většiny venkovanů se omezoval na cesty do blízkých měst na týdenní a výroční trhy, dovoz obilí do mlýna či dřeva na pilu, cestou za vzdálenějším cílem bývala většinou vojenská služba, vandr řemeslnických tovaryšů atd. Sváteční chvíle představovala návštěva farního kostela či poutě na význačná

Část vzorníku Josefa Michny

Foto M. Janiš

Kamenný most na Solanci z 1. třetiny 19. století

Foto autor článku

poutní místa. Byla zde pochopitelně i robotní povinnost, ale tato forma doléhala především na méně početnou zámožnější skupinku poddaných zatížených tzv. potažní robotou. Komu ovšem neutěšený stav cest musel dělat starosti, tak to byli obchodníci, formané i příležitostní povozníci rekrutující se z řad majetných sedláků. I zpod valašských kopců totiž pravidelně vyjížděly povozy naplněné textilními výrobky i rostlinnou či živočišnou produkcí, aby je rozvážely po celé Moravě, Rakousku a mnohé z nich nakonec skončily i v uherské Pešti. Přitom ani několikátý denní cestování neodradilo obchodníky ani běžné sedláky v letech neúrody 1791 a 1817, aby vyrazili pro lacinější obilí do Krakova a jeho okolí.³

Pro většinu ostatních lidí přitom zůstávala jako převažující způsob dopravy pěší chůze a i menší náklad se prostě naložil na záda; nezbytným se to stávalo zvl. v těžce dostupném horském terénu, na pasekách a odlehlých samotách. Cesta pěšky nebyla ovšem vázána jen na tyto extrémní podmínky. Když si odcházel mladý střítěžský fojt vybírat nevěstu mimo valašské farnosti, i on putoval, ač relativně majetný člověk, tím nejjednodušším způsobem – pěšky a jen příležitostně využíval možnosti svezení se na některém z formanských vozů, jež cestou potkával. Ostatně i na kamenných rozcestnících, které lemovaly významnější komunikace, byla vzdálenost povětšinou uváděna v hodinách chůze.

K výrazné změně v kvalitě cest došlo až v druhé polovině 18. století, kdy se dobrý stav tranzitních komunikací a jejich hustá síť staly jedním z předpokladů dalšího rozvoje ekonomické síly země. Tiha budování kvalitních silnic (zvaných *Chausséen*) pochopitelně spočívala na bedrech státu, ačkoli po zavedení systému tzv. dobrovolné konkurence nebyly opomenuty ani vrchnosti a poddaní v okolí projektovaných silnic. Zatímco dominia přispívala na zděné stavby, mosty, kanály a hráze, poddaní byli zatíženi dovozem materiálu a zčásti i dělnickou prací. Z této kooperace vznikla síť tzv. *císařských silnic*, spojující jednotlivé kraje i provincie habsburské monarchie. Většina z těchto hlavních

dopravních tepen země se Valašsku vyhýbala, a tak jen jeho severozápadní okraj protínala důležitá komunikace spojující Rakousko a Moravu se Slezskem a Haličí - *Hlavní poštovní a obchodní silnice*, zvaná obecně *Lipnická* (vedoucí od Hranic přes Běloutín, Starý a Nový Jičín na Frýdek a dále k Těšínu).

Samotným Valašskem procházely tedy jen vedlejší cesty s menší úrovní provozu a pochopitelně i horším stavem vozovky - spadaly do kategorie *zemských cest* čili *Landstrassen*. Od *Lipnické cesty* se v Příboře odpojovala *Landstrasse* č. V mířící k Frenštátu a odtud dále na Valašsko - do Rožnova a po pravém břehu Rožnovské Bečvy ke Krásnu. Ačkoli umožňovala obchodní styk mnoha severovalašských obcí, vč. městečka Rožnova s blízkým i vzdálenějším okolím a pravidelně se po ní dopravovalo nejen zde vyprodukované plátno a mléčné výrobky (zvl. ovčí sýr a bryndza, jejichž odbytištěm bývala i Vídeň), stav této cesty byl ještě na počátku 19. století neradostný. Nezpevněná vozovka s řadou výmolů ztěžovala cestu za obchodem i návrat domů, na několika místech dokonce vedla kamenitým řečištěm Bečvy. Těžké vozy navíc zanechávaly ve vozovce hluboké brázdy, v nichž se po dešti držela voda. Jen slabou záplatu představovalo zpevňující kladení polen v bahnitých úsecích. Kde to poměry dovolily, byl okraj vozovky navíc vyztužen hatěmi - tedy mezi kůly vyplétaným proutím a návozy kamení a štěrku. Směsice lepkavého bahna a kamení se měnila v pevnou vozovku jen díky jarním a podzimním mrazíkům, sotva však napadl sníh a s ním spojené závěje, doprava se opět utlumila. Některé z komplikací hodlaly odstranit ústřední zemské i císařské orgány prostřednictvím několika nařízení, z nichž k nejdůležitějším náleží zavádění širokých loukotí. Jejich užitím se měla zátěž nákladu rozložit na větší plochu, ale výsledek byl alespoň zpočátku mizivý. Také proto se dle cirkuláře moravsko-slezského gubernia zakazovalo pod pokutou až 10 zl. přetěžování povozů s úzkými loukotěmi a naopak vozům s šířkou kol 8-10 coulů (tj. 21-26 cm) byl povolen náklad vyšší nežli 60 centů. Nakolik bylo toto nařízení samotnými dopravci dodržováno i

v odlehlých krajích východní Moravy si asi snadno domyslíme!

Po roce 1820 se *Rožnovská cesta* dočkala zásluhou direktora panství Drobníka úprav a kde to poměry dovozovaly, byla i narovnána. Na celé trase se zpevnila vozovka návozem říčního štěrku, jehož dostatečné množství skýtaly naplavinové lavice v širokém řečišti Bečvy (často vzdálené jen několik metrů). Šíře cesty byla zvětšena na tři sáhy (tj. přes 5,5 m). Stejně jako císařské silnice byla opatřena postranními příkopy, jejichž zemina zároveň posloužila k navýšení náspu silnice. Výsledek rozsáhlých zásahů na celé délce 6856 sáhů se projevil nejen ve zkvalitnění jízdy a větším pohodlí, ale i zkrácení cestovní doby.⁴ Na konci první třetiny 19. století tak trvala formanovi za příznivého počasí cesta s plně naloženým povozem z Frenštátu do Valašského Meziříčí po této cestě (již jen) 8-10 hodin!

Drobníkovo budovatelské úsilí nezůstalo ukončeno stavbou silnice mezi Rožnovem a Valašským Meziříčím! Z Rožnova pokračovalo budování cesty přes Hutisko a Soláň do Velkých Karlovic (a zde vlastně až na uherské hranice). Vybudování tohoto úseku stálo do roku 1827 nejen značné množství finančních prostředků z vrchnostenské pokladny, ale i těžkou dřinu a námahu řady poddaných, kteří se na jejím budování podíleli. Přesto se díky tomu dostalo této obci kvalitního spojení s okolním světem, neboť propojení údolím Vsetínské Bečvy bylo v této době ještě značně problematické. Ostatně mapa z roku 1836 dokládá existenci kvalitního silničního úseku pouze po Hovězí, dále pokračovala jen méně udržovaná, místy až polní cesta, několikrát na své trase překračující řečiště Bečvy i její přítoky, vč. nástrah z toho plynoucích.⁵ Na katastru Nového Hrozenkova vedla přímo řečištěm přes četné brody, aby posléze vystoupila mezi výraznější sídelní terasy. Ekonomická strategičnost Drobníkovy cesty do Karlovic přes Soláň rostla navíc v následujících letech především díky rozvoji zdejších skláren, byt nákladní doprava tímto směrem vyžadovala nezbytnou přípež.

Smířící kříž ze Soláně (nyní ve VMP v Rožnově p/R)

Foto autor článku

Rožnovská cesta se ve Valašském Meziříčí napojovala na mnohem významnější komunikaci vedoucí z Opavy přes Fulnek a Nový Jičín k Valašskému Meziříčí a odtud přes Vsetín a Valašské Klobouky přímo na uherské hranice. Počátkem 19. století byla právě tato trasa považována za nejvýhodnější spojnici mezi rakouským Slezskem a Uhrami a z hlediska komerčního (a ostatně i vojenského) do ní byly vkládány velké naděje. Vedle transportu zboží byla často užívána pro osobní dopravu lázeňských hostů z Trenčína, respektive Trenčianských Teplic. Jediným negativem byl zanedbaný stav silnice na uherském území na trase Trenčín-Trnava-Bratislava-Pešť.

Ale i na moravské straně se museli občas povozníci i běžní cestující setkávat s nemilými překážkami. Po vydatnějších deštových srážkách, při jarním tání a po bouřkách se vylévala voda z koryta a zaplavovala vozovku, která ji většinou kopírovala. V extrémních situacích museli formané vyčkat v zájezdních hostincích třeba i dva nebo tři dny, nežli voda opadla a oni mohli pokračovat v cestě. Stalo-li se, že se v okolí Vsetína voda vylila z břehů natolik, že zatopila komunikaci, prodlužovala se cesta o objíždku. Vedla přes kilometr dlouhý kopec, který navíc nebylo možné vyjet bez placené přířeže. Náklady na cestu se tak zvýšily o jeden zlatý na jednoho koně a míli.⁶

Největší nástrahy horských cest spočívaly právě v jejich trvalém ohrožování řekou. Poměrně úzká údolí neskýtala příliš prostoru pro dostatečný odstup komunikace od řečiště, aby nebyla pravidelně zaplavována. Proměnlivost toku, stejně jako onen nedostatek místa tak zapříčinily, že vozovka skutečně kopírovala vodní toky a jejich zákruty (např. v ústí Bystřičky do Vsetinské Bečvy). Pokud to bylo možné, vystoupala cesta do svahu či na říční terasu, v nezbytných případech ovšem sestupovala opět k řečišti či přímo do něj. Byť bývalo jeho částečné využití i jako komunikace problematické z hlediska pohodlí a opotřebování povozů na nerovnostech a naplaveninách, skýtalo oproti rozbahněným úsekům cest (např. před rokem 1820 v okolí Starozuberského potoka, na mnoha místech v údolí Vsetinské Bečvy) pevný podklad, po němž sice povoz nepříjemně nadsakoval, nehrozilo ovšem jeho zaboření do změkklé silnice. Ještě v 1. polovině 20. století tak šterkovým řečištěm po celé délce potoka probíhala i komunikace v Nedašově Lhotě.

Vedle dvou hlavních zmíněných tahů existovala ještě další důležitá spojnice z Valašského Meziříčí – a to směrem k Bystřici pod Hostýnem (jedna z možných tras směřovala přes Kelč), kudy pravidelně přijížděli na týdenní i výroční trhy zdejších měst a městeček obchodníci a kramáři z Holešova i vzdálenější Hané, aby zde našli odbytu pro své obilí.⁷

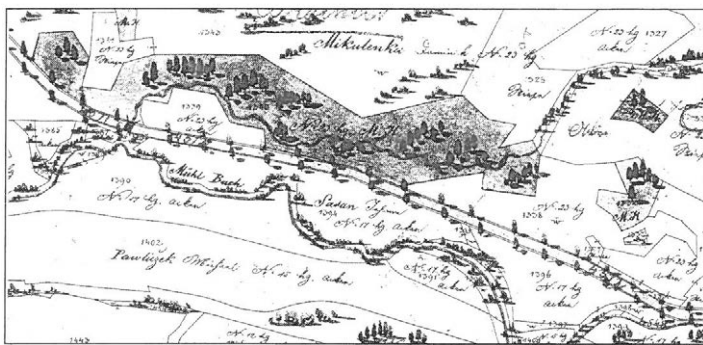
Pravidelnými společníky pěších putujících i povozníků na jejich cestách nejen valašskými kraji se stávaly stromové aleje, které od 18. století náležely již k nezbytným součástem komunikačních tahů. Na jejich pravidelnou výsadbu i péči se kladl velký důraz zvláště podél císařských silnic, opomíjeny nebyly ani ostatní cesty. Vedle poskytnutí příjemného stínu pro cestující i pěší měly sloužit k snadší orientaci v době nepříznivého počasí a za mlhy, aby se tak za-

bránilo vybočení povozů z komunikace a s tím následně spojenými komplikacemi či jinému ohrožení majetku i životů. U ovocných stromů (na Valašsku to byly nejběžnější třešně a jabloně) přicházel navíc v úvahu užitek z ovoce a započítávána bývala posléze i hodnota vzrostlého dřeva a možnost jeho dalšího využití. Na frekventovaných cestách pochopitelně docházelo nejednou i k poškození stromků, nejčastěji je ohrožovala kola a bočnice povozů při neopatrném vzájemném míjení se v místech zúžené vozovky. V prvních letech po výsadbě byly proto opatřovány dřevěnými kůly, jak to např. zjišťujeme v březnu 1834, kdy městečko Rožnov nechalo v lese Sladsko připravit celkem 220 takovýchto kůlů k silničním stromkům.⁸ Indikační skica obcí, jimiž procházela ona *Drobníková cesta* z Rožnova do Valašského Meziříčí, z přelomu 20. a 30. let 19. století přináší obraz celistvé stromové aleje lemující téměř po celé délce tuto novou komunikaci, vyjma zastávky v centru jednotlivých obcí. Dodnes úsek staré cesty mezi Zubřím a Rožnovem lemují vzrostlé lípy a kaštiny, jedná se ovšem až o mladší následovníky původní aleje z počátku 19. století. Nebyly to ovšem jen třešně, kaštiny či lípy, na některých místech lemovaly trasu buky, javory, topoly, případně i švestky.⁹

Nejen stromořadí míjeli lidé na svých cestách Valašskem. I výtvoři lidských rukou jako připomínky šťastných i tragických událostí se stávaly součástí „silniční výbavy“, byť je Valašsko na jejich výskyt mnohem chudší nežli kraje níže položené a cestami více protínané. Přesto i zde se vedle několika dřevěných, kamenných či později litinových křížů a hranečníků objevují připomínky pohnutých událostí a lidského neštěstí, doprovázející putování místních i cizinců po stezkách a cestách Valašska. Všechny tyto drobné objekty splňovaly v neposlední řadě i roli orientačních bodů v těžce přehledném terénu. Dlouhá léta stával v okolí Čartáku kámen otesaný do tvaru jetelového kříže s textem: *IOANNES STRULSKI BIL ZABITI 1744*. Lidová tradice připisovala tomuto artefaktu příběh o vdově po jednom rožnovském řezníku, která jej nechala zhotovit jako připomínku násilné smrti svého muže, zavražděného na cestě z hrozenkovského tarmaku. Tak ji alespoň před lety zapsala Helena Mičkalová ve Velkých Karlovicích.¹⁰

Některé přícestní pomníčky připomínaly i radostnější události. Již zmíněný ředitel Drobník tak např. přikázal na rozcestí k Lešné a Juřince vystavět sloup na památku záchrany od choleary z počátku 30. let 19. století. Později nechal vztyčit i kříž na kamenném podstavci jako památku 28. výročí svého působení v úřadě.¹¹

Nebezpečí na cestách ovšem nepřicházelo jen v podobě lupičů, lapků a zbojníků, jak je líčí jedna lidová píseň: *„Jede furman dolínú a za ním zbojníci šerínú. Hola, furman, nešibaj, vraneho konička vypřahaj.“*¹² Již v roce 1804 muselo moravsko-slezské gubernium vydat cirku-

Indikační skica Zubří - úsek cesty mezi Rožnovem a Zubřím s alejí

MZA Brno

lář zabývajících se postihem za rychlé a neopatrné jízdy, které způsobily již nejednu škodu, ale přispěly i ke ztrátě životů. Upozorňováno bylo především na neopatrnost při předjíždění či míjení povozů a kritizováni byli především ti formané a sedláci „...kteříž z jarmarku, a trhu domu jedou“.¹³ Což je pochopitelné, vezmeme-li v úvahu všechny nástrahy, jež skýtaly šenkovny a výčepy po celou dobu trhu.

K důležitým součástem výbavy silnic náležely mostní stavby, vždyť jen na úseku mezi Leskovcem a Horní Lidčí musel povoz ještě v roce 1836 devětkrát přejet z jednoho břehu Senice na druhý! Podhorské území jejich dlouhodobější existenci ovšem nepřálo, vydatnější srážky často způsobovaly nenadále zvednutí hladiny zdejších potoků a bystřin, nejednou s ničivými následky. U méně frekventovaných cest postačoval k přejezdu z jednoho břehu na druhý brod, případně jednoduchá dřevěná lávka. Sotva však stoupala hladina, nezbývalo povozům, nežli se brodit i větší vodní masou, byť voda sahala nebezpečně vysoko ke kolům povozu, případně zvolit delší objíždnou trasu. Pevnější dřevěné i kamenné mosty vyžadovaly významnější silnice. Měla je především všechna tři města na březích Bečvy a např. Rožnov je za pevný plat běžně pronajímал, vč. údržby. Roku 1873 tak zaplatila trojice nájemců (starosta Čeněk Janík, jeho bratr Michal a švagr Štátný) za opravu pilotů a dalších částí rožnovského horního mostu celých 1000 zlatých.¹⁴ Menší mostní stavby bychom potkali i v obcích podél celé Rožnovské i Vsetinské Bečvy. Přesto ještě v 30. letech 19. století upozorňovaly úřady na nedostačující četnost mostů v kraji. Jediné spojnice mezi Brumovem a uherskou hranicí skýtala dostatečné množství dřevěných mostů k bezproblémovému přechodu Vlary. Nedostatek mostních staveb zapříčinila nejen neochota vrchností vynakládat další prostředky na jejich stavbu¹⁵, ale i krátká životnost. Rada valašských mostů a lávek se stala obětí pravidelných povodní, po nichž je mnohdy na delší čas nahrazovala spíše jen nenáročná provizoria.

K jednomu ze zdrojů pro opravy cest i všech staveb s dopravou spojených přináležely poplatky v podobě mýt a mostného. Povozníci se jim sice snažili vyhnout, někdy více, jindy méně úspěšně, přesto je v kraji dostihlo minimálně na dvou místech. Poplatek jednoho krejcaru z naloženého vozu a poloviční taxu za prázdný povoz museli odvádět všichni dopravci projíždějící Valašským Meziříčím, kde fungovalo dle dvorského dekretu z 1. července 1784 soukromé vrchnostenské mýto¹⁶. Veškerý jeho výtěžek byl výnosem tohoto dekretu vázán povinnostmi udržovat v dobrém stavu všechny místní

cesty. Ještě větší platba ovšem čekala formu při průjezdu Valašskými Klobouky na cestě do Uher. Platili zde půldruhého krejcaru, bez ohledu na existenci či neexistenci jakéhokoli nákladu.

19. století přineslo na hornaté Valaško vedle řady dalších trendů i cílenou péči o budování a údržbu základních komunikačních spojnic, po nichž stále intenzivněji proudily nejen hospodářské výtoky zdejších producentů a nazpět zase produkty zde nedostupné, ale i novinky a modernizační postupy. Ostatně na počátku tohoto století se povozníci jedoucí z Rožnova do Valašského Meziříčí museli potýkat s mnoha nepříjemnostmi, které stíhaly jejich putování, zatímco o několik desítek let později již projížděla údolím Bečvy vedle plně naložených formanských vozů a bryček s lázeňskými hosty i parní lokomotiva! Razantní nástup železnice sice Valaško zpočátku nepocítovalo tak silně jako jiné regiony, přesto i jeho povozníci postupně ztraceli stále větší díl obživy, aby s nástupem dalšího století a jeho nečekaně rychle kvapícím pokrokem zůstávali již jen místními přepravci. Daleké a strastiplné cesty do Vídně, Veličky a Pešti tak nadále zůstávaly již jen ve vzpomínkách a veselých i strašidelných vyprávěních.

POZNÁMKY

1 Příspěvek je dílčím výstupem grantového projektu FRVŠ Doprava a obchod v životě obyvatelstva západních Karpat v 18. a 19. století.

2 J. N. POLÁŠEK, A. KUBEŠA: Valašské písničky II. Milotice nad Bečvou, s. d., s. 91. Jinou variantu této písně nalezne také v pátém díle tohoto písňového kompletu - s. 167-168.

3 M. TKADLEC: Památná kniha městyse Rožnova, rukopis, Archiv Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, inv. č. 222. Také C. KRAMOLÍŠ: Vlastivěda moravská. Okres rožnovský. Brno 1907, s. 186.

4 Ve skutečnosti na některé její úseky navázala nová silnice z poloviny 20. století (úsek od Valašského Meziříčí po hranici zašovského katastru, kde původní trasa zůstala zachována ve vedlejší cestě na území Zašové a přes lokalitu Na Hamrech do Zubří a k průmyslovému areálu v Rožnově pod Radhoštěm).

5 Moravský zemský archiv Brno (dále již jen MZA), Sbirka map a plánů, Strassen Karte der Markgrafschaft Maehren und des Herzogthums Schlesien, inv.č. 25, sign. 30, karton M13/1.

6 Ergänzungs-Tabelle zu der Land- und Wasser-Strassenkarte von Mähren und Schlesien. MZA Brno.

7 Tamtéž.

8 Č. KRAMOLÍŠ: Z kroniky města Rožnova pod Radh. Rožnov pod Radhoštěm 1920, s. 133.

9 Podrobněji viz MZA Brno, Místodržitelství, Ovocné stromoví kolem silnic, inv.č. 3578, signatura 73/7.

10 H. MIČKALOVÁ: O čem si vyprávějí Karlované. Velké Karlovice 1995, s. 38-39. R. SOBOTKA: Památky odeznělého času. Rožnov pod Radhoštěm 2000, s. 56.

11 M. KAŠLÍK: Náměstí ve Valašském Meziříčí před 100 lety. Naše Valaško 8, 1943, č. 3, s. 121-122.

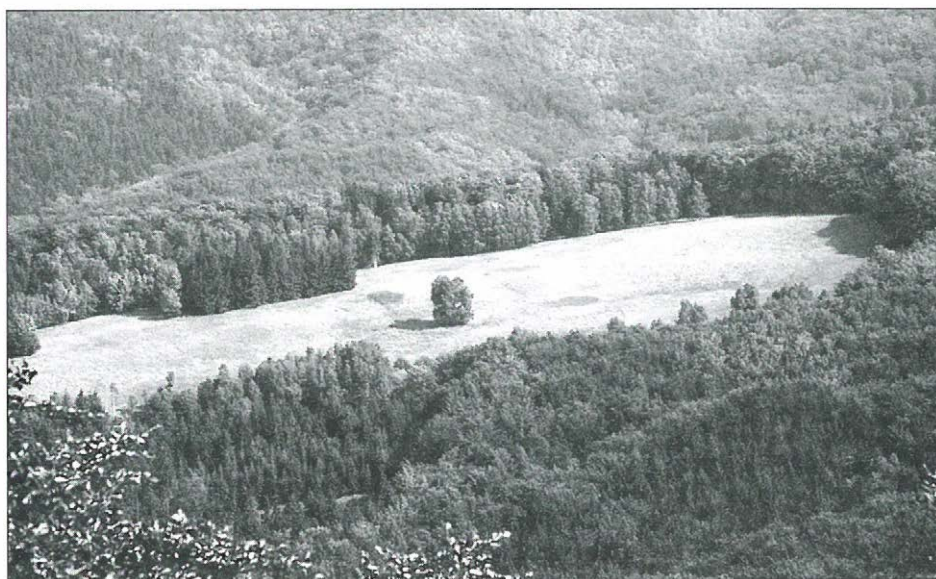
12 J. N. POLÁŠEK, A. KUBEŠA: c.d., díl V., s. 86.

13 MZA Brno, Místodržitelství - Patenty, signatura F25, karton 30.

14 M. TKADLEC: c.d.

15 Když v roce 1836 budovali v nedalekém Frenštátě p. R. kameno-dřevěný most přes řeku Lomnou, vyšplhaly se celkové náklady na stavbu až k dvěma tisícům zlatých. - MZA Brno, Provinční stavební ředitelství, inv.č. 1300, č. jednací 988, karton 20.

16 První mostní clo přitom město obdrželo již za krále Vladislava roku 1498, platilo však hlavně pro příslušníky všech jiných panství mimo rožnovské. - Srov. E. DOMLUVIL: Čtení o průplavu dunajsko-oderském a všelichém jiném. Meziříčí nad Bečvou, s.d., s. 10-11.

Přírodní památka Na Jančích

Foto autor článku

Příroda Hostýnských vrchů

(pokračování z čísla 2002/1)

Jiří Troneček

V předchozím čísle jsem se zabýval neživou přírodou Hostýnských vrchů a zbývá tedy zmínit se o složce živé přírody. Z hlediska regionálně fytogeografického členění Moravy jsou Hostýnské vrchy označeny číslem 81 a patří do submontánního vegetačního stupně. Převládají zde lesy bukového a jedlobukového stupně. Nejcennější části porostů mají charakter pralesů nebo suťových lesů.

Na části území byly v minulosti vysázeny i smrkové monokultury. Některé vzácné druhy rostlin (především z čeledi vstavačovitých) se vyskytují především na prameništích a vlhkých loukách. Polopřirozené pastviny a pastviny karpatského typu jsou provázány orlíčkem planým (*Aquilegia vulgaris*), hořcem brvítým (*Gentianopsis ciliata*) a na několika málo místech přistupuje také vřes obecný (*Calluna vulgaris*) a plavuň vidlačka (*Lycopodium clavatum*). Krajinný ráz dotvářejí jednotlivé nebo skupinové porosty jalovce obecného (*Juniperus communis*).

Zvířena je charakterizována běžnými středoevropskými druhy. V hojnějším počtu jsou přítomni obojživelníci a ptáci se zde dosud udržel jeřábek lesní (*Bonasia bonasia*), čáp černý (*Ciconia nigra*), holub doupanák (*Columba oenas*), sluka lesní (*Scolopax rusticola*) a další.

Nejcennější lokality Hostýnských vrchů byly postupně v předchozím období prohlášeny chráněným územím různého významu a stupně ochrany. Procházkou těmito lokalitami v následujícím textu si můžeme udělat dokonalý obrázek o flóře a fauně této oblasti.

Přírodní památka Bernátka na levém údolním svahu hluboko zařiznutého údolí řeky Juhyně nedaleko rekreačního střediska Troják: Typická karpatská bučina, kde je nejčastějším druhem řeřišnice trojlístá (*Cardamine trifolia*). Dále zde rostou svízel vonný (*Galium odoratum*), šťavel kyselý (*Oxalis acetosella*), ostřice lesní (*Carex sylvatica*), z mechu např. *Dicranum*

montanum na kořenových náběžích buků, *Dicranella heteromalla* a *Brachythecium salebrosum*. Vyskytují se zde běžné druhy živočichů typických pro tuto oblast s převahou obojživelníků a ptáků.

Přírodní rezervace Čerňava se rozprostírá na východním svahu stejnojmenného vrchu v nadm. výšce 843 m n. m. severovýchodně od Tesáku. Většinu plochy tvoří lesní porosty květnatých bučin a suťových lesů, které v horní části přecházejí ve světlinu s pískovcovými skalisky. V dřevinném patru dominuje buk lesní, řidčeji se vyskytuje jedle bělokora, javor klen a jasan ztepilý. V bylinném patru najdeme řadu druhů kapradin, např. kaprad samec (*Dryopteris filix-mas*), kaprad rozloženou (*Dryopteris dilatata*), kapradinu laločnatou (*Polystichum aculeatum*), papratku samičí (*Athyrium filix-femina*), dále pryšec mandloňovitý (*Tithymalus amygdaloides*), devětšil bílý (*Petasites albus*), lýkovec jedovatý (*Daphne mezereum*), starček vejčitý (*Senecio ovatus*), svízel vonný (*Galium odoratum*). Za zmínku stojí výskyt vzácné dřevokazné houby *Pleurotus lignitatis*. Ze zvířat zde žije mlok skvrnitý (*Salamandra salamandra*), ještěrka živorodá (*Zootoca vivipara*), čáp černý (*Ciconia nigra*), lejsek malý (*Ficedula parva*), strakapoud bělohřbetý (*Dendrocopos leucotos*).

Přírodní rezervace Kelečský Javorník se rozkládá na příkrém severním úbočí stejnojmenného nejvyššího vrcholu Hostýnských vrchů, který má nadmořskou výšku 864,7 m n. m. Ve-

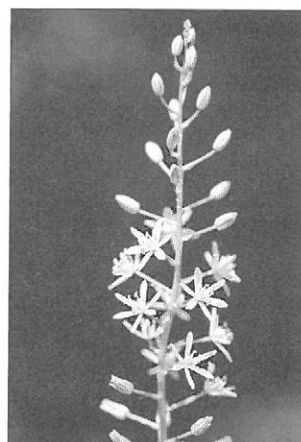
getaci tvoří květnaté bučiny a suťové porosty. Hlavními druhy jsou javor klen, buk lesní, jasan ztepilý, přimísen je jilm horský, lípa velkolistá a jedle bělokorá. V podrostu jsou hojně různé druhy kapradin, starček vejčitý (*Senecio ovatus*), měsíčnice vytrvalá (*Lunaria rediviva*), kyčelnice cibulkonosná (*Dentaria bulbifera*), kyčelnice devítilistá (*Dentaria enneaphyllos*), křivatec žlutý (*Gagea lutea*), lilie zlatohlávek (*Lilium martagon*) a jiné. Z obojživelníků zde byli pozorováni skokan hnědý (*Rana temporaria*), ropucha obecná (*Bufo bufo*). Hnízdí zde káně lesní (*Buteo buteo*), holub hřivnáč (*Columba palumbus*), holub doupňák (*Columba oenas*), linduška lesní (*Anthus trivialis*), strážník obecný (*Troglodytes troglodytes*), pěvuška modrá (*Prunella modularis*), lejsek malý (*Ficedula parva*), budníček lesní (*Phylloscopus sibilatrix*), brhlík lesní (*Sitta europaea*), strakapoud bělohřbetý (*Dendrocopos leucotos*) a jiní. Cenné lesní bukové porosty, staré asi 160 let, začaly ve vrcholové partii rezervace na přelomu let 1978/79 odumírat, zřejmě vlivem exhalátů z ostravské aglomerace a extrémně nízké teploty. V následujících letech byla vrcholová partie vytěžena a po neúspěšné výsadbě listnáčů osázena smrkem; v důsledku těchto změn byly změněny hranice chráněného území.

Přírodní památka Na Jančích je situována na mírném svahu v úzávěru údolí pravého přítoku Bystřičky asi 2 km jihovýchodně od Chvalčova. Je to jednosečná louka uprostřed lesů, částečně zamokřená v okolí pramenných vývěrů. Rostou zde rostliny z čeledi vstavačovitých, např. okrotice bílá (*Cephalanthera damasonium*), okrotice dlouholistá (*Cephalanthera longifolia*), krušík bahenní (*Epipactis palustris*), vstavač mužský (*Orchis mascula*), prstnatec májový (*Dactylorhiza majalis*), suchopýr úzkolistý (*Eriophorum angustifolium*), mečík střečovitý (*Gladiolus imbricatus*), hvozdík kartouzek (*Dianthus cartusianorum*), oman vrbolistý (*Inula salicina*), kozí brada východní (*Tragopogon orientalis*). Ještě v 80. letech zde rostl i vzácný snědek kulatoplodý (*Ornithogalum sphaerocarpum*) a kosatec sibiřský (*Iris sibirica*). Z obojživelníků stojí za zmínku hojný výskyt mloka skvrnitého (*Salamandra salamandra*) a ropuchy obecné (*Bufo bufo*). Rezervace je ze tří stran obklopena lesem, kde hnízdí celá řada druhů ptáků typických pro tuto oblast a již zmíněných v textu.

Přírodní rezervace Obřany se nachází na prudkém severním a severozápadním svahu stejnojmenného vrchu (704,2 m n. m.) se zříceninou středověkého hradu. Lesní vegetaci tvoří dva hlavní typy: květnatá bučina a suťový les. Dominantními druhy stromového patra jsou buk lesní, javor klen, vtroušeně se vyskytuje lípa velkolistá, jilm horský, jasan ztepilý, bříza bělokorá a jeřáb ptačí. V bylinném patře se nachází bažantka vytrvalá (*Mercurialis perennis*), bukovník kapradovitý (*Gymnocarpium dryopteris*), samorostlík klasnatý (*Actea spicata*), vrání oko čtyřlísté (*Paris quadrifolia*), lýkovec jedovatý (*Daphne mezereum*), svízel vonný (*Galium odoratum*), kyčelnice cibulkonosná (*Dentaria bulbifera*). Na suťových partiích jsou souvislé porosty měsíčnice vytrvalé (*Lunaria rediviva*), hojně jsou dále různé druhy kapradí. Na skalnatém vrcholu roste vzácný krtičník jarní (*Scrofularia vernalis*) a vranec jed-

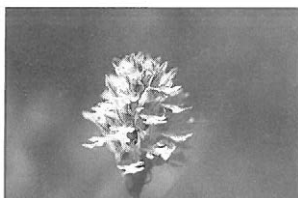
Mečík střečovitý (*Gladiolus imbricatus*)

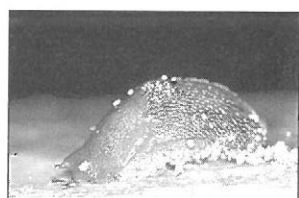
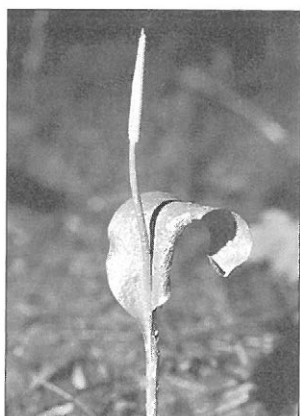
Snědek kulatoplodý (*Ornithogalum sphaerocarpum*)

Prstnatec májový (*Dactylorhiza majalis*)

Hlavinka horská (*Traunsteinera globosa*)

Modranka karpatská (*Bielzia caerulea*)

Hadilka obecná (*Ophioglossum vulgatum*)

Foto autor článku

lový (*Huperzia selago*). Mezi nejvzácnější druhy malakofauny tohoto území patří endemická vřetenatka moravská (*Vestia ranojeveci moravica*), dále modranka karpatská (*Bielzia caerulea*) a závonatka malá (*Clausilia parvula*). Ptačí fauna je převážně tvořena běžnými lesními druhy, kde k typickým patří lejsek malý, lejsek bělokrký a strakapoud bělohřbetý.

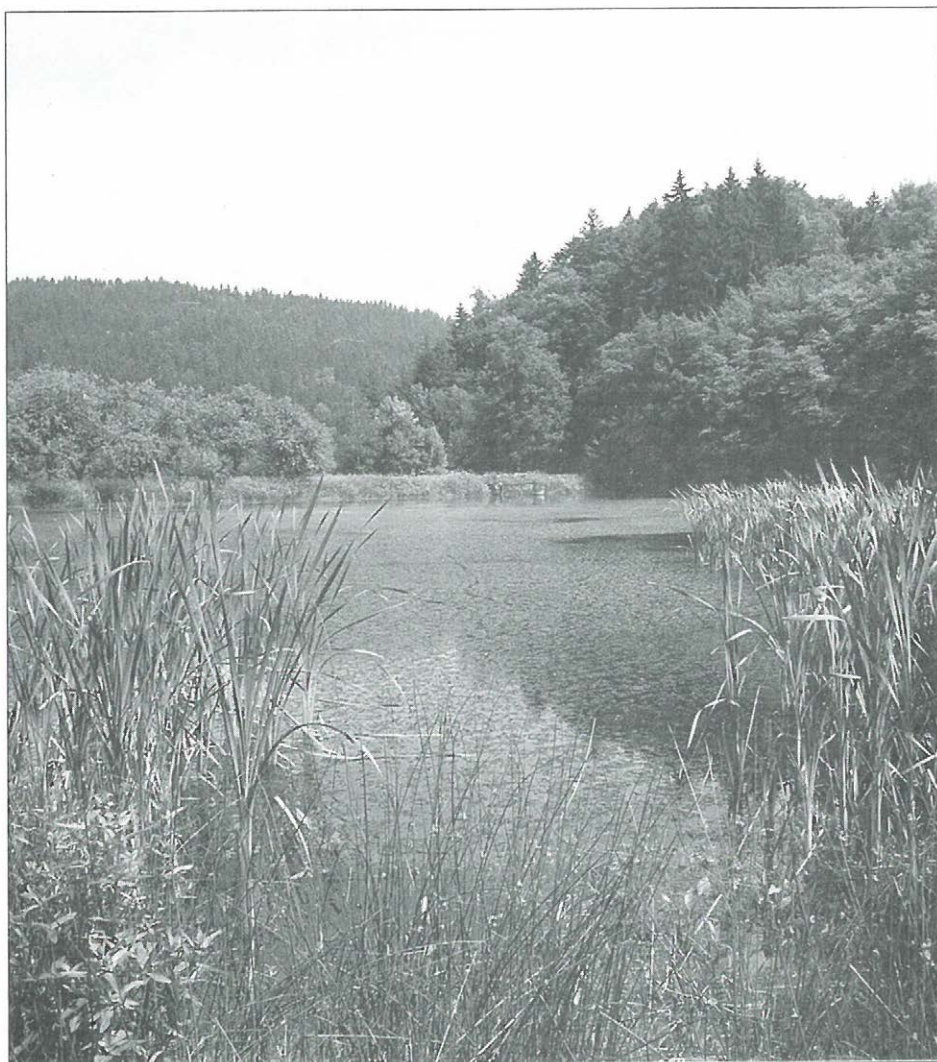
Přírodní památka Pod Kozincem je typická podhorská karpatská louka na mírném svahu pod kopcem Kozinec asi 1,5 km od obce Chvalčov. Vegetační kryt tvoří mozaika mezofilních lučních porostů s roztroušenými prameništi. Vyskytuje se zde celá řada druhů vstavačovitých, např. prstnatec listenatý (*Dactylorhiza longibracteata*), okrotice bílá (*Cephalanthera damasonium*), hlavinka horská (*Traunsteinera globosa*), prstnatec bezový (*Dactylorhiza sambucina*), prstnatec májový (*Dactylorhiza majalis*), vstavač mužský (*Orchis mascula*), pětiprstka žežulník (*Gymnadenia conopsea*), dále např. mečík střečovitý (*Gladiolus imbricatus*). K nejvýznamnějším patří životaschopná populace snědku kulatoplodého (*Ornithogalum sphaerocarpum*). Fauna lokality je složena především z podhorských druhů. Z motýlů spátíme např. okáče stínovaného (*Lasiomnata petropolitana*), z ptáků zejména bramborníčka hnědého (*Saxicola rubetra*).

Přírodní rezervace Tesák je tvořena zbytkem autochtonních jedlobučin s charakteristickým bylinným podrostem a patří mezi nejlépe zachované porosty tohoto typu v Hostýnských vrších. Ve stromovém patru dominuje buk lesní s příměsí jedle bělokoré a javoru klen. V bylinném podrostu roste krušík modrofialový (*Epipactis purpurata*), hlístník hnízdák

(*Neottia nidus-avis*), lýkovec jedovatý (*Daphne mezereum*), prvosenka vyšší (*Primula elatior*), šalvěj lepkavá (*Salvia glutinosa*), čarovník alpský (*Circaea alpina*) a ostřice převíslá (*Carex pendula*). Na živých i odumřelých stromech roste celá řada dřevokazných hub, např. ohňovec Hartigův (*Phellinus hartigii*), korálovec horský (*Hericium alpestre*) a lesklo-korka ploská (*Ganoderma lipsiense*). Z živočichů je třeba zmínit velký počet datlovitých ptáků, z nichž nejčastější jsou strakapoud bělohřbetý (*Dendrocopos leucotos*) a mimořádný výskyt datlíka tříprstého (*Picoides tridactylus*), z motýlů pak výskyt nasýtky jedlové (*Synanthedon cephiformis*).

Za ojedinělou lokalitu uprostřed karpatských lesů je nutno považovat suchomilné společenstvo s dominujícím vřesem – **přírodní památka Vřesoviště Bílové**, která se nachází na jihovýchodním svahu vrchu Klíneček asi dva km od obce Rajnochovice. Předmětem ochrany je porost se smilkou tuhou (*Nardus stricta*) a vřesem obecným (*Calluna vulgaris*), z dalších druhů zde najdeme plavuň vidlačku (*Lycopodium clavatum*), borůvku černou (*Vaccinium myrtillus*), violku lesní (*Viola reichenbachiana*), ptačinec trávový (*Stellaria graminea*), pryšec chvojku (*Thymus pulegioides*), mateřídoušku vejčitou (*Thymus pulegioides*). Hojně se objevuje i jalovec obecný (*Juniperus communis*). Z ptáků můžeme pozorovat tuňhýka obecného (*Lanius collurio*) a lindušku lesní (*Anthus trivialis*).

Hostýnské vrchy mají v současné době statut přírodního parku o celkové výměře 204 km² a vzhledem k téměř stoprocentnímu zalesnění mají ohromný význam rekreační pro Kroměřížsko, Zlínsko a Přerovsko.

Rybník Neratov

Foto J. Pavelka

Rybník Neratov: exkurz do algologie

Jan Válek, Jan Pavelka

Článek chce ve vlastivědné revui Valašsko představit biologický vědní obor algologie na atraktivním příkladu buněčné kurozity, shodou okolností zaznamenané na významné lokalitě - přírodní památce Rybník Neratov.

EXKURZ DO ALGOLOGIE

Rostlinstvo okem viditelné je obecně známé. Pozornosti unikají rostliny malé až miniaturní, okem stěží postřehitelné až neviditelné, takové, které lze pozorovat pouze mikroskopem. Tyto drobné rostliny se nazývají mikrofyty.

Množstvím a vytvořenou organickou hmotou si mikrofyty s vyššími rostlinami nezadají. Známe je proto často nepřímo a nevědomky, tak třeba vidíme a čicháme v přírodě projevy jejich existence a životních procesů. Typickým životním prostředím a stanovištěm je pro mikroorganismy voda, všechny její typy a vodní útvary.

Podle předchozího tedy vidíme přirozenou barvu vody změněnou přítomností mikroskopických rostlin (vegetační zbarvení vody). Čicháme jejich specifický pach, popsáný škálou názvů od „zatuchlý, plísňový, hnilobný“ přes spíše neutrální „travnatý, rybí“ až po slibný „muškátový, feřichový, fialkový“. Obecně ale platí, že pach, klasifikovaný mírně při mírném výskytu řasy, se často přemění v odporný zápach při jejich hojném výskytu.

Ve stojaté vodě se mikroskopické rostliny vznášejí (roslinný plankton, fytoplankton), ve stojaté a tekoucí vodě tvoří nárosty na dně (fyto-bentos) a na veškerých podkladech ve vodě přítomných (dřevo, ponořené části staveb, vyšší rostlinstvo). Některá mikrofyty se na rozdíl od vyšších rostlin dokážou pohybovat. Amébový vývojový stupeň mikrofyty se pomocí plazmatických výběžků plazí jako prvoci měňavky, monádoví se pohybuje pomocí bičíků a měnlivosti tvaru těla. Uhnem náleží mikrofyty do skupiny rostlinstva nazývané řasy (*Algae*). Nauka o řa-

sách je tedy algologie. A aby byl dán prostor různým odborným názorům, podle výzkumů fylogenetického neboli historického vývoje rostlin algologové upřesňují, že existují skupiny dvě, a to sinice (*Cyanophyta*) a řasy (*Algae*).

Fauna a flóra je zkoumána a popisována od počátku kulturních dějin lidstva. Takové počínání provází nutnost systému (taxonomie). Živočichové a rostliny jsou definováni jako druh a zařazeni do katalogu poznání a svědomí, v němž se radujeme nad přírůstky, smutek či alespoň nepříjemné předtuchy zase pocítujeme nad vyhynulými, nenávratně ztracenými druhy. Sinice a řasy jsou součástí světového taxonomického seznamu.

K popisné definici jednotlivých položek seznamu taxonů se s vývojem poznání přizpůsobují jejich zjištěné vlastnosti. Sinice a řasy složením svého společenstva a množstvím indikují u vody, užijeme-li sestupné škály označení stavu, její uchovaný přirozený stav a naopak přítomnost znečištění, chemické zvláštnosti, hnilobu neboli saprobitu a naposled toxicitu, kdy život vegetuje či zaniká. Svou přítomností zase sinice a řasy zpětnou vazbou ovlivňují stav a bilanci svého vodního stanoviště.

V zorném poli mikroskopu utváří sinice a řasy osobitý, sdělný mikrosvět a řád plný informací, který ostatně (laskavý čtenář pochopí zaujetí autorů) je i nositelem zvláštní estetiky.

RYBNÍK NERATOV: KRÁTKÁ ALGOLOGICKÁ HISTORIE

Do šedesátých let 20. století zůstávalo Vsetínsko spolu s východní částí Moravy, Bílými Karpatami, Javorníky i Moravskoslezskými Beskydami po algologické stránce neznámým územím. Na rozdíl od jiných oblastí Moravy bylo Vsetínsko do konce 90. let 20. století algologicky neprozkoumáno.

V období 1999 - 2000 byl do tohoto neutěšeného stavu učiněn průlom. Předním českým algologem byl referátem životního prostředí Okresního úřadu Vsetín zadán sběr dat o výskytu sinic a řas na pěti (rok 1999) a sedmi (rok 2000) ekologicky významných lokalitách stojatých a tekoucích vod Vsetínska. Mezi zkoumanými lokalitami byl též rybník Neratov.

Rybník Neratov se nachází v údolní nivě potoka Trubiska při jeho ústí do Pozděchůvky (levostranného přítoku Senice, zaústěného do Senice mezi obcemi Valašská Polanka a Lužná). Rybník je situován 1,5 km jihovýchodně od obce Prlov v místní části Neratov. Leží v nadmořské výšce 425 m a má rozlohu 1,90 hektaru. Slouží k intenzivnímu odchovu ryb. Je zde významné mokřadní společenstvo živočichů s bohatým výskytem obojživelníků a bezobratlých. V době páření zde nacházíme tisíce skokanů hnědých (*Rana temporaria*) a ropuch obecných (*Bufo bufo*), dále se vyskytuje čolek velký (*Triturus cristatus*), čolek horský (*Triturus alpestris*) a čolek obecný (*Triturus vulgaris*). Jak tento článek dále uvádí, zajímavosti nepostrádá ani společenstvo řas.

Pro svou krajinnou a ekologickou hodnotu byl rybník Neratov v roce 1999 vyhlášen přírodní památkou.

Rybník Neratov představuje biotop umožňující vývoj určitého mokřadního společenstva.

V rybníce je volná voda, břehy a dno. Biotop dna až do hloubky, kde ještě mohou kořenovat zelené rostliny, se nazývá litorál. Malé rybníky jsou celé litorál. Volnou vodu lze označit jako epilimnion, proplepenou vrstvou vody pod hladinou, v níž sluneční záření zprostředkovává rozvoj sinic a řas neboli primární produkci biologické hmoty.

Algologický průzkum byl na rybníku proveden v roce 1999. Odběry v květnu, červenci a září toho roku přinesly svého druhu prvotní poznatky, z nichž zde uvedeme podstatné údaje.

V roce 1999 rybník, mimo příbřežní vegetace vyšších vodních rostlin, v celé ploše hladiny zarostl stolístkem klasnatým (*Myriophyllum spicatum*) a řasa odstínila sluneční záření. Rozvoj fytoplanktonu, ve volné vodě se vznášejících mikrofyt, byl proto slabý, do 1000 buněk v 1 ml vody. V mělkých nezaroštěných, úživných eutrofních vodách se dosahuje i několika set tisíc buněk v 1 ml vody. Ve fytoplanktonu převládaly zelené řasy monádové a kokální buněčné stavby. Vysokým podílem byly zastoupeny rozsivky, řasy budující typickou křemičitou schránku, s hlavním zástupcem *Fragilaria capucina* v. *mesolepta*. Tato rozsivka je charakteristický průvodce podobných vodních biotopů.

Chemická měření naznačila, že v důsledku výskytu stolístku klasnatého (*Myriophyllum spicatum*) docházelo v rybníce k biogenní dekalifikaci (odvápnění).

Saprobity (z řeckého „saprós“, hníloba, znečištění) jednotlivých společenstev, vyjádřená indexem saprobity, klasifikovala stav kvality vody jako přijatelný.

V rybníce i potoce protékajícím podél levého břehu silnice průzkum v roce 1999 nezjistil antropické znečištění vody, znečištění vlivem lidské činnosti. To je dobrá zpráva, u přírodní památky zvláště. Skeptik komentuje: v roce 1999...

RYBNÍK NERATOV: EKOLOGICKÁ HAVÁRIE?

V červenci 2002 oznámili místní obyvatelé Okresnímu úřadu Vsetín, referátu životního prostředí, znečištění rybníka Neratov neznámou látkou červené barvy a energicky se domáhali naprawy ve věci veřejné.

Autoři článku si stanovili ve věci potenciální ekologické havárie pracovní varianty. Prioritní variantou byla možná biologická příčina fenoménu, totiž zvláštní vegetační zbarvení vody. Na lokalitě byl dne 30. července 2002 proveden terénní průzkum a potvrzeno zbarvení vody na hladině, teď už spíše hnědé nebo hnědé s tónem červené. Z rybníka Neratov byly odebrány hladinové a podpovrchové (do 30 cm hloubky) vzorky pro cílený biologický rozbor.

Dne 31. července 2002 byly tyto vzorky mikroskopicky prohlédnuty a nalezen fytoplankton, mikroskopických rostlin vznášejících se ve volné vodě, byl porovnán s algologickou studií z roku 1999.

Ve srovnatelné kvalitě i množství (řádově stovky buněk v 1 ml vody) jako v roce 1999 byly zjištěny sinice, zelené řasy a rozsivky. Slabý výskyt řas krásnooček (*Euglenophyceae*) v roce 1999, jmenovitě 20 – 30 buněk v 1 ml vody dru-

hu krásnoočka zelené (*Euglena viridis*) a zástupců rodu *Trachelomonas* s typickými schránkami impregnovanými hydroxidem železitým, se ale v červenci roku 2002 neopakuje. Krásnoočka zeleného (*Euglena viridis*) je teď zjištěno asi 1000 buněk v 1 ml vody, zástupců rodu *Trachelomonas* asi 800 buněk v 1 ml vody. A proti roku 1999, kdy se ve fytoplanktonu neuvádí, je nyní přítomen zajímavý druh krásnoočka *Euglena sanguinea* v absolutní dominanci 2800 buněk v 1 ml vody v hloubce 30 cm a 4200 buněk v 1 ml vody u hladiny. Pokud laický pozorovatel s určitostí označil barvu vody jako červenou, je zjevné, že maximální rozvoj této řasy na úrovni třeba desítek tisíc buněk v 1 ml vody do odběru vzorků dne 30. července 2002 už odezněl.

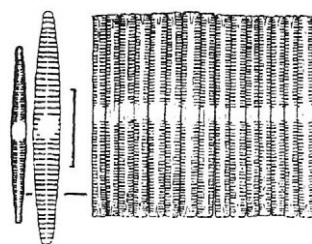
Nález resp. rozdíl v nálezu krásnooček v roce 1999 a 2002 je vzhledem k jejich buněčné stavbě a vlastnostem zásadní.

V ZORNÉM POLI MIKROSKOPU

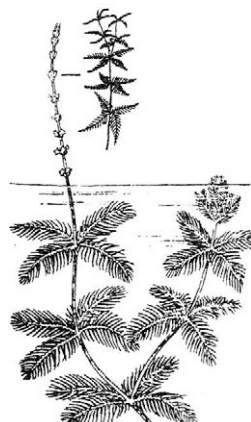
Krásnoočka (*Euglenophyceae*) jsou mikroskopické jednobuněčné řasy, aktivně pohyblivé pomocí jednoho či dvou bičků a současně metabolickými pohyby těla. Buněčné tělo protoplast pokrývá plasmatická blána periplast. Je pružný, což umožňuje měnit tvar těla. Orgán pohybu bičík je bázi zasazen do lahovitého rezervoáru. Do rezervoáru ústí i pulzující vakuola, která je stažitelná a vyprazdňuje se v pravidelném rytmu. Má osmoregulační funkci. Na buněčné úrovni je pulzující vakuola vlastně totéž, co vyměšovací ústrojí. U rezervoáru je červená „oční“ skvrna stigma, skromnější receptor světelného podráždění. Buněčné jádro je ve středu buňky. Asimilační barviva, chcete-li pigmenty, zprostředkující fotosyntézu a další biochemické procesy, se nachází v těliscích chromoplastech. Ta barviva (čtenář promine) jsou zeleň listová chlorofyl typu a, typu b, beta - karoten a xanthofyly. Chromoplast s převahou chlorofylu je zelený a nazývá se chloroplast. Výsledkem syntézy je u krásnooček zásobní produkt paramylon, látka podobná škrobu.

Euglena sanguinea EHRENBURG (řasu poprvé popsal algolog Ehrenberg), dovolme si neoficiální překlad „krásnoočka krvavé“, je řasa dlouze oválná až vřetenovitá, o rozměrech 90 - 150 krát 22 - 42 mikrometrů, vyskytující se v menších vodních nádržích, často hromadně. Rozumějme „algologické“ češtině: nikoli, že se vyskytuje často, ale pokud se vyskytne, pak často nastane její hromadný rozvoj (řádově tisíce i více jedinců v 1 mililitru vody).

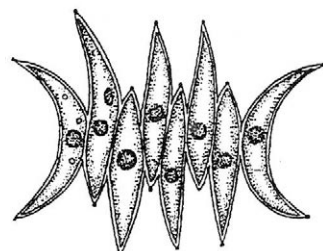
Řasa má originální, v řiši mikroskopických rostlin unikátní mechanismus ochranného filtru proti příliš intenzivnímu slunečnímu záření. V jejím těle je přítomno červené barvivo či pigment hematochrom, což je směs několika karotenoidů. Je rozptýleno v plazmě v podobě mnoha drobných, karminových, ba „krvavě“ červených tělísek. Tělíska jsou schopna měnit polohu v buňce. Jsou značně mobilní, učiní tak i za několik minut. Zrána a za oblačného počasí v průběhu dne (nebo je-li dokonce zataženo) jsou červená tělíska ve středu buňky, tehdy u řasy převládá zelená barva chloroplastů situovaných u povrchu buňky. Za slunečního počasí si kolem poledne se hematochromová tělíska přemísťují k povrchu buňky, tehdy je výsledná

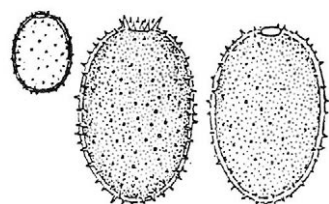
Rosivka (*Fragilaria capucina*)

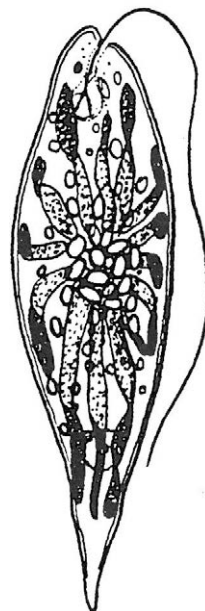
Stolístek klasnatý (*Myriophyllum spicatum*)

Zelená řasa (*Scenedesmus acuminatus*)

Krásnoočka (*Trachelomonas hispida*)

Krásnoočka zelené (*Euglena viridis*)

barva řasy červená...a rybník Neratov za pravekého poledne „zrudne jakoby krvi“...

Existuje rovněž krásnoočka *Euglena rubra* HARDY (čtenář tuší, že řasu poprvé popsal algolog Hardy), na něž se hodí stejný popis i vlastnosti, a to včetně přítomnosti červeného pigmentu. Od druhu *Euglena sanguinea* jej však odlišují detaily organizace buněčného těla. Na rozdíl od druhu *Euglena sanguinea* zde nejsou pyrenoidy, světlohmá tělíska v chloroplastech, kde se kondenzuje škrob paramylon. Paramylon je zde pak tvaru drobných nepravidelných zrněk, kdežto u druhu *Euglena sanguinea* je paramylon formován do oválných granulí. Odlišné jsou do jisté míry i rozměry a tvar těla. Určitý podíl krásnoočka *Euglena rubra* na „monokultuře“ druhu *Euglena sanguinea* nelze vyloučit (nelze vyšetřit všechny jedince ve vzorku).

ZÁVĚREM

Ekologická havárie na přírodní památce, rybníce Neratov, v červenci 2002 byla domnělá. Algologická expertiza prokázala biologickou příčinu červeného zbarvení vody. Vegetační zbarvení vody způsobil hromadný rozvoj řasy *Euglena sanguinea* EHRENBURG ze skupiny krásnoočka (*Euglenophyceae*). Uvedená řasa ob-

sahuje červený pigment a má zvláštní biomechanismus, kterým se barvivo při plnění slunci intenzivně projevuje: krásnoočka *Euglena sanguinea* je tehdy karmínově červené.

Shodou okolností se algologie představila čtenářům jako vědní obor a jako metoda na konkrétním případě, nadto se šťastnou pointou pro přírodní památku Rybník Neratov.

Uznání autorů článku patří všímavým místním obyvatelům, kterým nejsou hostejné přírodní hodnoty krajiny, v níž pobývají.

LITERATURA

Marvan P., Heteša J., Hrdina V. (1999): Výsledky algologického průzkumu Vsetínska 1999. Limni s.r.o., Brno, 42 pp.

Marvan P., Heteša J., Hrdina V. (2000): Výsledky algologického průzkumu Vsetínska 2000. Limni s.r.o., Brno, 40 pp.

Pavelka J. a kol. (2002): Chráněná území okresu Vsetín. In: Mackovčin P., Jatiová M. a kol.

(2002): Chráněná území ČR – Zlínsko, svazek II. Agentura ochrany přírody a krajiny ČR, a EkoCentrum Brno, Praha, 55 pp.

Sládeček V., Sládečková A. (1996): Atlas vodních organismů se zřetelem na vodárenství, povrchové vody a čistírny odpadních vod, 1. díl: Destruenti a producenti. Česká vědeckotechnická vodohospodářská společnost, Praha, 351 pp.

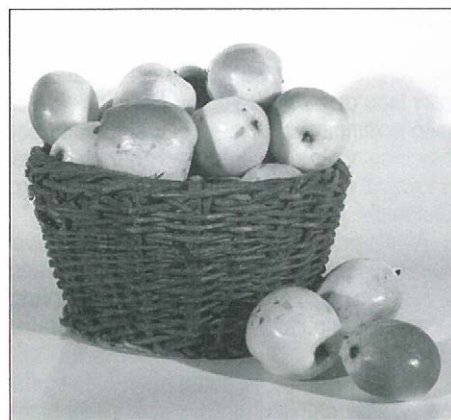

Foto M. Janiš

Z historie ovocnářství na Valašsku

Václav Tetera

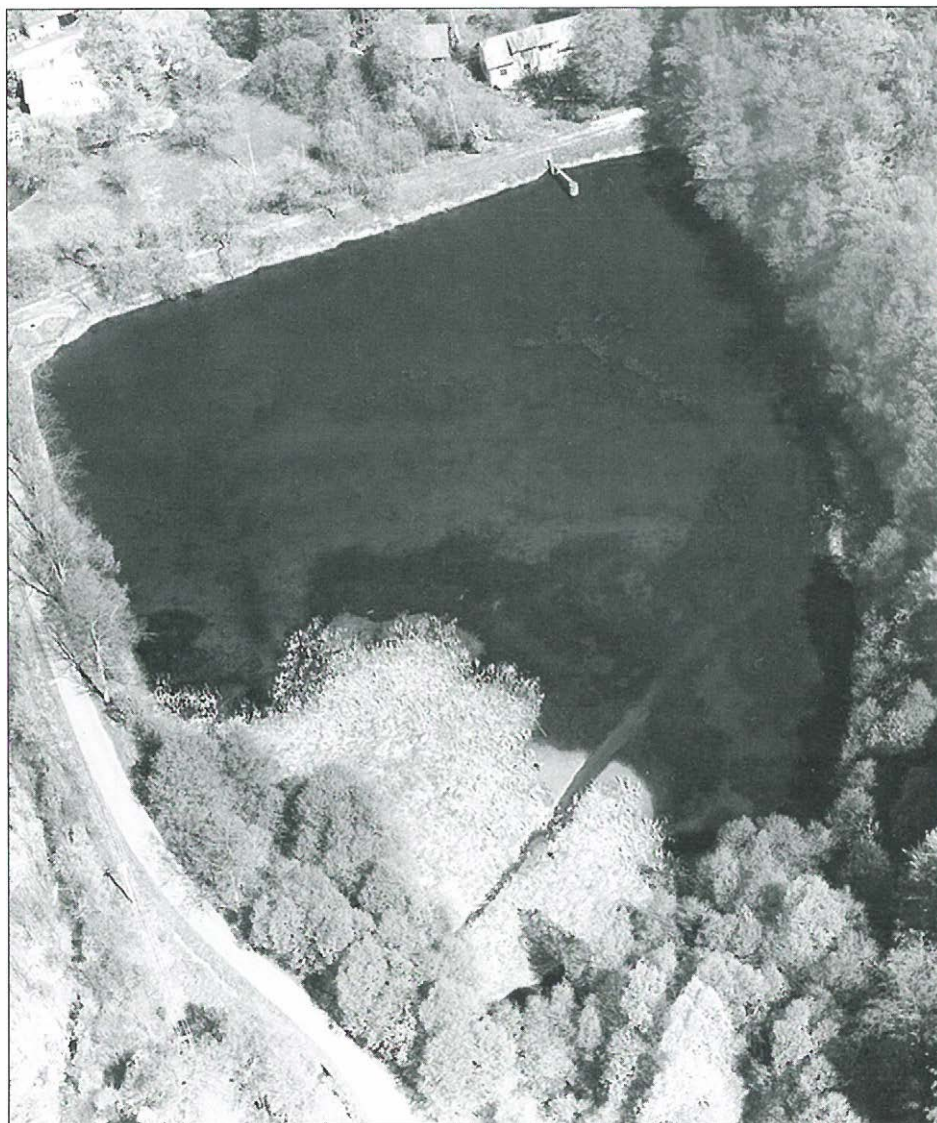
Ovocný strom a jeho plody hrály v životě obyvatel regionu důležitou roli. Ovoce bylo složkou stravy, jak v čerstvém, tak i v konzervovaném stavu. Bylo též předmětem obchodu a směny. Ovocný strom dotvářel charakter krajiny jako solitér anebo jako skupinová výsadba na mezích a v sadech. U chalup plnil funkci ochrannou – stínil šindel, chránil před bleskem, zmírňoval sílu větru apod. Ovocné stromy v intravilánu i ve volné krajině podporovalo rozvoj včelařství a vůbec ekologickou stabilitu životního prostředí. Ovocné stromy ještě nedávno hrály významnou roli estetickou i etickou.

Vznik ovocnářství na Valašsku lze sledovat v souvislosti s první kolonizací regionu, tedy v místech nejúrodnějších, v povodí dolního toku Bečvy.

Počátek ovocnictví na Valašsku se spojuje s rozvojem včelařství, které bylo výnosnější, a včelaři (brtníci) měli určité výhody za dodávky medu a vosku. Nadbytek včelstev v obcích snižoval výnos medu, a proto byly zakládány včelíny i na odlehlejších pasekách. Ty byly později osazovány ovocnými stromy (Bartoněk 1958). Těžko lze předpokládat, že do rozvoje ovocnářství zasáhla valašská kolonizace v 15. – 17. století.

Zahradnictví a ovocnářství nebylo jedním z hlavních zdrojů příjmů šlechty na valašských panstvích. Proto i archivní prameny a zdroje k poznání skutečného stavu ovocnářství na Valašsku od 13. do 18. století jsou strohé anebo jim doposud nebyla věnována patřičná badatelská pozornost.

Vlastivědný nadšenec Ed. Domluy se domnívá, že již za vlivného kolonizátora biskupa Bruna ze Šaumburku byly na panstvích zakládány zahrady. Jednou svou závětí kázal zřídit v Kelči „ortum apum“ (zahrada pro včely), tedy ne jen pouhé „apiarium“ (Domluy 1914). Tentýž autor se domnívá, že i „zahrady“ vzpomínané u chalup a gruntů poukazují na možnost pěstování ovocných stromů.

Letecký pohled na rybník Neratov

Foto J. Pavelka

Existenci zahrad při feudálních statcích dokazuje zpráva z roku 1347, kdy Vok z Kravař přijal od markraběte Jana lénem v Kránsné mj. 6 zahrad (zahradin) a 5 lánů, ve Mštnovicích pak 2 lány a 2 zahrady. Při rožnovském fojtství existovala zahrada již na přelomu 15. a 16. století (zápis o prodeji Jana Kuny k Kunštátu roku 1507). V Krávném existovaly při včelínech v horách 3 zahrady, které přenechává roku 1584 Bernard ze Žerotína (Domlulil 1914).

Roku 1623 prodává Albrecht Václav Eusebius z Valdštejna vsetínské panství Zd. Žampachovi („...s rolemi oranými i neoranými, se zahradami, štěpnicemi, včelami...“). V soupise vsetínského majetku kardinála Pázmanyho (1637) se mj. našlo ve sklepě zámku i pět nových měděných kotlů na pálení, což dokazuje hojně rozšířenou výrobu pálenky. Roku 1687 měli ve Vsetíně pronajatý pivovar a palírnu židé (Doucha 1938).

V roce 1666 nechal hrabě Jiří Illésházy vyhotovit soupis majetku vsetínského statku. V něm se uvádí, že na Horním městě žil (vedle koláře, hrnčáře a dalších řemeslníků) i zahradník. V soupise je zmínka, že ze zahrad a štěpnic v Ratiboři a na Hovězi se sklízí hojně ovoce. Na panství tenkrát existovalo 2 366 klátů se včelstvy. Rovněž je zde uvedeno, že poddaní jsou povinni odvádět vrchnosti mezi jinými produkty též lískové ořechy, hríby, plané trnky a kapustné hlavy (Doucha 1938). O povinnosti dodávat rožnovské vrchnosti lískové ořechy a sušené houby se zmiňuje též Čeněk Kramoliš (1907). Tyto zprávy dokládají využívání plodů autochtonních ovocných dřevin na Valašsku.

Znalost zušlechťování ovocných stromů dokládá Ed. Domlulil (1914) výminkou rolníka M. Knapa z Krávného, který si roku 1580 vymínjuje při svém gruntu užívat do smrti šesti štěpů.

Vrchnost si zabezpečovala kvalitnější ovoce najímáním zahradníků k ošetřování sadů. Tak Žerotínové měli svého zahradníka na Hradisku u Rožnova již roku 1745 (Domlulil 1914). Na vsetínském panství působil roku 1717 zahradník Jan Petřivalský (Doucha 1938).

V písemnostech z 18. století se již objevují názvy odrůd vzpurných ovocných dřevin. Tak „jadernička“ je vzpomínána roku 1764 z Brňova, hrůšky „císařské“ a trnky „brněnské“ roku 1786 (Domlulil s. a). Z roku 1724 se uvádí hrůšně „medůvky“, ovesninky, „jakubinky“ a „šedky“ (Domlulil 1900).

Lze se domnívat, že koncem 18. století v některých lokalitách Valaška bylo ovocnářství na dobré úrovni a dosahovalo solidních zpracovatelských výsledků. Jinak by vsetínská vrchnost nezavedla roku 1782 „plat“ (daň) ze sušáren, který vyvolal nevoli mezi poddanými. Dostí vysoký počet ovocných stromů ve vsetínských školkách (17 tisíc štěpů) je uváděn z roku 1807 (Doucha 1938). Při Moravsko-slezské hospodářské společnosti byl roku 1816 založen Ovocnicko-vinařský a zahradnický spolek moravský (Vávra 1970). Z jeho zpráv se dovídáme, že na vsetínském panství bylo pěstováno 71 321 kusů švestek (!), 2 817 ks jablek a 3 465 ks hrůšní (Nožička 1971).

V roce 1897 uskutečnil Český odbor zemědělské rady moravské anketu o stavu ovocnictví na Moravě (Vávra 1981). Dotazník využil E. Schubert (1900) v práci „Stručné dějiny ovocnictví moravského“. Valašskomeziříčský okres zpracoval Schubert evidentně dle historických zpráv E. Domlulila a zmíněných dotazníků. Vsetínský

okres v knize není uveden. Na přelomu 19. a 20. století bylo dle E. Schuberta (1900) v Hoštálkové 6 tis., Velkých Karlovicích 4,5 tis., Velké Bystřici 5 tis. a Viganticích 5 tisíc ovocných stromů, v Németicích kolem 25 ha ovocných zahrad a sadů. Dle Čeňka Kramoliše (1907) měl Rožnov p. Radh. 5 tis. a Hutisko přes 2 tisíce ovocných stromů. Eduard Domlulil (1914) udává, že valašskomeziříčský okres měl v té době 185 540 kusů ovocných stromů a 560 ha zahrad a sadů.

V roce 1988 bylo na okrese Vsetín 2 123 ha zahrad a 324 ha sadů, dle statistického šetření z téhož roku pak 157 442 ks jablek, 32 474 ks hrůšní, 27 362 ks třešní, 6 481 ks višní, 8 379 ks ořešáků, 115 160 ks švestek a 13 760 ks ostatních slivoní. Celkem 482 246 ks ovocných stromů. Sklizeň jablek v roce 1988 činila 153,6 tun, hrůšek 253,5 tun a švestek 562,2 tun. (Údaje poskytl Středisko geodézie Vsetín (sektorový přehled o plochách kultur) a Okresní oddělení Českého statistického úřadu. Jednalo se o stav stromů a plochy socialistického sektoru, zahrnující i soukromníků).

Významnými akcemi, které přispěly k dalšímu poznání ovocnářství a ovocného sortimentu na Valašsku, byly výstavy ovoce roku 1899 na Vsetíně a roku 1900 ve Valašském Meziříčí (Tetera 1987).

V roce 1897 byla v Rožnově p. R. otevřena hospodářská škola, která v roce 1899 přešla pod zemskou správu (Sukop 1967). Vyučovalo se v ní též štěpařství a ovocnictví. Škola pořádala různé ovocnářské kurzy a přednášky. Rožnov p. R. nejednou navštívil významný ovocnář a pomolog Fr. Suchý (Moravský hospodář, 1902, 4 : 216. Brno). Rozhodnutím Českého odboru zemědělské rady pro Markrabství moravské v Brně roku 1899 byla při rožnovské zemědělské škole zřízena krajinská ovocná školka. V roce 1906 ovocný sad a v roce 1922–24 stanice na využití ovoce (povídárna, moštárna a pálenice).

Mladé stromky v tamní školce a zákrsky v sadě byly až ze 100 % poškozeny silnými mrazy v roce 1929 (v Rožnově bylo 11. února naměřeno – 41 °C) a v zimě 1940/41, kdy mrazy dosahovaly až – 38 °C (Tvarůžek 1947). Krajinská ovocná školka v Rožnově p. R. měla velký vliv na rozšiřování ovocných stromů a odrůd na Valašsku. Například od jejího založení do roku 1916 bylo prodáno na 40 tis. stromů, převážně „jaderniček“ (Moravský hospodář, 1916, 18 : 613. Brno). Karel Tvarůžek (1947) udává, že v období let 1930–1947 bylo prodáno kolem 12 tis. ovocných stromů a keřů.

V polovině 20. století se historií a pěstováním ovocných stromů na Valašsku zabývali především Ctibor Bartoněk (1958), Josef Blaha (1947), Josef Cedidla (1952), Karel Tvarůžek (1947), Valentin Pospíšil (1948), kteří přinesli určitý odborný, ale i romantický pohled na ovocnářství Valaška.

V padesátých letech vznikaly ve městech a obcích základní organizace zahrádkářského svazu. Nastal další rozvoj pěstování ovocných stromů, zvláště nižších tvarů, a rozvoj svazového zpracování ovoce, včetně zavádění nových odrůd do kraje (Tetera 1987).

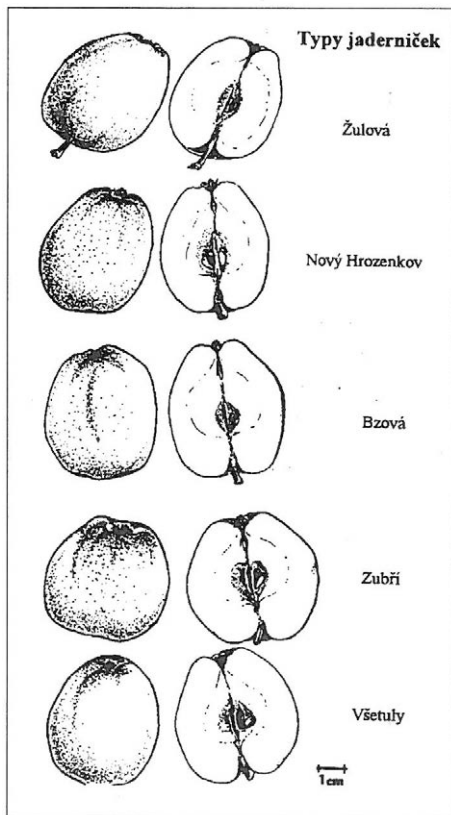
Ucelená studie o historii ovocnářství, alespoň v centrální části regionu Moravského Valaška, doposud zpracována nebyla.

Jadernička moravská, lokální odrůda Valaška

Dnes oficiální český název odrůdy Jadernička moravská poprvé v pomologii použil František Suchý (1907). V některých našich i zahraničních pomologiích je uváděno i cizojazyčné pojmenování – např. „Gulderling Mährischer“ (Suchý 1907), „Mährischer Gulderling“ (Kamenický 1933, Večeř 1908), „Gulderling de Moravia“ (Suchý 1907, Večeř 1908), „Kuhländer Gulderling“, „Mährisch – Wallachischer Gulderling“, „Gulderling“, „Jadernický“, „Rosmarinapfel“ (Müller et Bissmann 1913), „Kuhländer Gulderling“ a „Pépin de Moravie“ (Kamenický 1933). Na výstavě ovoce ve Vídni roku 1898 vystavené vzorky „jaderniček“ ze Vsetína byly označeny „Jadernischke“ a „Kuhländer – Gulderling“ (Schubert 1900).

V Moravském ovoci František Suchý (1907) uvádí další česká synonyma. „Jadernička moravská“, „Jadernice“, „Jadernický“, „Jablko vinné“ (na Kravařsku a Lašsku), „Vinary“ a „Rozmarýnky“ (Jižní Morava), „Chroupě kravařské“ (Kravařsko), někde ji nazývají „Ovčí hubičky“. Druhým nejpoužívanějším názvem je „Jadernička valašská“ (Kohout 1960, Máša 1910, Tetera 1976, 1980 a další). Jako oficiální název pro tento kultivar – „Jadernička“ používá Z. Dadák (1940). „Chocholky“ jako synonymum zaznamenal E. Domlulil (b.d.), „Limónky“ z Vizovic J. Čížmář (1938). Na Opavsku zaznamenal F. Myslivec (1923) synonyma „Jaderničky jemné“, „Fajné kuželky“ či „Fajné špiceple“.

Na výstavu do Valašského Meziříčí roku 1900 byly zaslány vzorky „jaderniček“ z Rožnova p. Radh. s pojmenováním „Jadernice kyselé“ a „Jadernice sladké“, ze Stříteže „Jadernice bílé“, „Bílé jadernice“ a „Jadernice tvrdé kyselé“. Ze Zubří „Jadernice červené“ a „Jadernice železné“. Z dalších obcí „Jadernice žlutá“, „Jadernice červená“, „Jadernice kulaté“, „Jadernice podlouhlé bílé“, „Jadernice načervenalé“.

Nověji byla zaznamenána další synonyma (Tetera 1976, 1979, 1980): „Vinné“ z Bylnice, „Citronky“, „Valašský vinár“ a „Vinárek“ ze Šumic, „Ovčí hubička“ z Vizovic, „Sládeč“ ze Skalice u Frýdku-Místku, „Valinka zimní“, „Měkýška“ a „Rajské zimní“ z Vidče, „Plučnárek“ z Jevišovic. V bývalém Fruticentru Botanické zahrady ČSAV v Průhonicih se vyskytoval cv. Jaderníčka moravská červená (Svoboda /red/ 1967).

Většina ovocnářské a pomologické literatury uvádí, že odrůda je původem z Valašska, popřípadě z Moravy. Nejstarší písemný doklad o výskytu na Valašsku uvádí E. Domlivil (b.d.) z Brnova k roku 1764. Tato zpráva je zveřejněna též v Opavském týdeníku č. 9 z roku 1900. Eduard Schubert (1900) píše o první zmínce z roku 1746, ale zdá se, že došlo k přesunu posledního dvojčíslí data z 64 na 46. Z textu je zřejmé, že autor čerpal z prací E. Domlivila. Zámecký zahradník Jan Lebeda z Lešné odhadl roku 1900 stáří stromu jaderníčky v Kinského hraběcí zahradě na 160 let. Tedy strom by měl být vysazen roku 1740.

Od Augustýna Luxe jsou zaznamenány dvě pověsti o původu jaderníčky (Tetera 1979). První praví, že se odrůda do kraje dostala z Normandie. Rozsáhlá říše Karla Velikého (768-814) sahala až k Šumavě. Přes německá území a klášterní zahrady se dostala na východní Moravu. Rozšiřování jaderníček respondent spojoval s hospodářskou činností biskupa Bruna ze Saumburku (1245–1281). Druhá pověst praví, že se odrůda rozšířila do okolí z bývalého kláštera na Skalíkově louce na Bečvách (není však dokázáno, že by tam kdy jaký stával).

Názory, že cv. Jaderníčka moravská pochází z Tyrol (Suchý 1907), pravděpodobně vycházejí z obchodních zpráv. V některých číslech Moravského hospodáře (např. roč.6:39, 1904, Brno) jsou zmínky o tom, že se jaderníčky z Valašska na trzích prodávají za dražší odrůdu „Tyrolské rozmarýnové“.

Odrůda se v současnosti vyskytuje téměř ve všech starších zahradách na Valašsku. Byla zjištěna též ve starých sadech na Hané, Slovácku a ve Slezsku. S největší četností výskytu se setkáváme v oblasti mezi Valašským Meziříčím (resp. Novým Jičínem), Rožnovem p. R., Vsetínem a Zlínem.

V pomologické literatuře se objevuje nejvěrohodnější vyobrazení jaderníčky ve žlutém zbar-

vení (bez líčka) v Moravském ovoci (Suchý 1907). Pět typů barevně a tvarově odlišných plodů je zdařile barevně reprodukováno v zahraničním sborníku ze sympozia (Tetera 1983).

Nelze souhlasit s hospodářským hodnocením kultivaru z pera Frant. Suchého (1907), týkajícím se kvality, skladovatelnosti, odolnosti vůči chorobám a škůdcům. Novější poznatky dokazují, že odrůda je náchylná ke strupovitosti i k padlí, je drobnoplodá, alternuje a plody se otáčejí, skladováním přes Vánoce ztrácí na kvalitě. Vyniká mrazuvzdorností ve dřevě, přes pozdní nástup do plodnosti (v 12. – 15. roku) je velmi úrodná, plody málo hnijí. Stromy jsou nenáročné na stanoviště, ale nesnáší suché a písčité půdy. Roste zdravě a bujně, je nenáročná na agrotechniku, i když je vděčná za občasný průklest.

Ve svém regionu je neobyčejně oblíbená, využívá se k přímému konzumu, k sušení, výrobě moštu, burčáku i pálenky. Patriotickou oblibu nenabouralo ani množství novinek odrůd jabloní zavážených členy Českého zahrádkářského svazu na Valašsko.

LITERATURA

- Bartoněk, C. (1958): Poučení z historie ovocnářství na Valašsku. In: Valašsko 7:51-57. Vsetín.
 Blaha, J. (1947): Které ovocné odrůdy vysazovat. In: Dolina Urgatina 1:79-81. Vsetín.
 Cedidla, J. (1952): Ovocnářství v Senince u Vsetína. In: Valašsko 1:15-18. Vsetín.
 Čižmář, J. (1938): Národopisné a životopisné paměti Vizovic. Brno.
 Dadák, Z. (1940): Naše ovoce. Mloteč n. Beč.
 Domlivil, E. (1900): Obrazy ze života rolnického na Valašsku. Valašské Meziříčí.
 Domlivil, E. (1914): Valašskomeziříčský okres, II mistopis. Edice Vlastivěda Moravská, Brno.
 Domlivil, E. (b. d.): Čtení o průplavu Dunajsko-oderském a o všelichém jiném. Bří Chrástínové před r. 1900, Valašské Meziříčí.
 Doucha, F. (1938): Okres Vsetínský, Vsetín.
 Kamenický, K. (1933): Ovocnářské oblasti Československé. Praha.
 Kohout, K. (1960): Malá pomologie I. – jablka. Praha.
 Kramoliš, Č. (1907): Rožnovský okres. Edice Vlastivěda Moravská, Brno.
 Máša, J. (1910): Česká zahradnicko – ovocnická výstava 1910 v Praze. Katalog expozice českého odboru zemědělské rady pro markrabství moravské v Brně. Brno.
 Müller, J. et Bissmann, O. (1913): Deutschlands Obstsorten. Bd. Äpfel, Stuttgart.
 Myslivec, F. (1923): Starý způsob hospodaření na Opavsku. Praha.
 Nožička, J. (1971): Rozšíření druhů ovocných stromů na Moravě a ve Slezsku před 155 lety. In: Vědecké práce Čs. zemědělského muzea, 11:55-66. Praha.
 Pospíšil, V. (1948): Valašské ovoce v lidových názvech. In: Dolina Urgatina 2:55. Velké Karlovice.
 Schubert, E. (1900): Stručné dějiny ovocnictví moravského. Brno.
 Suchý, F. (1907): Moravské ovoce. Brno.
 Sukop, M. (1967): Sedmdesát let zemědělské školy v Rožnově p. R. In: Valašsko 11:63-65. Vsetín.
 Svoboda, /red/ (1967): Zprávy botanické zahrady ČSAV Průhonice, 4. Průhonice.
 Tetera, V. (1976): Popisy vzorků ovoce z výstavy. M.s., Rožnov p. R.
 Tetera, V. (1979): Studium lokálních a místních odrůd a názvů jabloní v zájmové oblasti Valašského muzea v přírodě. In: Agricultura carpatica II:61-71, Sborník, Rožnov p. R.
 Tetera, V. (1980): Popisy vzorků ovoce z výstavy. M.s., Rožnov p. R.
 Tetera, V. (1983): Erhaltung historischer Nutzpflanzenkulturen im Walachischen Freilichtmuseum in Rožnov. In: Aus Liebe zur Natur 3:93-99. Stiftung zum Schutze gefährdeter Pflanzen, Bonn.
 Tetera, V. (1987): Vývoj sortimentu ovocných dřevin na Valašsku. In: Agricultura carpatica IV. – Museum vivum II :59-67, Sborník, Rožnov p. R.
 Tvarůžek, K. (1947): Ovocná škola, ovocný sad, zelinářská zahrada. In: Jubilejní výroční zpráva Státního zemědělského ústavu v Rožnově p. R. za 50 let jejího trvání 1897 – 1947. Rožnov p. R.
 Vávra, M. (1981): Vývoj ovocnictví v centru Velké Moravy do současné doby. In: Acta Univ. Agric., Ser. A., 29:417-428. Brno.
 Večeř, A. (1908): Ilustrované ovocnictví či Racionální ovocnictví. Praha.
 Publikaci Václava Tetery: Jabloně na Valašsku. Vysoká škola pol'nohospodářská v Nitře, 1996, 108 s., z níž vychází předchozí stat. je možné zakoupit v Okresním vlastivědném muzeu ve Vsetíně.

Foto J. Štreit

Malíř

JAROSLAV FRYDRYCH

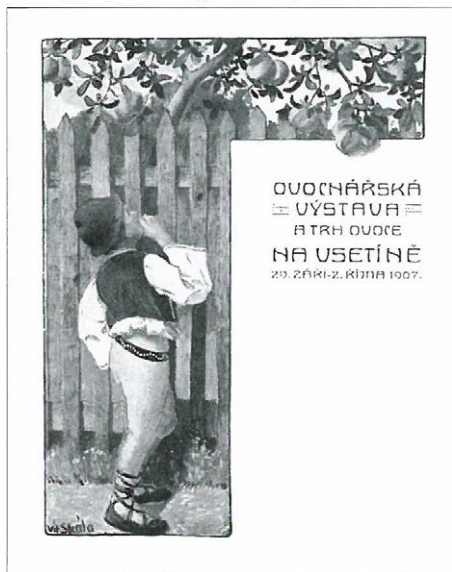
17. 10. 1928 – 13. 8. 1982

Lubomír F. Piperek

Narodil se 17. října 1928 a zemřel 13. srpna 1982 v Rožnově pod Radhoštěm. Studoval na Pedagogické fakultě Palackého univerzity v Olomouci u Jana Zrzavého (1948), na VŠUP v Praze pak byli jeho učiteli Antonín Pelc (1949 – 1952) a po desetileté nucené přestávce ve studiu z politických důvodů malíř Antonín Strnadel (1963 – 1965).

I když snad za jeho života nepřekročila ználost jeho tvorby hranice Moravy, či jeho rodného kraje, a téměř všechny výstavy se zatím odehrávaly v tomto koutě světa – veřejnosti není neznámý. Znalce výtvarného umění si získal především svými kresbami a pastely zobrazujícími valašskou krajinu a lidi, kteří v ní žijí. Byl brán jako malíř Valašska, a to nejen jako umělec, ale také jako jeho obdivovatel, výborný cimbalista, kamarád na toulkách krajem a člověk, který dovedl naslouchat hlasu přírody i jeho obyvatel. Než vzniklo jeho plátno Drvaři, žil s nimi měsíc v hoře. Na samotě v Tíšňavách u Andrýsů se o něm dozvěděl, že je malířem, až jim pomohl s úrodou pod střechou. Z lidí nejčastěji zobrazoval ty, které svět nemiloval a nepřál jim často pokoje, které stíhal neporozuměním i posměškem.

Jeho obrazy přecházející od realistických pastelů k symbolice a zkratce, umocněné často expresivní barevností, ukazují citlivou duši. Valašsko pro něj nebylo jen malebnou vizitkou, zdůrazňující odlišnost tvorby, opožděným ruralismem s trochou podbíživostí. Frydrychovi šlo vždy o víc – a nemohl jinak, vždyť maloval krajiny a tváře své duše a ta se nedá obkreslit

Dopisnice ze sbírek OVM Vsetín

z pohlednice nebo náčrtníku někde v klidu teplého ateliéru. Hledal vždy souzvuk mezi svým vnitřním habitem a tím, co ho obklopovalo, mezi tím, co bylo realitou a vzpomínkami, a do zástavy dal celé své srdce. Proniknutí do těchto vyšších sfér není nikdy selankovitě, je doprovázeno bolestí, zklamáním, novými nadějami, radostí i smutkem. I to je vidět na obrazech. Každému musí být jasné, že zde nešlo jen o staré dřevnice, o květ pupavy, o nostalgické vzpomínky. Zde se sváděl urputný boj o duši kraje i o duši tvůrce.

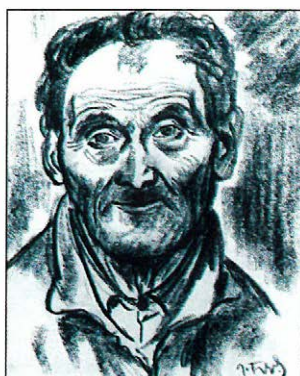
Je zřejmé, že vývoj malířské tvorby byl směřován výše, že nezůstával jen u popisu důvěrně známých krajín a lidí, i když obě miloval. Tváře a krajiny jistě pro Frydrycha znamenaly více... Byly zosobněním touhy po klidu, štěstí a harmonických vztazích, nejen realistickou výpovědí o tom, kde všude život na Valašsku vepsal svou historii či lépe stopy věčnosti. Bohužel, jen několik vytvořených obrazů svědčí o tom, že nečekaná smrt přetrhla slibný vývoj malířského díla, jež by mělo obrovský význam nadregionální. V knize, v níž my smrtelníci neumíme číst, bylo psáno jinak. „V existenci světa jsem tu jen zlomek vteřiny...“ napsal v dopise svému příteli malíři Šimurdovi. Pravda, ani ten krátký čas tu Jaroslav Frydrych nebyl nadarmo. Svědčí o tom výtvarné dílo, které tu po sobě zanechal příštím generacím. Nadále bude schopno odhalovat tajemný vnitřní život a svět umělcova genia. Nicméně po čase vezme za své i plátno, barvy vyblednou a kresba ztratí své ostré kontury.

Ale láska k domovině, věrný cit k lidem, útěšná prostá moudrost, radost a přátelství, které malíř rozdával kolem sebe, jiskry, jimiž zapaloval, sám hořící plamenem, alespoň drobné ohýnky v bytostech, které ho obklopovaly – to zůstane zachováno v pokladnici Věčnosti navždy.

„Ambulabo coram Domino in regione viventium... Stále na očích svému Pánu kráčet budu krajinou živých...“

Kača zpod plotu, kresba uhlím

Bystričan, kresba uhlím

Tetička Křenková, kresba uhlím

Franta Kubják, kresba uhlím

Strýc Andrýs, kresba uhlím

U staříčka, pastel

Malíř v krajině, pastel

Umělec v ateliéru

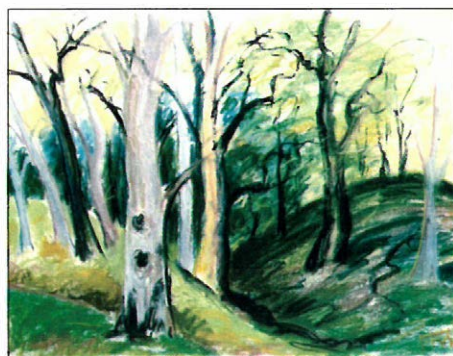
Foto A. Lukačik

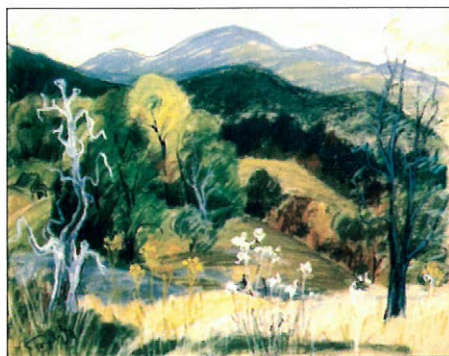
Drvaři, 60. léta, olej na lepence

Ze starého Rožnova, olej

Zátiší se stromy, pastel

Proměna krajiny, pastel

U staříčka II., kresba uhlím

Na stráni, kresba tuší

U staříčka I., kresba uhlím

Z Čertáku, kresba uhlím

Přátelé u cimbálu - Jaroslav Frydrych a Josef Malý

Jaroslav Frydrych a jeho cesta za uměním

Josef Malý

V srpnu před dvaceti lety zemřel náhle prostý rožnovský malíř Jaroslav Frydrych. Krátký čas, který mu byl k životu odměřen, svrchovaně naplnil láskou k prostým lidem, oddaností k přírodě a k valašské domovině. Žil bez nároků na obdiv a poklony. Bez touhy po slávě.

Narodil se v Kroměříži, po krátkém pobytu stává se jeho domovem Špitální ulička v Rožnově pod Radhoštěm, jež byla synonymem bída a strádání.

Zde, už coby chlapec, nasával atmosféru horského městečka s bohatou tradicí lidové kultury. Tady se probouzel i jeho malířský talent. O studiu na opravdového malíře si však mohl nechat jenom snít. Práh do světa v uličce bída byl nepřekročitelný. Teprve až si sám vydělával na chleba (ve sklenářství a v Tesle), se mu tato cesta otevřela. Nejdříve v Olomouci na Pedagogickou fakultu k profesoru Janu Zrzavému a poté na Vysokou školu umělecko-průmyslovou v Praze k profesoru Antonínu Pelcovi a k frenštátskému rodákovi Antonínu Strnadlovi. U něho Jaroslav Frydrych dosáhl absolutoria. Bylo mu už 37 let.

Cesta za uměním nevedla však toliko skrze posluchárny v kamenných městech. Cenné „semestry“ absolvoval u dřvařů v lese, v chudobných jizbách bystrických pasekářů, u cimbalisty Zezulky, na samotách v Kržli, na Greguších, v Tisňavách, v Podtatém a všude tam, kam ho zavedly jeho věčně toulavé boty. Profesor Strnadel Frydrychovo vandrování nazval druhou Akademií umění.

Umělcova tvorba se vyvíjela v trojzvukném akordu námětů a technik:

- v portrétní kresbě (převážně uhlím)
- ve figurální malbě s širším rejstříkem technik
- v malbě krajinářské, převážně v kresbě a v pastelech.

Hlas první, v celé Frydrychově tvorbě primární, patří portrétní kresbě. Antropologické typy původních obyvatel na Valašsku rychle mizí a do života se budou vracet už jen jako etnografický kresebný dokument. Prostý malíř z Rožnova, aniž si to možná uvědomoval, přispěl svými kresbami k významnému kulturnímu odkazu.

Pro Frydrychovy portréty platí známý výrok slavného van Gogha:

„Chceme-li malovat život, musíme rozumět nejen anatomii, nýbrž i tomu, co lidé cítí a co si myslí o světě, v němž žijí.“

Malíř Frydrych mohl celé hodiny vyprávět o životě bystrických či bečvanských bačů, drvařů a pasekářů. V jeho portrétech lze číst jako v moudrých knihách. Je to vzrušující saga života na horách!

Typy k portrétům si malíř nevybíral podle nějaké akademické normy. Kreslil vždy jen toho, kdo mu přirostl k srdci. V portrétní galerii proto nacházíme Verunu Vičanovou z chudobince, vrásčitou Pargáčku, Kaču zpod plotu, házovického zvoníka, Fuska – „Krista“ a nesmíme zapomenout na strýca Andryse – toho malíř kreslil plných dvacet let! Malíř se u Andrysů cítil jako doma.

Na Lušové si pronajal opuštěnou chalupu, aby měl k tamějším horalům blíže a mohl s nimi žít jejich životy. Usedl s nimi k misce jídla, s chlapy číhal na divočáky a po večerech vyhrával na housle, které vždycky patřily k malířově výbavě. Pracoval a maloval až do západu slunka. Někdy i při měsíčku. Když obraz nedokončil, zanechal jej na mezi s cedulkou pro nenechavce: „Nebrať, není hotové – Jaroš Frydrych“.

Svědectví času zanechal nejen v tváři člověka na portrétech, ale též na tváři krajiny, a to je druhý hlas Frydrychovy tvorby.

Expresivní neklid v krajině, brechtovsky citěné stromy se stopami blesků a větrů tvoří symbiózu s vráskami a mozoly na portrétech. Na pastelech a kresbách můžeme vypořovovat malířovo dramatické vidění. Nacházíme je v trsu trávy, v probouzejícím se kvítku, jindy nás vyzývá k pokoře při pohledu na vznešenou tektoniku hor. I malířův podpis zdá se být z toho rodu. Jako by vítr právě ulomil halúzku a shodil ji na obraz.

Krajinářskou tvorbu doplňuje malba figurální – třetí hlas uměleckého akordu. Není to jen velké plátno „Drvařů“, které bývá obvykle v čele výstav. Patří sem i něžná „Barborka“, „Stařenka s kanafasovou peřinou“ a další oleje. Obrazy tohoto druhu opět vypovídají o velké lásce k lidem na kotárech, o obdivuhodné znalosti jejich života. Na obraze drvařů každé gesto, každý kus oděvu, krajíc chleba i lok kořalky přímo voní člověčinou. Drvaři v hoře a hora v drvařích, tak obraz působí. Zdá se, že i malíře ta hra skrz-naskrz prostoupila.

Život běží, spočinutí není! Malíř zrál jako víno. Blížily se jeho abrahámoviny, čas splácení dluhů v malování. Už mu nestačilo čtvero ročních období na kresbách a pastelech. Cítil palčivou potřebu obnažovat své nitro, vyzpovídat se obrazům, žalovat, protestovat a třeba se i vyplakat. Začalo noční malování. Opájen hudbou Janáčka, Vivaldiho a Orrfa zápasil u malířského stojanu sám se sebou celé dlouhé noci. Ke krátkému odpočinku uléhal, až když žena Věrka odcházela do zaměstnání. Čas nočního malování dal vzniknout tajemným symbolickým obrazům: Hora utrpení, Násilí, Hrobař, Krajina posetá tmou, Černí havrani...

Na výstavách býval slyšet údiv i obdiv: To že je Jaroslav Frydrych?

Prostý, srdečný a družný člověk, spolehlivý přítel a skromný umělec zůstává s námi alespoň na obrazech. V příštím roce by mu bylo 75 let.

Drvaři při práci, kresba tuší

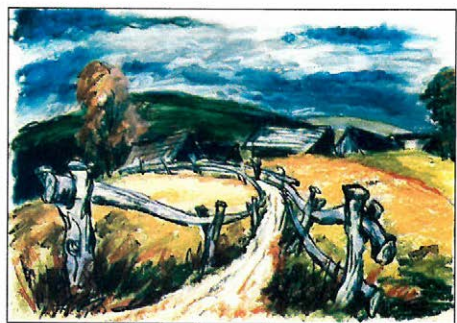
Drvaři u ohně, kresba tuší

Stará Pargáčka, kresba uhlím

Dva mostky, pastel

Daleká cesta, pastel

Strom života, pastel

Vzpomínky z dětství, olej

Krajina posetá tmou, olej

Malíř, olej

„Jaroš“

Irča Drápalová – Kulišťáková

Jinak mu neřekli než Jaroš. Byli jsme stejně staří a naše rodiny se znaly. Byli jsme rodiny, jak se říká, „po haluzi“. Sestra jeho matky byla provdána za mého strýce Ludvíka Kulišťáka – sedláka v Házovicích. Jako děti jsme tam společně bývali na prázdninách. Jaroš pásil husy nebo krávy. Starší sestra Jarka musela hodně pomáhat. Mladší byla Jitka. Bratranec Rostá Hlucháň bydlel nedaleko. Jarošova stařenka, která bydlela u své dcery, měla velkou krabici pohlednic a několik fotografií, které nám ukazovala, když jsme se sešli kolem těžkého, krásně vyřezávaného stolu strýce Ludvíka a klekli si na rohovou lavici (dnes je exponátem Valašského muzea). Stařenka dávala pozor, aby se obrázkům nic nestalo.

Rodina, olej

Foto M. Janiš

Královská zahrada, olej

Násilí, olej

Jaroš pobýval v Házovicích velmi často. Pomáhal v hospodářství, ale nejkrásnější byly chvíle po práci v kuchyni, kam si občané přišli pro radu nebo jen tak si popovídat v těžké válečné době. Jaroš poslouchal, ale snad nejvíce pozoroval tváře a těžkou práci zčernalé, mozolnaté ruce. Přicházel za mým tatínkem Milošem Kulišťákem, aby mu svěřil své radosti a starosti, které on přecházel s nadhledem člověka, který ví, že zlostí se nic nespravi. Jarka lákaly dálky. Když byl malý, požádal formana, aby ho svezl do světa. Po návratu za tmy domů ho ale čekalo dost nevlídné přivítání ustrašenými rodiči. Jeho táta byl muzikant, hrál v rožnovské kapele, ale nejvíce při různých příležitostech na akordeon. Jaroš poslouchal, učil se a tahal svému otci, který také bubnoval, těžký buben. Maminka pracovala jako dělnice u Fassmanna v papírně.

Jarek nejvíce kreslil na starém hřbitově ovocné stromy, které tam zasadil kanovník Seget, jehož zálibou bylo roubovat stromy v širokém okolí. Kolem louky u hřbitova byl vysoký kamenný plot a kapličky Křížové cesty. Některým vybledlým obrazům Jarek vracel bývalou krásu.

Po válce koupili rodiče malý domek, Jarek se vyučil sklenářem, ale jen ta veliká touha malovat ho neopouštěla. Studoval v Praze u prof. Strnadla a přivydělával si na studia. Přestože se stal akademickým malířem, pracoval později v rožnovské Tesle v propagaci nebo jako děl-

ník. Chodil po Valašsku, maloval, aby na svých plátnech a obrazech zachytil krásu krajiny i tváře horalů.

Život se mění, manželé Jarek s Věrou si zařizují byt, v němž je plno světla. A zůstává jen vzpomínka na tmavou světnici - bývalou učebnu ve staré škole u kostela. Malé okno jen při západu slunce propustilo více světla na postel pro rodiče, skříň, lavici, stůl a vzadu úzké světnice sporák a postel stařenky - tatínkovy maminky. Prožívají krásná léta. Jaroš hraje na cimbál s muzikanty souboru Radhošť. Konečně se podívali s manželkou za hranice vlasti.

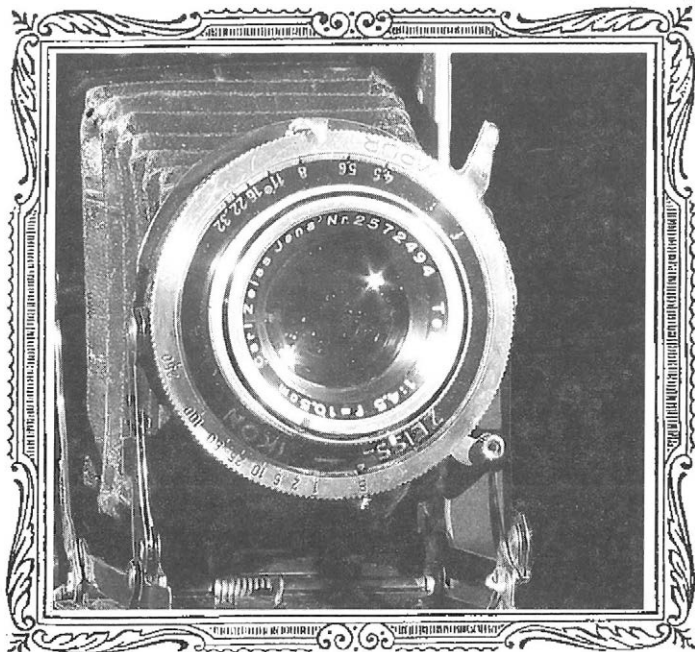
Jednou mi ukazoval velký obraz, který působil velice tísnivě a smutně. Byl to motiv, který se Jarkovi stále vracel – mrtvý pták, uvězněný v pletivu ventilátoru tovární haly – past, z níž nebylo úniku. Mně to připomínalo veliký nemilosrdný vodní vír.

Opravoval malý domek, ve kterém bydlela maminka. Volal na mě: „Konečně budu mít ateliér!“ Ateliér ještě nestačil nasáknout vůni barev a umělec tak, jako pták na jeho obraze, odchází na věky. Ve zralém věku odchází od nedokončeného díla.

Odpočívá vedle strýčka Miloše Kulišťáka ve Valašském muzeu. Maminka ještě nějakou dobu chodí ke hrobu jediného syna. Sochař Ambrož Špetík na náhrobku zachytil její smutek. Manželka Věra přináší z jeho zahrádky květy.

Pomník Jaroslava Frydrycha na Valašské Slavině, autor Ambrož Špetík Foto archiv VMP Rožnov p/R

Přehrada Bystřička na prahu 20. století

Málokterý z letních návštěvníků, využívající lákavé rekreační možnosti přehradní nádrže Bystřička v malebném horském údolí pod kopcem Klenovem, zná skutečné důvody vzniku tohoto nejstaršího vodního díla na Valašsku.

Jako první z řady plánovaných nádrží v povodí Vsetínské Bečvy byla na jednom z jejích přítoků – Bystřičce – navržena vídeňským projektantem ing. Emilem Grohmannem pro potřeby napájení průplavu Dunajsko – oderského, a to na základě „Zákona týkajícího se stavby vodních cest“ z 11. června 1901.

Cesta k uskutečnění tohoto velkolepého projektu se však táhla doslova staletími (již v roce 1700 se zmiňuje Lothar Vogemont o kanálu z Dunaje do Odry¹⁾). Potřeba regulace řeky Moravy, hlavně z důvodů jejího splavení pro lodní dopravu, však už v polovině 19. stol. ustoupila do pozadí po vybudování a rozšíření železnice, zejména pak Severní dráhy císaře Ferdinanda. Nadále se však usilovně uvažovalo o prostředcích, které by zmírily zkázonosné následky téměř každoročních povodní v povodí Moravy. V roce 1881 byl skutečně vypracován projekt na stavbu Dunajsko – oderského průplavu, který byl v té době považován za levnou tepnu národohospodářského života země (měl spojit kamenouhelnou pánev a vyspělou průmyslovou oblast Ostravska a Karvinska na severu země s centrem habsburské říše - hlavním městem Vídní). Projekt zahrnoval i úpravu toku řeky Bečvy až k jejímu ústí do Moravy. Měly na ní vzniknout tři rezervoáry na celkem 9,6 milionů m³ vody, a to na řece Bečvě u Jarčové, na potoce Bystřici v obci Bystřička a na řece Senici u Lužné. Tyto umělé nádrže měly sloužit vedle zásobování vodou, a tím i lepšího hospodaření s ní (zachycování vody při jejím přebytku a zavlažování půdy při nedostatku dešťové vody), také k možnosti odstraňování povodní. Z celé plánované soustavy retenčních nádrží byla nakonec dokončena jen údolní přehrada na Bystřičce.

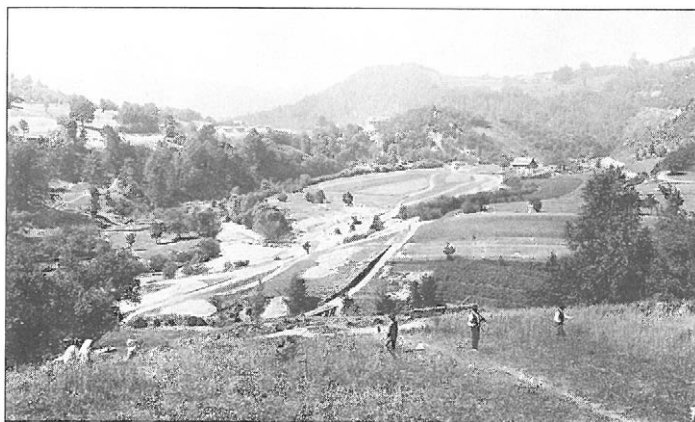
Přípravné práce na Bystřičce, jako zaměřování, geologický průzkum, hydrometrická měření, začaly v r. 1902. Čtyřletým pozorováním stavu vody na ploše povodí cca 63,8 km² bylo zjištěno průměrné množství vody 29 600 000 m³, což je roční průměr na šestinásobné naplnění přehrady o objemu 4,5 mil. m³ vody.

Samotná stavba probíhala ve dvou obdobích. V první fázi 1908 - jaro 1910 byl přeložen původní tok řeky Bystřičky novými štolami, byla postavena vypouštěcí věž, bazén, administrativní budova a část silnic; od září 1910 do r. 1912 byla postavena přehradní zeď, přepad a kaskády a dokončeny byly silnice kolem přehrady. Celá stavba si vyžádala cca 7 milionů rakouských korun.

Hana Jabůrková

Poznámka:

1) Nosek, Theodor: Regulování řeky Moravy a kanál Dunajsko-Oderský - Návrhy, 1881
Fotografie z archivu OVM Vsetín

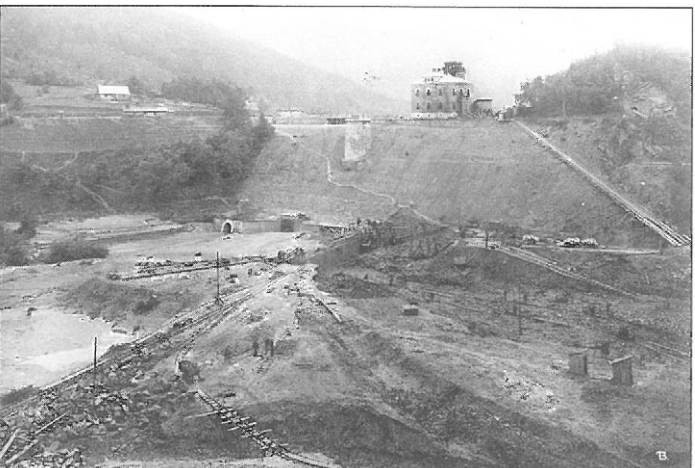
Údolí Bystřičky před stavbou přehrady – příznivá konfigurace terénu (soutěska o šířce asi 100 m u paty vrchu Klenov) umožnila umístit přepad a vypouštěcí zařízení mimo celistvou přehradní zeď a zajistit tak i kvalitnější a sušší postup stavebních prací

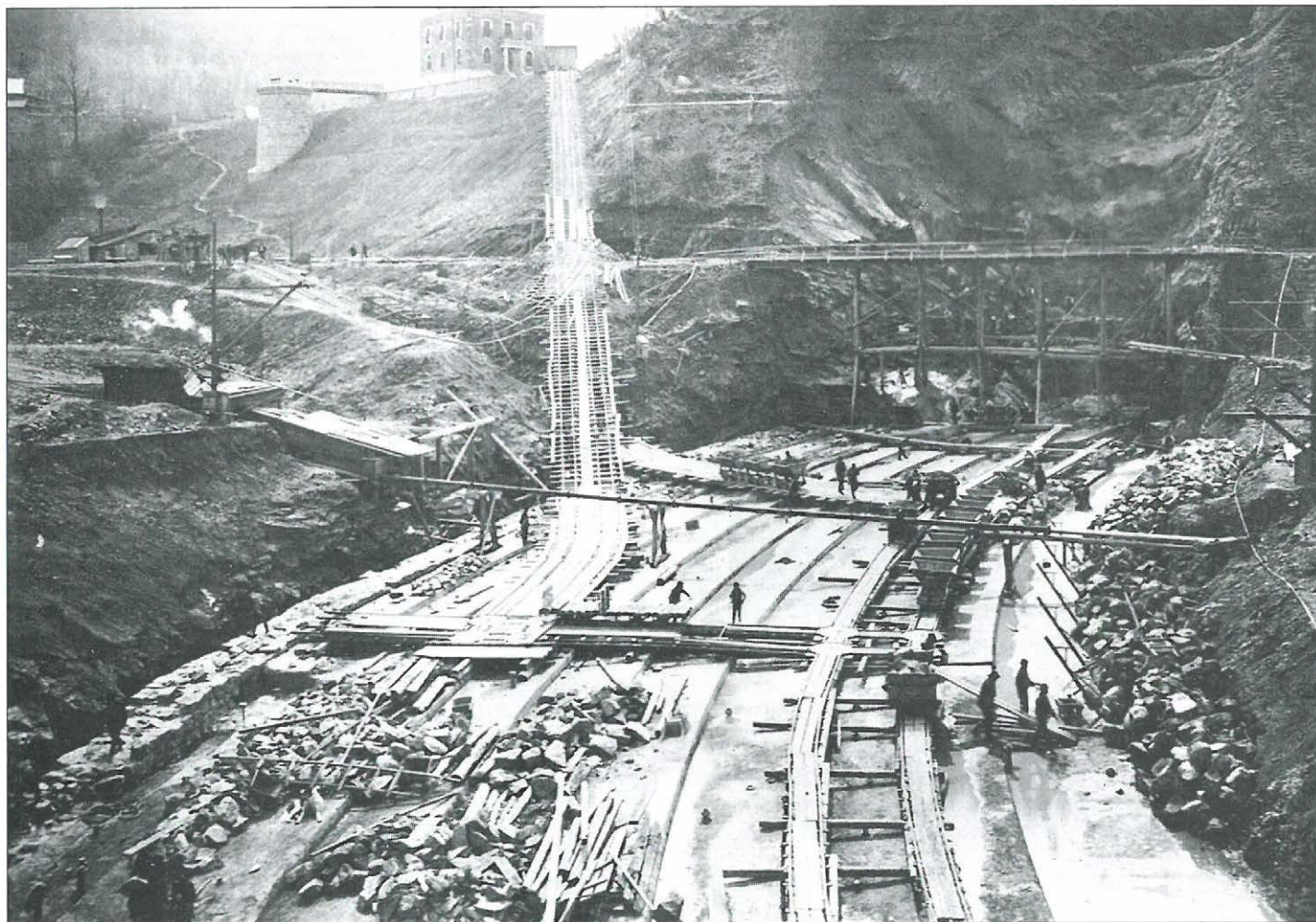
Údolí Bystřičky před stavbou přehrady, vpravo původní koryto potoka

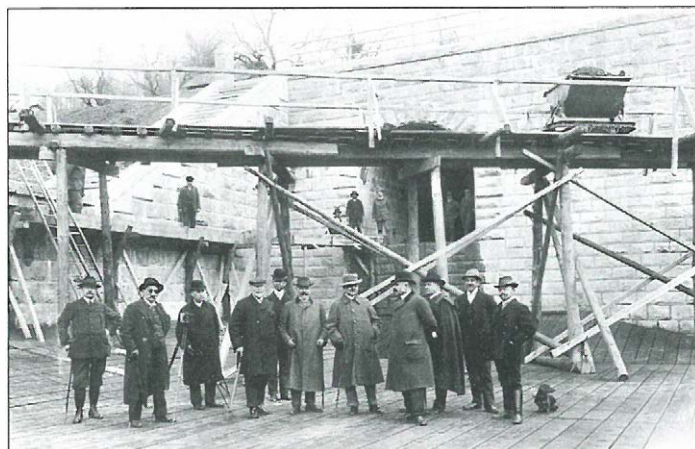
Výkop základů štol na jaře r. 1908

V nejnižším místě údolí je v hrázi štola s potrubím spodních výpustí. Vodu z nádrže je možné také vypouštět přes vypouštěcí věž

Základní deska přehradní zdi s dvoukolejnou svažinovou dráhou pro dopravu kamene na stavenišťe

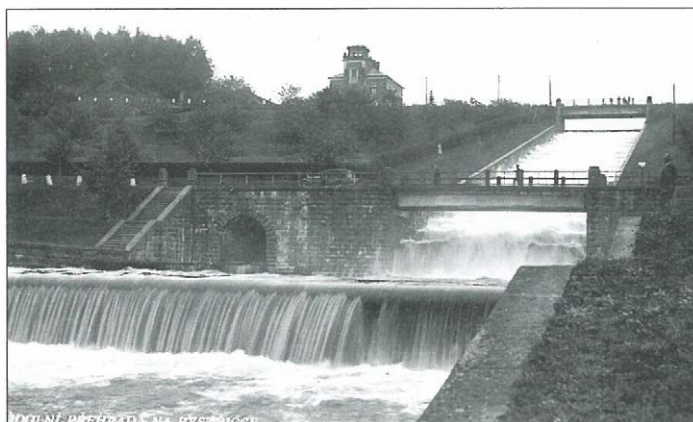
Vedení stavby při slavnostním ukončení stavby štol a bazénu

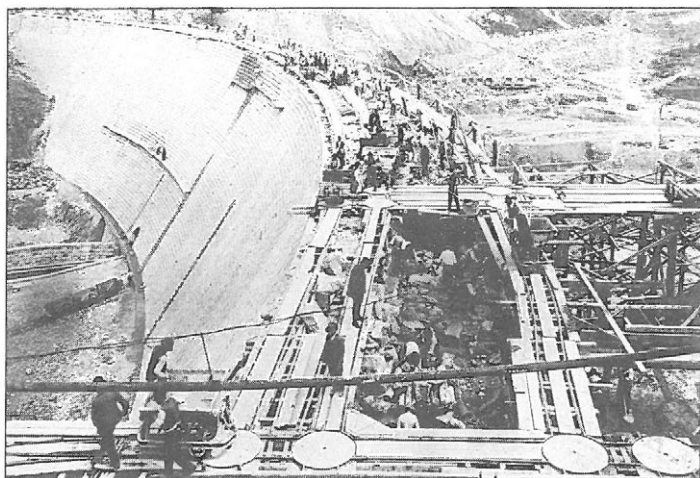

Přepad a kaskády při vysokém stavu vody

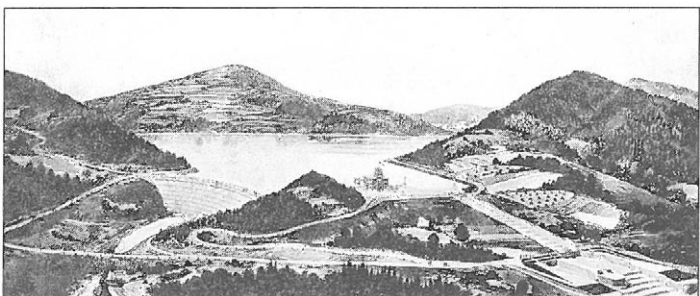

Přebytečná voda z nádrže přepadává přes boční bezpečnostní přepad postavený ve vzdálenosti 150 m od hráze. Povodňová voda padá dolů přes dvacet kaskád o šířce 14 m do sběrného bazénu širokého 35 m a hlubokého 2, 30 m, kde se uklidňuje a odkud pak ještě přes dva betonové stupně teče do starého koryta řeky Bystřičky

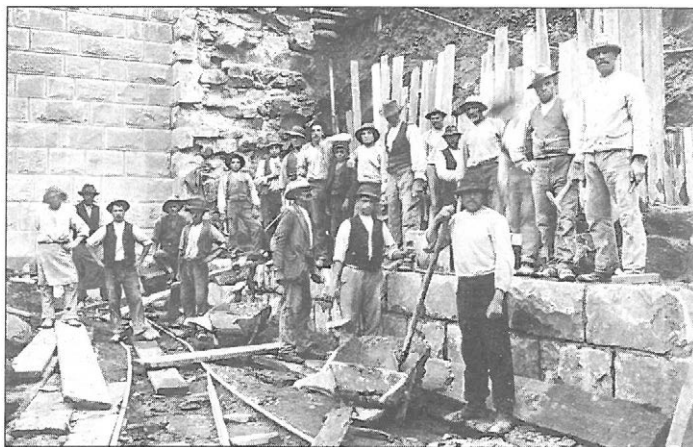

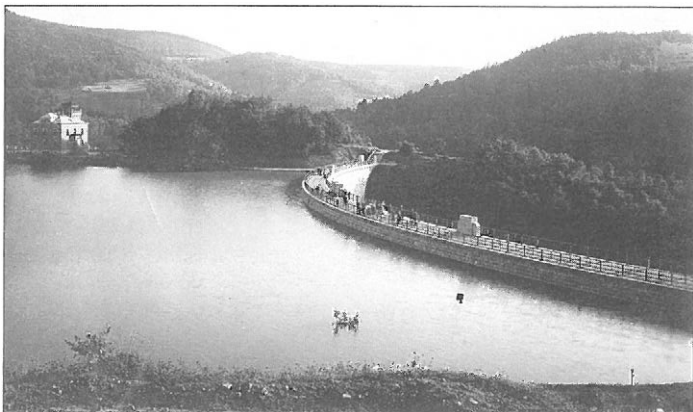
Přehradní hráz vysoká 36,5 m a široká v koruně 4,60 m a v základech 28,70 m uzavírá údolí v oblouku obráceném proti vodě a dlouhém 170 m. Je založena na pevném skalním podloží složeném z pískovců, slepenců a jílovitých břidlic. Zdivo hráze je z místního lomového kamene zpevněného cementovou maltou, obkladní ochranné zdivo je z kamene, dovezeného z kamenolomů v Hrabůvce u Hranic a od Bystřice pod Hostýnem

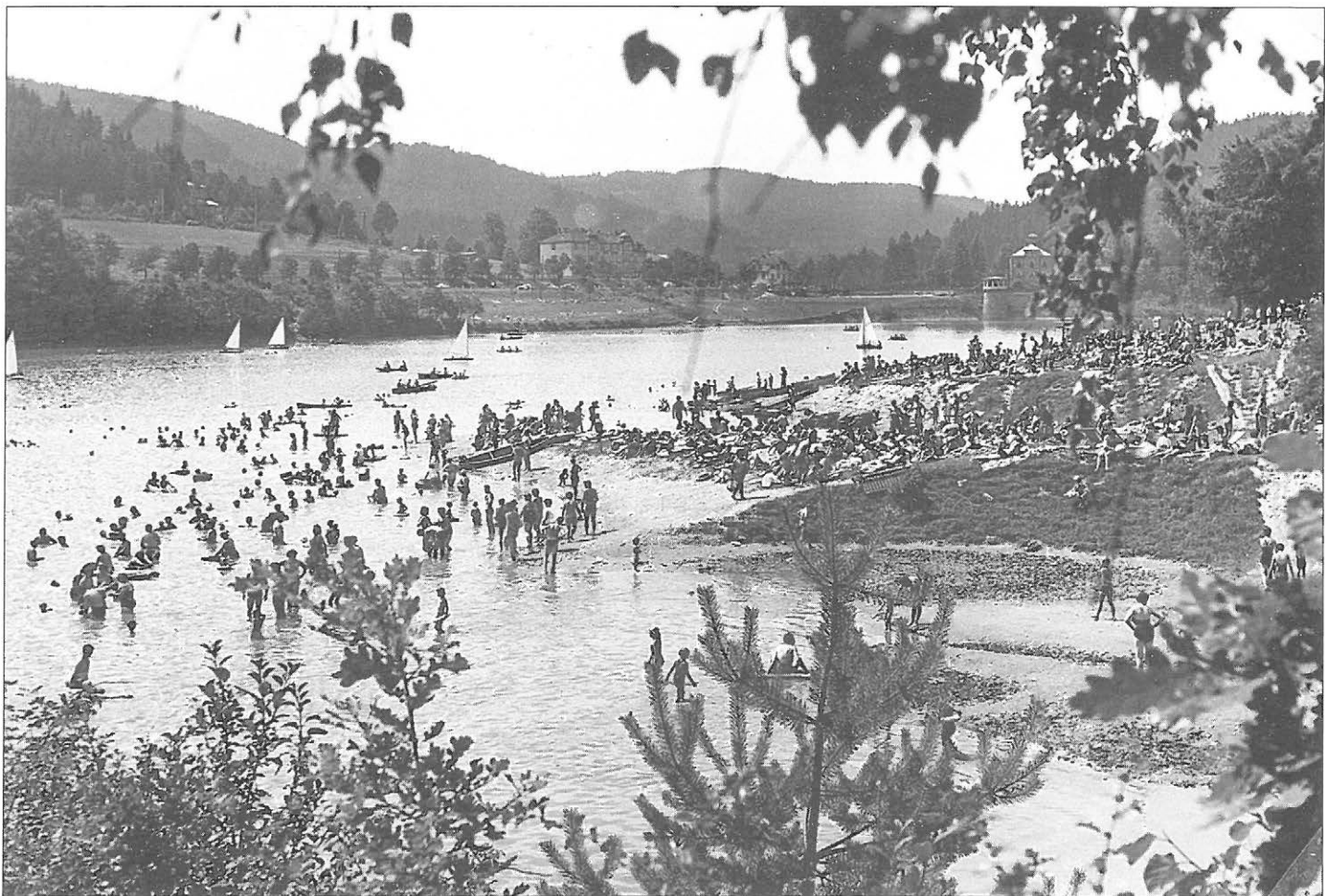
Celkový pohled na novostavbu přehrady se systémem bočních přepadů, silnicí a administrativní budovou na dobové pohlednici

Všechny kamenické práce byly prováděny ručně. Vedle zaměstnanců a pomocníků z Valašska pracovali na stavbě přehrady i specialisté z Itálie

Nová přehradní nádrž s maximálním stavem vody, tj. 4,960 milionů m³, hladina sahá cca 2 m pod korunu hráze. Přehradní jezero o celkové délce přes 2 km zatopí 38 ha plochy. Největší hloubka vody je 27,40 m

Léto na Bystřičce v 60. letech 20. století. Po devadesát let své existence se přehradní nádrž využívá k rekreaci, koupání, provozování vodních sportů a rybaření

František a Božena Rolčíkovi s nejstarším synem Bohuslavem Foto W. Sonntag, Kroměříž asi 1877

Radosti a strasti učitele Rolčíka v Pozděchově

Zdeněk Fišer

„Zdejší obyvatelstvo jest velmi chudobné... Lid vůbec jest pracovitý a pracovitosti navyká již záhy i děti svoje, jen žel, že velmi často na úkor školního vzdělávání a někdy i na úkor zdraví dítek... Staré pověry a předsudky jen znenáhla mizí. Mnozí věří ještě ve strašidla, dovedouc hrozných příhod mnoho vypravovati a budou se čísti uraženými, jestli jim kdo neuvěří... O zemi myslí, že stojí, slunce že kolem ní obíhá...“, poznamenal s jistou ironií do školní kroniky¹ František Rolčík, od 1. listopadu 1877 učitel v Pozděchově.

Obec,² nacházející se asi deset kilometrů východně od Vizovic, náležela k chudým, středně velkým valašským vesnicím, jichž bylo na východě Moravy plno. Statistika³ ze sčítání lidu z r. 1880 uvádí 125 domů a 641 obyvatel, z nichž byla přibližně polovina evangeliků⁴ a polovina katolíků. Tomu odpovídala skutečnost, že ve vsi byly dva kostely, starší katolický sv. Jiří, zbudovaný r. 1810, a novější evangelický, jehož stavba byla zahájena v r. 1870.⁵ K Pozděchovu byl přiřazen a přiskolen nedaleký Prlov, v r. 1880 čítající 91 domů s 492 obyvateli, v dřívější většině evangeliků augšpurského vyznání.

V hornatém, pro zemědělství nepříliš vhodném kraji obyvatelstvo jen těžce přežívalo. „Vyjma snad 2 neb 3 rolníky nikdo pro svou vlastní potřebu obilí dostatek nemá a musí rok co rok přikupovati. Na špatné výděly moc se stěžuje. Rolníci, kteří mají koně, odvázejí (do Vizovic, na

Vsetín, aj.) dříví panské, poměrně velmi lacino. Ostatní hledí se zaopatřit prací nádenickou, za kterou příčinou zvláště v létě hojně do světa se ubírají, kdež dle okolností a schopností zabývají se tesařením, drvažením, děláním šindelů, mláčením, žatím, sečením, atd.“, charakterizoval hospodářské poměry v místě výše citovaný učitel.⁶

Byl jím František Josef Rolčík, narozený 7. července 1852 v evangelické rodině v Křižlicích v Podkrkonoší. Od dubna 1869 do března 1872 studoval na evangelickém učitelském ústavu ve Staré Čavě v tehdejšímu pruském Slezsku. Od 11. března 1872 začal vyučovat na škole na Rusavě, chudé valašské obci poblíž Holešova. Na Rusavě se také seznámil s Boženou Slobodovou (1851-1922), dcerou tamního pastora Daniela Slobody (1809-1888), osobnosti dobře známé po celé Moravě.⁷ Po svatbě, konané 9. července 1874, mladí manželé hledali místo s „bytem“ a jistě i lepšími podmínkami, a tak je zdánlivě našli v Pozděchově.

O jejich dalším životě toho víme poměrně dost prostřednictvím dopisů,⁸ které Božena a František Rolčíkovi zasílali rodičům na Rusavu. Z let 1877-1886 se jich zachovalo přes sto a spolu s kronikou pozděchovské školy, založenou Františkem Rolčíkem v roce 1878 a jím vedenou až do odchodu na odpočinek v r. 1912, umožňují poměrně detailně sledovat poměry v jedné učitelské rodině během celého desetiletí.

Na začátku tedy bylo stěhování do učitelského bytu v pozděchovské škole, sestávajícího ze dvou pokojů, kuchyně a komory. Jeho ziskem si mladí manželé nepochybně polepšili a první dny se radostně věnovali rozmístování nábytku; otcí Slobodovi zaslali dokonce nákras,⁹ kde co postavili, včetně umístění klavíru v parádním pokoji, který ovšem měl teprve dojít. Za 190 zl. si jej až ve Vídni objednal František, protože součástí jeho „angažmá“ v obci byla účast na bohoslužbách v místním evangelickém kostele, kde měl hrát na varhany. „On si musí všechny kostelní písně sám harmonovat a opisovat, nebo tu nemají žádnou pořádnou chorálku, dle které by se zpívalo,“ zdůvodňovala dcera Božena na Rusavu nákup, který těžce zasáhl rodinný rozpočet;¹⁰ na druhé straně byl takový hudební nástroj ve vesnici věcí nebyvalou a vlastnictví a hra na něj nepochybně zvyšovaly prestiž nového kantora.

Pak už nastaly starosti všedních dnů. Korespondence vypovídá o běžném životě manželů: o potížích s dětmi, o nemocech, o hospodářství, o návštěvách, o sžívání se sousedy, o denní práci Boženy a Františka, někdy o osobních zájmech či o tom, s čím se společně potýkali. Tak v dopise z 19. ledna 1879 mladý kantor tchá na informuje o svém nejbližším nadřízeném, evangelickém faráři Českovi:¹¹ „On každý den jde do hospody, kdež hrává karty s revírníkem a s adjunktem, což je jeho zábava nejmilejší. Mne chtěli také několikrát mezi sebe dostat, ale mne to nejen netěší, než naopak je mi to protivné.“

Volný čas - pokud mu zbýval - chtěl raději využít k četbě a vzdělávání. Občas psal také drobné příspěvky, poznatky ze své profese, do odborných časopisů. Např. 14. února 1881 Danielu Slobodovi sděluje: „Já odeírám nyní jen „Národ a školu“, novinky ty vycházejí 2krát za měsíc s měsíční přílohou „Literární listy“. Poslal

jsem do nich článček o funkčním příplatku učitelům škol jednotřídních, který otiskli celý nezměněný, jenže sazeč udělal několik chyb a pokřtil mne „Balčík“. Druhý článek do „Liter. listů“ poslaný mi velice přistihli; neuveřejnili z něho leč jen malou část, vynechavše právě to, co po mém soudu bylo důležitější.“

Se zájmem si ovšem pravidelně přečetl noviny a tu se ve věcech politiky dovedl i rozhorlit, jako v listě z 13. března 1882: „I já sleduju rád jednání parlamentární a ten nejzajímavější román nerozčilí mne tak, jako některá pořádná řeč v parlamentě. Tak např. řeč Riegra, Fandrlíka, Dunajevského způsobily mi pravou rozkoš a zadostiučinění, jakého dávno, čta noviny, jsem nepocítil. Toť radost čistá, jak naši poslanci nespravedlivé osočování a blbé jejich výmysly rázně a pádně od sebe odmítají, a Němcům jak náleží vytápejí.“

Především však bezprostředně po příchodu začal František Rolčík naplňovat své pedagogické poslání. Dálo se tak za těžkých podmínek, jak sám poznamenal v úvodě školní kroniky, jejíž založení rovněž vypovídá o entusiasmu, s nímž do Pozděchova přišel: „Škola v roku tomto [1878] účelu svému nevychovuje úplně. Učirna je vlhká a obsahuje 14 lavic, neposkytuje místa více, než pro 80-84 žáků, kdežto děti školou povinných je průměrně 180... Též pomůcek učebních není; jsou tu toliko 2 školní tabule a 5 hospodářských obrazů vlhkem poškozených.“¹²

Popisovaná školní budova, v níž byla učirna a byt učitele, byla postavena asi r. 1855. V obci se ovšem pravidelně vyučovalo od konce 18. století, jak dokládá posloupná řada učitelů. Jejich působení zůstávalo dobře uchováno v paměti místních usedlíků. Tak neradi vzpomínali na Františka Dobeše (vyučoval v letech 1851-1860), který proslul tvrdou kázní a udělováním fyzických trestů. „Za vyučování ani šeptnouti se nesmělo. Báli jsme se ho, až jsme se třáslí po celém těle“, sdělovali Rolčíkovi jeho někdejší žáci. O něco lepší byla situace za Dobešova nástupce Františka Jiráňka (vyučoval 1861-1872), jenž však byl posléze suspendován pro přestupky týkající se 6. příkázání („Nesemlíníš“), tj. patrně za nějaké mravní delikty.

Jiné potíže měl Rolčíkův bezprostřední předchůdce František Winkler, úřadující od r. 1872 do jara 1877. Byl totiž v místě prvním učitelem - evangelíkem, a tak často narážel na bariéru náboženských předsudků v pozděchovských katolících.¹³ Také Rolčík si v dopisech občas stěžoval na dílčí projevy náboženské nesnášenlivosti. Místní evangelíci sice ještě začátkem 70. let 19. století uvažovali o stavbě vlastní konfesijské školy, ale jejich chudoba a splácení dluhů vzniklých při stavbě pozděchovského evangelického kostela (stál asi 23 000 zl.) a fary odsunuly uvedený záměr do nedohledna.

Při svém pedagogickém působení se Rolčík setkával trvale s řadou potíží. Jistě největší byly nadměrné počty žáků, jak naznačuje následná tabulka alespoň s údaji z několika let.¹⁴

Školní rok	Počet žáků celkem	Docházka žáků ke konci šk. roku
1882/3	205	174
1883/4	196	-
1884/5	217	175
1886/7	225	199
1887/8	223	208

Kantor tak měl průměrně denně zvládnout na 200 dětí, což bylo fyzicky i prostorově nemožné. Rolčík tedy navrhl a zřejmě již ve školním roce 1879/80 prosadil dělení na nižší a vyšší stupeň s odlišnými vyučovacími hodinami. Např. ve školním roce 1880/1 měli větší žáci výuku dopoledne od 8-12 hod., menší pak odpoledne mezi 13-15 (resp. do 16) hod. Toto rozložení se časem měnilo, zejména ke konci jara s přihlédnutím k polním pracím. Tak od 1. května 1888 se vyučovalo tím způsobem, že menší žáci setrvali ve škole od 8 do 10 (resp. 11) hod., větší pak od 11 do 14 (resp. 15) hod. Podotkneme, že školní rok tehdy trval od poloviny září do konce července. Vyučovalo se i v sobotu, vyučovací týden byl ale pětidenní, protože žáci měli ve středu nebo ve čtvrtek tzv. feriální den, tedy volno.

Učitel Rolčík musel rovněž soustavně bojovat s nepravděpodobnou docházkou mnoha žáků. Např. ve školním roce 1882/3 vykázal na 222 vyučovacích dnů omluvených dnů 3120, zatímco neomluvených 9585 (podotýkám, skutečně dnů, ne hodin)! Špatnou docházku měl často na svědomí nezodpovědný přístup rodičů, na nějž si kantor soustavně stěžoval a po léta se s ním potýkal.

Přesto se jeho zásluhou poměry zvolna zlepšily. Jestliže v dopise D. Slobodovi na Rusavu uváděl, že v květnu 1879 chodilo do školy pouze 5-10 žáků a že 2/3 dětí povinných školní docházkou se ve škole po celý měsíc ani neukázalo, pak při zápisu do školní kroniky v r. 1883 mohl uvést: „Co do výsledků vyučovacích lze podotknouti asi toto: Při dítkách školu pilně navštěvujících cíle učební celkem přibližně dosaženo. Zejména ve čtení, psaní, počtech, zeměpisu, zpěvu a kreslení docíleno výsledků poněkud uspokojivých, ačkoliv za stávajících poměrů plánu vyučovacím ve všem všudy úplna vyhověti nelze. Vadí tu nedostatečná místnost školní, nedostatek učebních pomůcek, nedostatek školního náčiní u žáků, jimž rodiče potřebných věcí koupiti nechtějí...“¹⁵ Podobně po dalších třech letech, kdy Rolčík v Pozděchově působil téměř celé desetiletí, při zápisu do školní kroniky za rok 1885/6 uváděl s jistou trpkostí: „Chudoba a předsudky, to jsou zde ti největší nepřátelé školy, svádíce k netečnosti ku škole a k podceňování školního vzdělání vůbec... Mezi předměty vyučovacími považují se za potřebné náboženství, čtení, psaní, počítání a něco o hospodářství, co však nad to jest, jmenovitě mluvnice, přírodopis, kreslení a lohy dotyčné zdá se jim býti úplně zbytečné. Domácí úkoly lze jen s největší opatrností ukládati a zvláště v létě nutno je obmeziti na míru nejskrovnější, jinak řekne se žákovi: „K učení je škola, ne dům, ve škole je dosti času k tomu.“ Lze si tedy snadno pomyslet, kolik proseb (mnohdy i pláče) k tomu potřebí, nežli rodiče chudobnější - a těch je zde velmi mnoho - se odhodlají koupiti dětem potřebné náčiní školní. Čítanku a katechismus koupí ještě dobrovolně a bez reptání, kupovati však písanky, diktandovky, tabulky, početnice neb kreslicí sešity navykli si jen velmi ponehlahu.“¹⁶

Jistě klíčovou se jevila otázka nové školní budovy, za jejíž výstavbu František Rolčík bojoval téměř od svého příchodu do Pozděchova. Konečně 10. května 1883 se místní škol-

Pro druhou třídu.											
Dopoledne.						Odpoledne.					
Dobrá	I.	Počty	Počty	náboženství		Lemčip.	Lemčip.	Kreslení		Tělocvik	
	II.	Počty	Počty	kat. i evang.		Lemčip.	Lemčip.				
Mlýnský	I.	Hloh.		Čtení	Psaní	Dějepis		Ras. ev.	Ras. ev.	Křesť.	
	II.							Ras. ev.	Ras. ev.		
Přida		Krázno									
Dobrá	I.	Počty	Počty	Mluvn.	Mluvn.	Kreslení	Čtení	Cvič. sloh.	Cvič. sloh.	Tělocvik	
	II.	Počty	Počty	Mluvn.	Mluvn.			Cvič. sloh.	Cvič. sloh.		
Pátek	I.	nábož.		Počty		Mluvnice	Přírodopis	Čtení		Psaní	
	II.	kat. i ev.			Počty	a pravopis					
Dobrá	I.	Počty	Počty	Mluvn.	Mluvn.	Čtení	Přírodopis	Kreslení	Křesť.		
	II.	Počty	Počty	Mluvn.	Mluvn.						

V Pozdichově dne 8. března 1901.

Čís. 417
sk. — Vyděl 16. března 1901.

Přítelko. A. Legath,
c. k. okresní dozorce sk.

Frant. Kolář,
spisovatel školy.

V Pozděchově dne 8. března 1901.

Fr. 417
sk.

Kděl 16. března 1901.

Rolčík. A. Segeth.

e. k. okremí dorazce sk.

František Rolčík,
správce školy.

Rozvrh hodin školy v Pozděchově z března 1901

ní rada usnesla, že se rozšíření školy „více odkládati nemá“, přesněji, že buď bude vystavěna nová budova s bytem pro učitele a učebnou, nebo se ke staré škole přistaví nové křídlo. Rozhodnutí bylo ponecháno na vůli občanům. Diskutovalo se rovněž o tom, zda nový objekt postavit z kamene a cihel nebo ze dřeva.

Trvalo však ještě několik let, než se kanto-
rův sen naplnil. Např. 16. března 1884 sdělo-
val na Rusavu: „V létě žádali jsme o komisi k
obhlédnutí místa pro druhou třídu, která se má
stavěti různě, naproti škole nynější. Vyzvání,
abychom předložili náskres, došlo brzo, a tak
zavolali jsme ze Vsetína jakéhosi stavitele Les-
kovjana, který náskres zhotovil. Už jsem jej
předložil. Máme povoleno stavěti ze dřeva. Roz-
počet obnáší 3752 zl. Čekám každou chvíli
na vyřízení. Zatím však naši nezhájejí, nýbrž
dávají tesati dřevo, dovážejí kamení atd. Jsem
rád, že se mi konečně podařilo pohnouti je k
tomu.“

Učitelova radost byla předčasná, návrh mu-
sel být přepracován. V r. 1886 zemský výbor
konečně odsouhlasil na výstavbu nové školy
částku 1000 zl. a zároveň povolil obci půjčku
dalších 1500 zl. O rok později výstavbu školy
podpořil darem 300 zl. sám panující monarcha,
tj. císař František Josef I. To ovšem již stavba
školy probíhala a o rok později se chýlila ke
konci. Při kolaudaci dne 6. října 1888 však bylo
shledáno, že stavitel Urbánek¹⁷ neodvedl dob-
rou práci; na půdě totiž vynechal stolice, k nimž
měly být připevněny krovové trámy. Po taha-
nicích s opravou bylo nakonec povoleno, aby
se škola mohla užívat, a tak dne 3. ledna 1889
přešli děti slavnostně do nové budovy, přes-
tože konečná kolaudace se konala až 26. čer-
vna 1889.

O dispozici školy vypovídá dochovaný plá-
nek: vlastní učebna, v níž se mělo směstnat
až 100 dětí, měla rozměry 8 x 10 m. Ovšem
pokrok to rozhodně byl, protože dřívější „učir-
na“ pro ještě větší počet žáků měla rozměry
asi 7,9 x 5,4 m!¹⁸

Dodejme, že si polepšil také sám učitel. V
novém bytě měla rodina k dispozici dvě svět-
nice (5,8 x 4,4 m a 4 x 4,4 m), kuchyň (5,8 x
3,4 m) a komoru (4 x 3,4 m). Podle dnešních
kritérií by to pro vícečlennou rodinu bylo asi
málo. Po příchodu do Pozděchova přibyla
manželům Rolčíkovým postupně řada dětí.
Vedle syna Bohuslava (1876-1956), naroze-
ného ještě na Rusavě, to byli Miroslav (1878-
1878), Juliana (1879-1917), Miloslav (1880-
1968), František (1883-1941), Viktor (1885-
1954) a Emil (1890-1897).

Stavba nové školy samozřejmě znamenala
podstatné zkvalitnění pedagogického procesu,
zvláště zůstala-li zachována i učebna ve staré
škole. Pozděchovská škola tak měla v 90. le-
tech 19. století dvě třídy, v nichž probíhala po
příchodu dalšího učitele výuka souběžně. Na-
konec při Rolčíkově odchodu do důchodu byla
v Pozděchově již trojtřídní obecná škola (při-
čemž III. třída byla ještě dělena na dvě para-
lelky), a vedle správce školy, jimž byl Franti-
šek Rolčík, v místě vyučovali ještě dva další
učitelé.¹⁹ Za tři desetiletí Rolčíkova působení
to byl nemalý pokrok, a je nepochybné, že
vedle zdokonalujícího se školského zákonodár-
ství se o to přičinil v nemalé míře on sám.

Když se občané, zástupci obce a školní rady
loučili 15. července 1912 s nadučitelem Rolčí-
kem, přáli mu na odpočinku ještě dlouhá léta
žítova.²⁰ Prání se vyplnilo; v Pozděchově za-
sloužilý pedagog žil až do r. 1944, kdy 12. úno-
ra ve věku dvaadevadesát let zemřel.

1 Kronika národní školy v Pozděchově, záznam za školní rok 1885/6. Uložena SOKA Vsetín, fond Škola Pozděchov, nestránkováno (dále jen Školní kronika Pozděchov).

2 Její dějiny zachytil Peřinka, V.: Vlastivěda moravská. Vizovský okres. Brno 1907, s. 170-178 (v textu je také vyobrazena novostavba školy z r. 1888). Dále Kol.: Vlastivěda moravská. Okres Vsetín. Brno 2002, s. 811 – 813.

3 Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848-1960, sv. 7, Ostrava 1980, s. 236.

4 Jejich historii zaznamenal Lukášek, J.: Dějiny evanjelické církve a. v. v Pozděchově. Pozděchov 1900.

5 K tomu byl vydán spisek „Slavnostní kázání při posvěcení uhelného kamene chrámu P. v Pozděchově z r. 1870“, jehož autory byli evang. faráři Pavel Hajnóczy a Samuel Jurenka.

6 Školní kronika Pozděchov, záznam za šk. rok 1885/6.

7 Viz Macůrek, J.: Z minulosti východní Moravy v 18.-19. století. Daniel Sloboda jako buditel na východní Moravě a průkopník novodobé česko-slovenské i širší mezinárodní vzájemnosti a spolupráce. Brno 1980.

8 Dnes jsou uloženy v Muzeu Komenského v Přerově, fond AP 33 - pozůstalost D. Slobody, i. č. 26.

9 Je součástí dopisu z 28. 12. 1877

10 Dopis z 27.12.1877.

11 Jan Češek (zemřel 1887) byl farářem v Pozděchově od r. 1870. Jistou dobu byl předsedou místní školní rady.

12 Školní kronika Pozděchov, záznam za šk. rok 1877/8.

13 K roku 1885 Rolčík poznamenal, že v Pozděchově žilo ve 124 domech 622 lidí hlásících se většinou k české národnosti. Z nich bylo 277 osob evangeliků augšpurského vyznání, 34 evangeliků helvetského vyznání, a 361 katolíků. Přiškolená obec Prlov čítala 486 osob české národnosti, z toho 460 evangeliků, 21 katolíků a 5 Židů, obývajících celkem 92 domů. (Školní kronika Pozděchov, záznam za šk. rok 1885/6.

14 Údaje pocházejí ze zápisů ve Školní kronice Pozděchov za příslušná léta.

15 Školní kronika Pozděchov, záznam za šk. rok 1882/3.

16 Tamtéž, záznam za šk. rok 1885/6.

17 Zřejmě Michal Urbánek (1849-1923). Psala o něm H. Jabůrková ve Valašsku 1999/2, s. 14-16. On a jeho otec, rovněž Michal Urbánek, stavěli v Pozděchově již kostel a faru.

18 Uvádí Polčáková, V.: Školní kroniky hovoří. In: Kronikářská práce v okrese Vsetín/1982, s. 4 (článek pojednává o škole v Pozděchově a vychází pouze z tamní školní kroniky, vedené Rolčíkem).

19 Byli to Rudolf Kašpárek a Karel Machotka.

20 Školní kronika Pozděchov, záznam za šk. rok 1911/12.

Figury I. a II., hutní sklo

Foto M. Janiš

Z vernisáže výstavy

Foto M. Janiš

Ohlédnutí za výstavou

**Jiří Šuhájek – osobnost
současného uměleckého sklářství**

Hana Jabůrková

Letošní léto v muzejních výstavních síních vsetínského zámku vzdalo hold sklu a umělecké tvorbě s ním úzce spojené. Současně s výstavou „Sklárna Karolinka 140 let“, která byla reprezentativní ukázkou výroby současného stolního užitného skla jednoho z odštěpných závodů a. s. Crystalex Nový Bor na Vsetínsku, představovala výstava v Zámecké galerii volnou tvorbu sklářského designéra Jiřího Šuhájka.

Jméno akad. malíře Jiřího Šuhájka má světové renomé. Na Vsetínsku začal od počátku devadesátých let spolupracovat s tehdy nově vzniklou uměleckou sklářskou hutí B. A. G. ve Vsetíně-Bohrkách a svým způsobem jí vtiskl i charakteristický moderní design vyráběných kolekcí. Ve zdejšímu regionu už také v posledním desetiletí několikrát vystavoval. Většinou šlo o výstavy kolektivní, ať už pod hlavičkou designérů sklárny B. A. G., nebo pedagogů Střední umělecké školy sklářské ve Valašském Meziříčí. Letošní samostatné výstavy ve vsetínském Zámecké galerii a současně v Galerii Stará radnice prezentují jak jeho dílo malířské, kterému autor v poslední době věnuje stále větší pozornost, tak volnou tvorbu v oblasti hutně tvarované figurální plastiky v nesčetných barevných i tvarových variacích, grafiku, kresby (včetně tzv. „jednotazníků“, které si zamiloval v době svého pobytu v Číně v roce 1999 pro svébytnou relaxaci – hru s linkou a jejími možnostmi) i užitkový design výrobků sklářských hutí Moser Karlo-

vy Vary, Barovier a Toso, CZ, Vsetín – Bobrky a Charlotta v Karlovině. Co nepochybně osloví každého z návštěvníků specifickou řečí sklářské profesionality, originality a umělecké invence, jsou monumentální, až 3,5 metru vysoké plastiky Podzim, Zima a Jaro z cyklu Čtyři roční období a Modrá vegetace jako součást připravované plastiky Dialog. Všechny vznikaly postupně na sklářských sympozii v Novém Boru a Karlových Varech a svého autora prezentují jako umělce, kterému neschází odvaha, humor a svobodný přístup k vlastní tvorbě, z níž vyzařuje obrovská životní energie, dynamika a optimismus.

Akad. malíř Jiří Šuhájek se narodil v r. 1943 v Pardubicích. Je absolventem SPŠ sklářské v Kamenickém Šenově a Vysoké školy umělecko-průmyslové v Praze. Umělecká studia dokončil v roce 1971 na londýnské Royal College of Art. V letech 1972 – 1979 působil jako výtvarník sklárny Moser v Karlových Varech, 1979 – 1992 v Ústavu bytové a oděvní kultury v Praze, od r. 1993 spolupracuje se vsetínskou sklárnou B. A. G. Je sklářem, který se věnuje jak průmyslovému návrhářství užitkového skla, tak i individuální tvorbě, ateliérovému sklu - foukané, hutně tvarované plastice. Námětově čerpá ze světa přírody i lidí. Zde jsou mu největší inspirací ženy. Často se v jeho díle objevují motivy fauny i flóry, zrodu a růstu. V posledních letech začal své celoživotní odborné a umělecké zkušenosti předávat začínajícím výtvarníkům v oboru sklářství. Učí na Střední umělecké škole sklářské ve Valašském Meziříčí, pedagogické činnosti se věnuje i v zahraničí. Od 70. let přednášel například v americkém Pilchuck Glass Centre, na Indiana University v Bloomingtonu, Indiana State University v Andersonu, Kent University v Ohio, Konstfaksscholan ve Stockholmu, ale i v ukrajinském Lvově, japonském Tokiu, německém Frauenau atd. Za svou volnou tvorbu i práci v oblasti sklářského designu získal celou řadu národních i mezinárodních ocenění, pravidelně se účastní celé řady prestižních výstav a jeho dílo je zastoupeno v uměleckých sbírkách předních světových ga-

lerí a muzeí v Anglii, Švýcarsku, Německu, USA a Japonsku. Jiří Šuhájek je dnes všeobecně a právem uznáván jako jeden z nejvýraznějších sklářských výtvarníků.

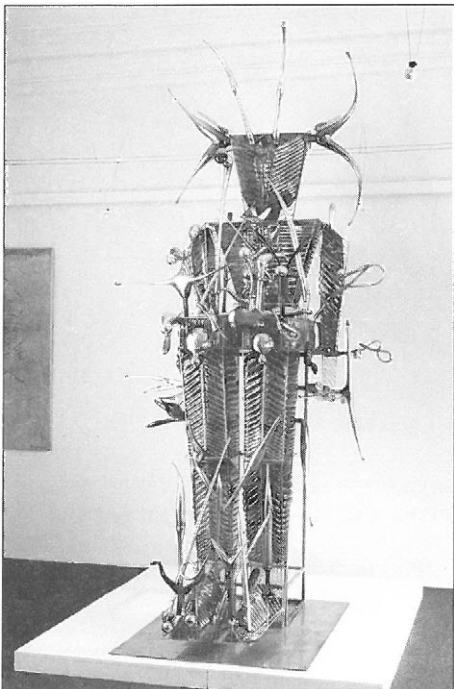
...Šuhájek je vzdělaný výtvarník, kultivovaný člověk a v uměleckém světě osobnost, bez které si dnes již těžko dovedeme představit české výtvarné umění. Vytvořil, a to je možno bez nadsázky říci, úctyhodné dílo – skleněné plastiky, malbu, monumentální díla ve spolupráci s architekty, okrajově také díla z oboru užité grafiky. S tímto rozsáhlým dílem pochopitelně vznikla dlouhá řada kreseb a jejich cyklů, které vedou k vrcholným formulacím lidských otázek o povaze světa a smyslu života a umění.

...Šuhájek se připravuje na tvůrčí práci nesmírně zodpovědně. Jeho kresebná příprava je až neskutečná. Jsou to opravdu stovky kreseb, jedna lepší než druhá. Ví totiž velmi dobře, že k jakémukoliv výtvarnému projevu je zapotřebí kresby, základního stavebního prvku jakékoliv výtvarné práce.

...Základní charakteristikou Šuhájkovy malby je vysoká kultivace výrazových prostředků, dokonalé zpracování obrazové plochy a zdůraznění obsahu. Každý milimetr malby je nositelem výrazu, její jemná textura zrcadlí bohatě členěnou strukturu umělcovy psychiky. Šuhájкова malba a vlastně celý jeho umělecký projev není pro něho nástrojem okázalé sebe prezentace, ale spíše hlubokou sebereflexí, dotazem po smyslu bytí, nepřipouštějícím lhostejnost, prázdnotu či bombastickou frázi.

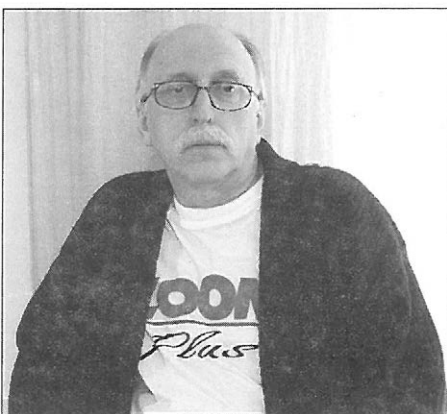
...Při každém setkání s tvorbou Jiřího Šuhájky nám intuice napovídá, že jde o dílo v naší výtvarné kultuře jedinečné a snadno autorsky rozpoznatelné. Budme umělci vděční, že nás povznáší svým tvůrčím pohledem, že nás nutí o všem přemýšlet a ne si nechat pouze servírovat zjednodušený pohled na okolní svět, a tak vytváří předpoklady k naší vlastní myšlenkové i citové iniciativě, která obecně absenteje.

Citováno z úvodního projevu Jiřího Bohdálka na vernisáži výstavy ve Vsetíně dne 16. 6. 2002

Bujná vegetace – Čtyři roční období
realizace Crystalex Nový Bor, 1999

Foto A. Mynář

Hořový pod pergolou

Josef Kramář

Ve Valašském Meziříčí - Krhové bydlí na první pohled docela nenápadný muž. Jeho subtilní postava a tvář orámovaná brýlemi však patří zcela nevšední osobnosti. Jsem rád, že jej mohu počítat do okruhu svých přátel, a to již více než dvě desetiletí. Ve svém oboru zcela jasně pokračuje svým významem hranice kraje. Po menším váhání souhlasil s rozhovorem pro časopis Valašsko – vlastivědná revue. A tak jsem seděl pod pergolou v příjemném prostředí zahrady jeho domu a povídal jsem si s grafikem Josefem Válkem o jeho životě, práci i zálibách.

Prozradím na Tebe čtenářům, že jsi se narodil dne 10. 11. 1946 v Novém Jičíně a tam jsi také žil až do roku 1966, než ses přestěhoval do Valašského Meziříčí. Kdy se u Tebe projevil záliba v kreslení a jak jsi ji prvního zužitkoval?

Bylo to samozřejmě na základní škole a po jejím absolvování jsem se šel učit malířem písma. Po vyučení jsem pracoval v bývalém výrobním družstvu Bytprům v Novém Jičíně, kde jsem takzvaně fládroval dřevo, tedy maloval jsem na dřevo různé tvary letokruhů. Dnes se fládrování prakticky nedělá a mnozí je dokonce považují za uměleckou činnost.

Malířství písma při vši úctě k této profesi však zůstává pořád řemeslem. Kdy jsi zjistil, že máš takřkajíc „navíc“?

Jako mladý člověk jsem začal navštěvovat v Novém Jičíně tehdy založený Klub 65 a pro stěžejní programy klubu, např. večery poezie jsem vytvořil sérii plakátů. Těch si všiml tehdejší ředitel Domu kultury a vzdělávání, zalíbily se mu a nabídl mně místo v okresním kulturním středisku, kde jsem pak strávil na oddělení propagace celých sedmnáct let.

Co považuješ za svůj první větší úspěch poměřovaný tehdejšíma očima?

Plakáty, publikace a katalogy pro amatérské fotografy v celé republice. Tím jsem vlastně začínal.

Co Tě vedlo v roce 1982 k rozhodnutí přejít k svobodnému povolání?

V té době jsem již hodně pracoval na smlouvu o dílo, měl jsem hodně zakázek a mohl jsem „risknout“ pracovat nadále sám.

Jakým druhem práce se v současné době zabýváš?

Nezabývám se volnou grafikou, ale propagační užitou grafikou a také typografií, což je nauka o písmu. Jsem například známý tím, že dovedu do určité míry pouze za použití písma vytvořit kompozici nebo také obraz.

Jak bys charakterizoval svůj umělecký výraz?

Definoval bych jej jako můj vyhraněný názor na věc promítnutý do stylu a ovlivněný současnými dnes již světovými trendy.

Jak novodobá technika ovlivnila grafickou tvorbu?

Počítač s periferními zařízeními je výborným pomocníkem při tvorbě. Probouzí fantazii a mnohdy mě přivede k výtvarnému řešení, které bych původně vůbec nepředpokládal. Nutno však dodat, že bez osobního náboje a tvůrčí síly je každý i sebelepší počítač zbytečný.

Co považuješ za své největší úspěchy v posledních letech?

Jsou to série plakátů pro fotografy zvukných jmen jako Vladimír Birgus, Miloslav Stibor a dále takzvané grafické značky, tedy loga pro řadu firem a institucí. Jen namátkou uvedu pivovary Hanušovice, Starobrnno a Janáček Uherský Brod, SME, Galena, Kofola, dále Arboretum Nový Dvůr, Beskydské divadlo Nový Jičín, Třinecké železářny, HENRI CAFFÉ Olomouc, ČSAD a BLUE WORLD Vsetín a valašskomeziříčské firmy SPEDOS, RIOS, ALFA-MED, Radio Apollo, BONVER. Vyjmenovaných je jich jen pár, skutečný počet však jde do stovek. Dále jsem vytvořil řadu katalogů, prospektů, obalů na potravinářské zboží, na gramofonové desky i CD, věnoval jsem se práci v oblasti grafického designu.

Kde všude jsi své práce vystavoval?

Účastnil jsem se místních, celostátních i zahraničních výstav. Například jsem vystavoval na Bienale v Brně, dále ve Varšavě, Lahti, v Connecticutu v USA, v Mexico City, v Toyamě v Japonsku a v kanadské Ottawě.

Jakých nejvýznamnějších ocenění jsi dosáhl?

Jsou to první místa na soutěžích WORLD DESIGN CONTEST v Ottawě v letech 1993 a 1995, dále čestné uznání v soutěži AWARD, OF EXCELLENCE - COREL corp. rovněž v Ottawě.

My, kteří Tě známe, víme, že trpíš oční vadou a přesto odvádíš práci náročnou právě na zrak. Jak se vyrovnáváš s tímto handicapem?

I když je to těžké, nemyslím na to a pracuji, pokud můžu. Jsem pod stálou kontrolou odborníků.

Jaké jsou Tvé plány do budoucna?

I nadále pracovat a při stávající konkurenci být stále lepší.

S kým ve svém ateliéru spolupracuješ?

Mám jako pomocníka jednoho asistenta.

Jaké jsou Tvoje záliby?

Především je to moje práce, hezké bydlení, cestování a životní styl vůbec.

Jaké kontinenty a zajímavé země jsi navštívil?

Navštívil jsem řadu zemí v Evropě, Skandinávii, Severní a Jižní Ameriku, Puerto Rico, Kubu, Rusko, Japonsko atd.

Která země tě zaujala a ve které zemi bys chtěl bydlet?

Chtěl bych bydlet především doma. Libily se mi některé části USA a také Švýcarska.

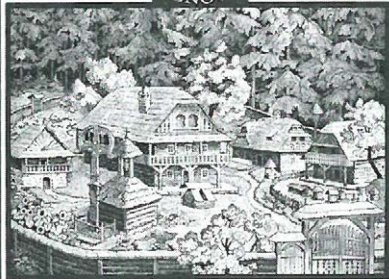
Jaký životní styl vyznáváš?

Dobrou práci, dobré bydlení, okruh mých přátel, a čím jsem starší, mám čím dál raději přírodu.

Co bys ještě mohl prozradit čtenářům ze svého soukromí?

Moje výška je 174 cm, váha 64 kg, krevní tlak je téměř ideální 80 na 150, číslo bot 6.

To je tedy Josef Válek. Vynikající a uznávaný odborník v oboru užité grafiky a grafického designu obdařený talentem. Cestovatel a estét. Muž se svérázným humorem, milovník dobrého jídla. A dobrý kamarád. Takový nám, Pepíku, zůstaň.

Rožnovské Slavnosti 2000

VALAŠSKÉ MUZEUM V PŘÍRODĚ
ROŽNOV POD RADHOŠTĚM
5.-9. ČERVENCE 2000

Od všeckého trošku ...

Jmelí bílé (*Viscum album* L.)

Milena Kašparová

Od dávných dob jmelí poutá pozornost člověka. Vždyzelené keřky jmelí rostoucí vysoko v korunách stromů jsou zvláště nápadné v době po opadu listů. To, že zůstává stále zelené a neopadá, je spojeno s různými pověrami a bájemi, které se uchovaly až do současnosti. Věřilo se, že bylo sesláno z nebe přímo od bohů, a je mu přisuzována čarovná moc. Zvyk zavěšovat větvíčku jmelí o Vánocích pro štěstí se k nám rozšířil z Velké Británie začátkem dvacátého století. I dnes jsou trsy jmelí sbírány a používány o Vánocích k dekorativním účelům jako symbol štěstí.

Také léčivé vlastnosti jmelí jsou moderní lékařskou vědou plně prokázány. Sbírá se nať (mladé konce olistěných větvíček) a upotřebuje se ve farmacii k přípravě čajů, např. Alvisan při kornatění tepen a příznacích stáří, při onemocnění kloubů a obratlů, pro snížení krevního tlaku aj. Domácké použití jmelí je však nebezpečné. Užívání jakýchkoliv přípravků ze jmelí musí vždy ordinovat lékař!

Keřik jmelí může mít v průměru až 1 m. Jmelí je poloparazit na větvích, vzácněji na kmenech stromů. Z hostitelské rostliny čerpá vodní roztoky minerálních látek a ostatní potřebné látky si vytváří vlastní asimilační činností. Kořenový systém je nahrazen haustorií, to jsou výrůstky podobné kořenům. Ty pronikají do kůry stromů a když se dostanou až ke dřevu, prorůstají mezi kůrou a dřevem, vytváří četné pohružovací kořeny a napojují se vlastními cévami na jeho cévy. Jmelí je rostlina dvoudomá. Opylení se neděje větrem, jak se dříve předpokládalo, ale opylování jmelí obstarává hmyz, zvláště některé druhy much a včel, poletujících časně z jara. Samčí květy je lákají intenzivní jablečnou vůní. Na samičích rostlinách se vyvinou bílé nepravé bobule kulovitého tvaru, které obsahují jedno semeno obalené lepkavou hmotou.

Zajímavý je způsob vývoje nové rostlinky. Bílé bobule jmelí s oblibou konzumují ptáci, hlavně kosi a drozdi. Semena procházejí jejich zažívacím traktem neporušená a s ptačími exkrekty se dostanou na stromy. Záleží na tom, aby semeno padlo na vhodného hostitele. K rozšiřování jmelí dochází také přímo při sběru plodů ptáky. Ptáci odstraňují lepkavou dužninu z bobule a část semen zůstává přilepena na větvích hostitele. Semeno potřebuje k vyklíčení světlo a vyšší teplotu. Jmelí

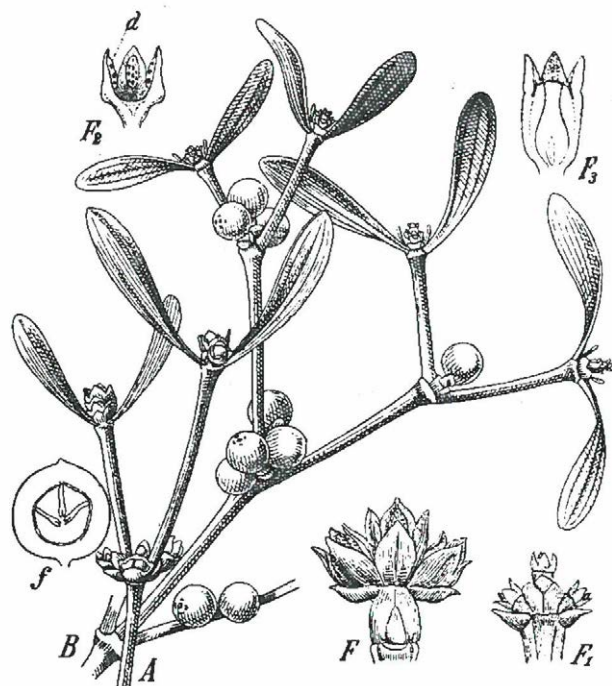
roste pomalu, a tak některé trsy, které vidíme na stromech, dosahují věku několika desítek let.

Jmelí je rozšířeno převážně v Africe a Australii, kde se vyskytuje asi ve 100 druzích. Ve střední Evropě je jediný druh – jmelí bílé (*Viscum album* L.). Podle hostitelské rostliny jsou rozlišeny 3 subspecie, někdy považované za samostatné druhy.

Viscum album L. subsp. *album* – jmelí bílé pravé: vyskytuje se především na větvích a kmenech listnatých stromů (lípa, topol, jeřáb, olše aj.). Na některých místech hojně, jinde ojediněle a na celých rozsáhlých územích chybí. Ve střední, východní a severovýchodní Moravě místy až hojně, na severozápadní Moravě vzácně.

Viscum album L. subsp. *austriacum* – jmelí bílé borovicovité: vyskytuje se na borovici (borovice lesní, vzácněji borovice černá). V oblastech s porosty borovice lesní, někdy běžně, jindy ojediněle. Hojnější je na teplých stanovištích a alkalických půdách. Na Moravě více lokalit jen na jihu, jinde vzácně.

Viscum album L. subsp. *abietis* – jmelí bílé jedlové: vyskytuje se na jedli, především při dolní hranici jejího rozšíření. Na velkých územích téměř nebo úplně chybí. S ústupem jed-

Jmelí bílé (*Viscum album* L.)

le zanikla většina lokalit. Častěji na východě a severovýchodě Moravy, na jihovýchodní Moravě chybí.

Do čeledi rostlin ochmetovitých (*Loranthaceae*), kam jmelí bílé náleží, patří také ochmet evropský (*Loranthus europaeus* JACQ.), který se jmelí na první pohled dost podobá. Vyskytuje se v teplejších územích. Na Moravě v Moravských úvalech a na jihu Moravy. Jak je od sebe poznáme?

Ochmet evropský (*Lanthus europaeus* JACQ.)

jmelí:

- listy - vytrvalé, neopadavé, přisedlé
- květy - čtyřčetné
- bobule - bílé, kulaté
- hostitel - jehličnaté i listnaté stromy

ochmet:

- listy - opadavé, krátce řapíkaté
- květy - šestičetné
- bobule - žluté, hruškovité
- hostitel - jen duby

Přítomnost jmelí obvykle není příčinou vážnějšího poškození hostitele. Ochmet při větším napadení může být příčinou usychání dubů.

LITERATURA

- Dostál J. 1989: Nová květena ČSSR, 1. díl. Academia, Praha
- Polívka F. 1902: Názorná květena země koruny české, 4. díl. Olomouc
- Slavík B. 1997: Květena ČR, 5. díl. Academia, Praha
- Kresánek J. 1977: Atlas léčivých rostlin a lesných plodů. Osveta, Martin

Stromy, tak jako lidé, potřebují k zdravému životu čisté ovzduší, jinak dochází ke ztrátě odolnosti. Nezdá se vám, že cizopasně jmelí se na našich stromech nápadně rozrůstá? Je to memento i pro nás!

Foto a text Břetislav Dadák

Foto Z. Hanáček

Muzejní kavárna z 30. let minulého století

Jiřina Fabiánová

Během prázdninových měsíců vznikala postupně v muzeu ve Valašském Meziříčí malá expozice muzejní kavárničky z 30. let. K jejímu vzniku přispěl velkorysý dar paní Květoslavy Duřpěkové, která věnovala muzeu starý přiborník z majetku svého otce Antonína Duřpěka. Ten kdysi zdobil nádražní restauraci na starém krásenském vlakovém nádraží.

Právě na tomto nádraží byla zahájena 1. listopadu 1884 doprava na trati Hranice na Moravě – Krásno nad Bečvou. Odtud putovaly do světa výrobky světoznámých skláren rodiny Reichů, tady se potkávaly osudy lidí a věci.

Pan Antonín Duřpěk (nar. 5. července 1889 v Plumlově) přišel do Valašského Meziříčí s rodinou na svatého Václava v r. 1932 a zůstal tady až do své smrti v březnu 1978. Hned při svém příchodu dostal do nájmu nádražní restauraci, ve které se rozhodl předvést své profesní kvality místním obyvatelům i návštěvníkům Valašska. Pro svůj podnik si nechal vyrobit podle svého vlastního návrhu u valašskomeziříčské nábytkářské firmy nový přiborník, který měl sloužit nejen k praktickému užitku, ale též k vylepšení interiéru kavárny. A tak můžeme i dnes obdivovat kvalitní ořechové leštěné dřevo, elegantní jednoduchost a střídmost, zabrušovaná zrcadla a nad tím vším dominantu – gobelín v lunetě utkaný podle návrhu malíře Jaro Kučery v místní gobelínové manufaktuře. Jeho teplé barvy i trochu kýčovitý motiv valašské krajiny dodávaly kavárně jistě jedinečnou atmosféru. Káva a jídlo se podávaly na porcelánových servisech, které si nechal pan Duřpěk rovněž vyrobit na zakázku v porceláně PULS v Ostrově u Karlových Varů a které zdobí jeho monogram „AD“. Na stěnách kavárny visely obrazy valašských výtvarníků a jídelní lístek doporučoval před jídlem skleničku Malaga...

Expozice muzejní kavárničky Antonína Duřpěka se snaží alespoň trochu připomenout před-

válečná léta první republiky. Tak jako kdysi najdete v přiborníku vystavený starý porcelán pana Duřpěka, stěny zdobí obrazy meziříčských výtvarníků, kteří svá díla tvořili ve 30. a 40. letech minulého století. Nechybí mezi nimi půvabné kresby nadaného malíře Karla Lehkého – Brodského (1897-1943), který zemřel v koncentračním táboře Mauthausen, nebo obraz dalšího mladého nadějněho malíře Jaroslava Kalivody (1923-1945), který zahynul při bombardování města Valašské Meziříčí v dubnu 1945. Jak křehké jsou osudy lidí a věci připomíná též „historická“ prasklina na jednom ze zrcadel přiborníku. Její původ najdeme rovněž v čase bombardování města.

Historická část expozice je doplněna současností. Nový nábytek - stoly a židle - dodala sponzorsky firma JELÍNEK, výroba nábytku s.r.o., která působí ve Valašském Meziříčí s malými přestávkami více než sto let. Právě díky této firmě se mohou návštěvníci muzea v klidu posadit, odpočinout si a vrátit se aspoň na chvíli do starých časů... Atmosféru podtrhují dobové šlágry a při poslechu tónů příjemných písní typu „Sám s děvčetem v dešti“ si můžete přečíst valašskomeziříčské noviny LUBINA z třicátých let, které „aktuálně“ informují o právě konané výstavě práce a kultury ve Valašském Meziříčí, nabízejí „vzdušnou obuv“ od firmy BATA, zvou na 14. července 1935 na velký karneval s volbou královny krásy...

Novou expozici kavárničky najdou návštěvníci ve vstupní hale muzea. Přejeme Vám příjemnou prohlídku i chvíle odpočinku.

Starý dům z roku 1853 v Texasu - obydlí prvních moravských osadníků Fotoarchív VMP v Rožnově p/J

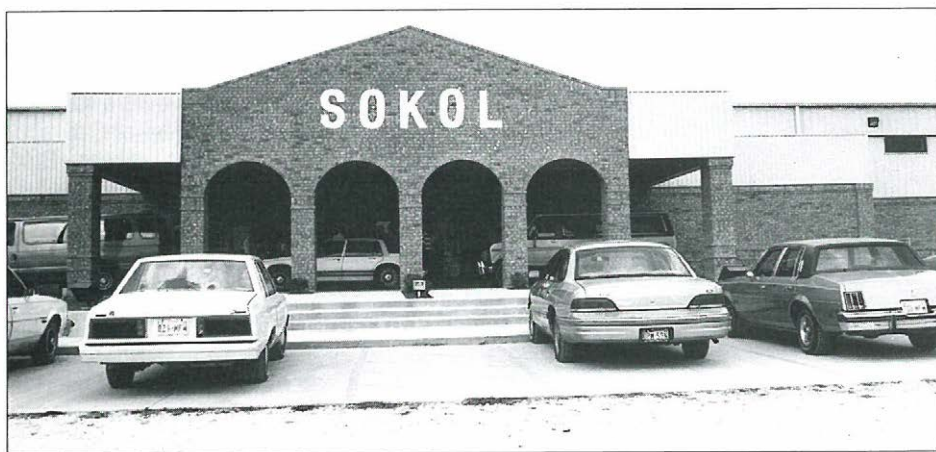
Vzpomínky na Ameriku

Vanda Vrllová

Letos v září to bylo právě deset let, co několik pracovníků Valašského muzea v přírodě, zpěvačky i muzikanti Polajky a další pozvaní hosté navštívili krajany v Texasu. Ani ona hromada let, která se od té doby navršila, nestačila zasypat vzpomínky na putování po místech, jež si zvolili za svůj nový domov předkové našich texaských hostitelů. Před více než sto lety našli domov tam za mořem, kde je Amerika.

Ráda se o některé ze svých desetiletých vzpomínek podělím.

Během své cesty jsme stále silněji vnímali ono silné pouto, které pojilo tehdejší exulanty se starou vlastí. V Texasu je čekala krajina zcela neznámá a tak odlišná od té, již opustili! Neradi se s tím smířovali, a tak z Houstonu, kam většinou lodí dopluli, putovali i se svým nevelkým majet-

Havlíčková Sokolovna

Fotoarchiv VMP v Rožnově p/R

kem na sever, aby našli místa alespoň vzdáleně připomínající domovinu. Vskutku – osady s názvy Vsetín, Praha, Frenštát, Dubina, návrší Hostýn apod. se nacházejí v mírně pahorkatině porostlé duby a borovicemi. I my jsme se tam cítili jako doma.

Vzpomínky na krušnou cestu nejnížší třídou na lodi, trávající z Evropy často i celý měsíc, zanechaly jakési stopy i na třetí generaci potomků tehdejších emigrantů, našich hostitelů. Možná to vychází jen z podvědomí, jak strastiplná to byla tehdy plavba, ale starší současníci dosud nezískali vztah k moři, jaký máme my vnitrozemci. Koupání v něm nevyhledávají, na moře se dívají skoro s obavou. Když jsme tam využili několika hodin k možnosti se vykoupat v Mexickém zálivu, naši hostitelé po celou dobu jen postávali zpovzdálí, koupat se nešel nikdo. Prý proč? Někteří si smočili nanejvýš nohy, „ty ně občas smrdá“ – ozvalo se mezi plynou angličtinou.

Dosud nepřestávám litovat, že tehdy před deseti lety byl náš texaský program, nabitý folklorními vystoupeními, besedami i neformálními setkáními, tak přesně naplánován, že jsme nemohli ani o den pobýt déle například v městečku Ennis, kde se chystala svatba. Naši přátelé nás ubezpečili, že jistě bychom byli pozváni, a aby zmírnili naši lítost, o průběhu takové krajské svatby s nádechem Ameriky nám vyprávěli.

Svatba je v našich končinách rodinná slavnost. Ne však tam daleko za mořem. - K hostině jsou pozváni úplně všichni obyvatelé městečka nebo osady, není neobvyklé, když se sejde i 2 000 svatebčanů. Jiné to je ve velkém městě, kde se už tolik lidé neznají (na svatbě dcery našich hostitelů Vrlových v Dallasu bylo jen 200 hostů), srdečnější pak na venkově. Vraťme se tedy na svatbu do městečka Ennis a vůbec do míst se silnější slovanskou minoritou. Naši hostitelé nám ji barvitě popsali a my si ji dokázali živě představit. - Po oddavkách, které jsou většinou v kostele a účastní se jich jen rodinní příslušníci, začíná vlastní zábava a hostina. V zimě i v létě je třeba pro svatebčany zajistit ke svatebnímu veselí prostor pod střechou. I tam bývá počasí nestálé nejen občasnými dešti, ale především úmorným vedrem, a tak je vždy nutný uzavřený prostor s klimatizací. Pro takové množství lidí by bylo obtížné zajistit jediný sál, a tak už předem se tvoří skupiny stejných zájmů, a ty pak zasednou ke společným stolům. Pohromadě jsou např. farmáři,

jinde vyznavači stejného náboženství – v tomto případě většinou katolíci, ti byli ve shromažďování při kostele, Sokoli měli posezení v sokolovně. Tehdy byla zvyklost, že každý host dal novomanželům podle vlastních možností zhruba 25 dolarů, hmotné dary se nedávaly. Jinak po hostění se neskládalo z žádných pokrmů náročných na finance či přípravu. Všichni se těšili na to, co se jedlo denně a měli to rádi – třeba ohříváné klobásky, hamburgery, byl navařen kotel guláše, připraveno hodně zeleniny a ovo-

prmo. Na prázdné plechovky byly zase jiné odpadkové nádoby. Celý příbor většinou nepoužívali, jen vidličku a lžičku, případně si ještě před jídlem celé maso pokrájeli nožem. Přátelé nás upozornili, ať se nedivíme, že při jídle v nás všichni, aniž bychom cokoliv řekli, poznají Evropany – protože jíme příborem, držíce vidličku v levé ruce. To oni by prý nedokázali, nikdo je to neučil. Tak jako jejich staříci i oni jedli dlouho jen lžící a později vidličkou v pravé. Domo-rodci, ti zase museli mít vždy jednu ruku volnou k případné obraně proti nepříteli, i když to byla ruka levá. A tak se dosud jí jen vidličkou anebo lžící.

Ze svatebních zvyků nás zaujal ten s podvazkem a kyticí. Před odchodem k obřadu, po poděkování rodičům za vychování, nasune otec nevěstě nad koleno tzv. kulatý podvazek, který užívaly ještě naše stařenky. Tento svatební je krásně vyzdobený růžovými a bílými kyticemi a stužkami. Až po obřadu, většinou ještě před jídlem, má ženich právo se této relikvie, umístěné podle nich na tak choulostivém místě, zmocnit. Za všeobecného veselí jej - nyní už své ženě - sundá a bez míření pak hodí přes hlavu mezi skupinu „mládeňců“. Kdo jej zachytí, do roka se ožení. Pokud mu to bylo proti mysli a na svatbu se ještě nechystal, mohl se také podvazek stát předmětem licitace: kdo byl ochoten zaplatit

Orsáková hospoda

Fotoarchiv VMP v Rožnově p/R

ce. Také se jedly kukuřičné chipsy doplněné majonézou. Korunou byly zákusky - ty jsme měli také možnost ochutnat. Na naše gusto příliš sladké a tučné. V každém sále, kde se odbyvala svatební hostina, byla také velká „skříň“ s le- dovémi kostkami a zásobou vychlazených plechovek piva a „sodovek“, jak všeobecně nazývali nealkoholické nápoje. Při svatbě se čepovalo pivo ze sudu, který byl umístěn v uzavřené lednici, z níž vedla ven jen pípa. Při jednom večerním posezení jsme to zažili i my a všimli jsme si, že občas ale bylo třeba lednici otevřít, aby se dopumpoval vzduch. Takové pivo i nám chutnalo – oproti tomu z plechovek, které, jak sami říkali, bylo jen o málo alkoholicky bohatší než samotná voda.

Ke stolování při svatbě používali pouze plastové nádoby i příbory, před zasednutím k jídlu při svatbě i kdykoliv jindy byly přichystány obrovské pytle právě na tyto plasty. Nápoje z plechovek se nepřelévaly do pohárků, ale tamní je dokázali - na rozdíl od nás - velmi zdatně pít

více, ten jej získal a potom musel čelit šprýmovným narážkám na svoji touhu po svatbě. Peníze takto získané byly většinou věnovány na dobročinný účel. Podobná zábava byla s nevěstinou svatební kyticí: i tu hodila nevěsta za sebe přes hlavu, tentokrát mezi družičky, které se prý po ní přímo vrhaly v touze po brzké svatbě. Nepamatuji tam, že by některá také s kyticí handlovala. - Po svatbě už mají novomanželé právo na společnou postel – i společnou přikrývku. Na několika místech se nás diskrétně ptali, je-li to pravda, že u nás mají manželé každý svoji a ne jednu společnou.

Česká menšina není v Texasu nejsilnější, ale nejsoudržnější. Proto „Moravci“, jak sami sebe nazývají potomci někdejších exulantů, využívají každé příležitosti být spolu, aby mohli „mluvit“ – myslí tím moravsky. A tak se scházejí občas na takových svatbách, pravidelně potom v neděli po bohoslužbě. K společenským účelům je u každého kostela shromažďovna, kde mají po mši za dobrovolný příspěvek svačinu. I nám nabídli

kávu, čaj, kakao, džusy, sodovky a k zakousnutí ledaco slané i sladké. Přitom prodebatují, kde se kdo právě narodil, farmáři si řeknou o úrodě, i pro tamější ženy je zajímavé sdělení, kde lze co levněji nakoupit. Upozornili nás na zvyklost, že pravidelně každou středu je pro obyvatele důchodového věku vše v obchodě s 10% slevou. Starší toho využívali a vskutku pokud možno nakupovali jen jednou v týdnu, a mladší jim nezáviděli těšice se, že se také dočkají.

Zajímalo nás, jaký podíl na stravovacích návycích našich krajanů mají brambory – „zemáky“, vlastně v pravlasti, odkud se dostaly k nám. V některých rodinách maně vzpomínali, že stařenka měla „cosi, čím sa lúpaly“. Asi to byla z Evropy přivezená „mašinka“ – škrabka. Dnes k přímému vaření většinou kupovali jen oloupané. Dost často se tam jedly tzv. „dlouhé zemňáky“, což jsou opravdu hodně dlouhé – smažené hranolky. Jinou variantou bramborového jídla byla kaše, kterou si koupili mraženou anebo v prášku. Na talíři byla tak bílá a jemná, že naprvé jsme věru nepoznali, co to vlastně jíme. Vrcholem pracnosti je tam stejně jako u nás zemákový salát. Používají v podstatě stejné suroviny jako jsme my zvyklí, jen zálivka je připravena na osmaženém špeku. A ne drobně krájeném, v salátu jsou celé plátky a salát je potom také patřičně masný. Podobně masné bylo i zemáky na cibulce, která se rovněž smažila na opravdu velkém množství špeku, v sádle pak všechno úplně plavalo. My jsme byli ochotni tento pokrm jíst jen tak, bez ničeho, ale bylo nám doporučeno ještě maso a samozřejmě zeleninový salát. Ze všech zemákových variant nám zachutnala ta, již nazývali „baked potato“, a o takový příkrm jsme si pak už vzdýcky řekli. Na jednu porci většinou byl jeden větší zemák zabalený v alobalu a upečený. Když se pak na talíři z alobalu vybalil, oni vyjídali lžičkou jen vnitřek, my jsme rádi snědli i opečenou slupku – když nás předem ujistili, že je dobře očištěná. Ke konzumaci během celého dne byly připraveny smažené lupinky, které však nepojídali jako doplněk třeba k vínu, jak jsme zvyklí u nás, ale takový sáček chipsů zastoupil celý oběd, pokud k nim byla majonéza, kterou si právě těmi lupinkami nabírali.

Způsob a druhy jídla u našich krajanů byly vůbec zajímavé, poplatné společenskému postavení a především klimatickým podmínkám Texasu. Pro naše přivítání na každém místě krátkého pobytu vždy byla připravena obrovská tabule s bohatým pohoštěním, které bylo sestaveno z darů a výrobků našich hostitelů. Až po nějakém čase jsme si byli vědomi obětí, již podstoupili, než třeba nasmažili boží milosti, koblihy, řízky, vytvarovali a upekli vanilkové rohlíčky a další cukrovinky, na něž si pamatovali, jak jim je dělala stařenka. Nezvyklá také byla pro ně příprava pečeného vepřového masa, které na míse vypadalo vskutku krásně, ale bylo „pěknější než lepší“. Netušili, že tu příjemnou chuť dodává česnek, kmín a sůl, což úplně chybělo. Ocenili jsme, že sehnali a uvařili z jejich pohledu dost zvláštní pokrm z pohanky, také krupičnou kaši a zelí. Myslím, že jako malé děti je jistě nezajímalo, co je to za drobné koření, které způsobuje vůni masa či chleba, když je stařenka pekla. Podle naší chuti a s kmínem byl chléb jen tzv. židovský, který pekli potomci Židů, kteří přišli z Polska. S kořením to tam bylo vůbec slo-

žitě – většinou se prodávalo ve směsi, a když v pokrmu měl některý druh dominovat, nezbyvalo, než jej vybrat.

Až ke konci našeho texaského putování jsme si uvědomovali, že krajané se v naší přítomnosti snažili přenést do dob svého dětství, vzpomínat na rodiče a jejich původní vlast. Oni už většinou nevařili, využívající nabídky nejružnějších mražených výrobků či polotovarů anebo straven, kde za určitou částku může každý jíst, kolik má chuť. Jednou jsme se ale dozvěděli, že 76 letá Marry bude pro nás velmi dobrou hostitelkou, protože ještě její maminka uměla vařit polévku! Muselo to být vskutku velmi neobvyklé, když tato vzpomínka se přenášela přes roky, generace i geografické vzdálenosti!

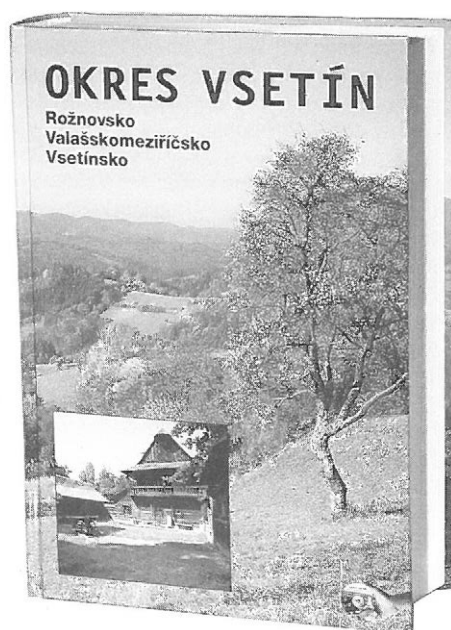
Také nám v jedné krajaňské rodině nabídli whisky. Do sklenic, které i my pro tento alkohol používáme, nasypal pán domu ledu kolik vešlo, utřepal a ještě přisypal a pak doplnil whisky. Ta byla teplá a led rychle tál, tak jsme dost honem popíjeli, ať její chuť zachytíme, nakonec jsme vypili jen tající led. Potěšili jsme se, že sklenice je vychlazená a už víme, jak na to při druhém kole. Jenže žádné nebylo, whisky už byla opět na svém místě v sekretáři. Naše bechervka, nabídnutá jako aperitiv před nedělním obědem, jim chutnala převelice, takže si celý zbytek nechali na památku.

Na závěr nelze nezpomenout jejich slovního projevu, v němž je nářečí předků vskutku konzervováno z doby před půldruhým stoletím. Často používali i mazlivé výrazy z dětství, např. „já scu“ – já chci. Zde v textu uváděná přímá řeč je jejich autentické vyjádření. Nám vyčítali, že už pěkně nemluvíme (zprvu jsme se snažili o spisovnou češtinu, které oni tolik nerozuměli), a také jsme vyslechli omluvu od okresního soudce Janečka, že jeho „čeština už není tak ostrá“. Jak by se i taková čeština někdy tady dobře poslouchala!

Posílám pozdravení všem, kteří se v Texasu tehdy o nás vzorně starali, a zároveň poděkování, s jakou úctou se snaží dodržovat tradice svých předků a navazovat kontakty se svou starou vlastí – v zemi s osamělou hvězdou tam za mořem, kde je Amerika.

Ze zahájení Kolache Festivalu v USA: Vanda Vrllová a Jannie Urbanovska s vnoučaty v „českých krojích“
Fotoarchiv VMP v Rožnově p/R

Nabídka nových regionálních publikací

*O Valašsku
ne Valašsku*

Nejočekávanější publikací letošního roku se stala, a jistě právem, rozsáhlá, devítisetpadesátistránková publikace **Okres Vsetín** s podtitulem **Rožnovsko, Valašskomeziříčsko, Vsetínsko**. Zájemci o ni se dočkali jejího vydání v září tohoto roku. Vydavatelé jsou tři: Hvězdárna Valašské Meziříčí, Muzejní a vlastivědná společnost v Brně a Okresní úřad Vsetín. Posledně jmenovaná instituce tímto reprezentativním vydavatelským činem zároveň končí v novém územním a správním rozdělení republiky svou činnost.

Publikace Okres Vsetín je 67. svazkem uni-kátní knižní řady tzv. Vlastivědy moravské podávající všeobecný historický a kulturní vývoj Moravy. První svazek, okres Brněnský, vyšel už v roce 1897. Velkoryse a moderně pojatá vlastivěda nynějšího okresu Vsetín má své předchůdce. Navazuje na úctyhodné dílo, které v rámci projektu Vlastivědy moravské, založeného na principu soudních okresů, vydali učitelé, historici a spisovatelé Čeněk Kramolíš (okres Rožnovský) a Matouš Václavek (okres Vsatský) v letech 1907 a 1909 a Eduard Domlulil (okres Valašské Meziříčí) v r. 1914.

Inspirace k novému vydání vlastivědy přišla od památkáře Dana Žárského a astronoma a nakladatele Libora Lenži. Dobře vycítili potřebu aktuálního, podrobného a koncentrovaného zachycení charakteru, historie a současnosti kraje, který patří na Moravě k nejosobitějším. Na knize pracovalo 32 autorů pod sedmičlennou redakcí, v jejímž čele stál zkušený brněnský univerzitní profesor Vladimír Nekuda.

Publikace Okres Vsetín zaznamenává a charakterizuje přírodní poměry, společenský a kulturní vývoj v jejích jednotlivých složkách a oblastech; dvě stě třicet stran je věnováno místopisu obcí okresu. Rozsáhlý a čtivý text je dopl-

něn desítkami dokumentárních černobílých a barevných fotografií, kreseb, přehledů, tabulek i resumé v anglickém jazyce. Kniha prozrazuje autorskou erudici, cit pro fakta a jejich zprostředkování. Vlastivědné publikaci se tak dostává toho, co by jí jako takové nikdy chybět nemělo: možnosti snadné orientace, sdělnosti a přesvědčivosti. Jakýmsi darem čtenáři navíc je kompaktní disk, součást publikace, obsahující rozšířené informace z jednotlivých oblastí a doplněná verze Slovníku valašského nářečí Silvestra Kazmíře, který vyšel knižně v r.2001.

K místopisným knížkám přibyla letos další: **Bystřička**. Napsal ji **Pavel Kotrla se spoluautory Karlem Hurťou a Martinem Škabrahou**. V textu, který předkládají čtenářům, zejména pak občanům a rodákům z Bystřičky, zpřesňují obraz obce, jejíž dějiny jsou oprávněně spojovány se sousední Růždkou a s existencí legendární místní přehrady (postavené v r.1912), kdysi vyhlášené studentské oázy spojené s možnostmi romantických zážitků. Zaznamenávají, že o Bystřičce je ve vsetínském matrice zmínka již z r.1652. Všímají si charakteru obce, způsobu života jejích obyvatel, naznačují její proměny až do současnosti. Zmiňují společenský a kulturní život a neskrývají sympatie zvláště k životu spolkovému. Oživením rozsahem nevelké publikace (má s fotografickými a tabulkovými přílohami 90 stran) jsou ukázky svérázných pověstí zaznamenaných v obecních kronikách.

Blanka Růžicková, pracovnice CHKO Beskydy, se pokouší zachytit vlastní okouzlení Valašskem, jeho přírodou, architekturou a zvyky v podobě několikastránkových brožovaných publikací tištěných na kvalitním křídlovém papíře. V poslední době také vydala **Ústí u Vsetína, Hornolidečsko, Horskou chatu Teřtík**, z dřívějších vydavatelských počínů připomeňme alespoň **Beskydy - má vlast - má láska**. Je zásluhou jejích profesionálních fotografických dovedností, že její brožurky nepůsobí pouze propagačně. Umí stejně dobře a působivě zaznamenat detail architektonický jako přírodní. Nedokáže se odpoutat od profesně zaujatého pohledu na chráněné rostliny, typické pro konkrétní místa Valašska, která představuje, snadno se ale také přenáší do polohy obecnější. Pokouší se například zachytit duši krajiny v panoramatických pohledech na pásma hor a kopců kompozičně opřená o krajinný detail. Se slovy však šetří. Její snímky doprovázejí pouze krátké poetické texty. Ale popravdě řečeno, více než slova přesvědčuje to, co je zachyceno jejím citlivým objektivem.

U sousedů, přesněji řečeno ve Valašských Kloboukách, vydávají už třetím rokem **Vlastivědné kapitoly z Valašskokloboucka**. Časopis ve svých východiscích a záměrech není nepodobný "naši" vlastivědné revui Valašsko, přece však vyznívá trochu jinak. Trochu vážněji, trochu zaujatěji, trochu, navzdory tomu, že jde o mladšího kolegu, zabydleněji. Autoři se pohybují na menší ploše a tedy stezka, kterou vyšlapou, je přirozeně hlubší a zřetelnější. Za skoro všechno, čím dnes časopis je, vděčí mladému **historiku a šéfredaktorovi Petru Odehnalovi**, řediteli Městského muzea ve Valašských Kloboukách. Jeho zásluhou se zrodil nejen zmiňovaný časopis, jehož letošní 1.číslo v říjnu vyšlo, ale nebývale ožil také kulturní život ve městě a v okolí. V úvodníku letošních Vlastivědných kapitol oznamuje Petr Odehnal částečnou proměnu struktury obsahu časopisu. Ta se poněkud rozvolňuje, a tak jsme tentokrát do četby uvádění

brilantním zamyšlením Mojžíra Trávníčka pod názvem O paměti místa. Nejrozsáhlejší oddílem časopisu jsou tzv. Materiály. Přinášejí příspěvky renomovaných i začínajících historiků o osobnostech, místech i institucích na Valašskokloboucku. Skvělá je část literární, která obsahuje ukázky z připravované knihy Antonína Bajaj, kapitolu ze vzpomínek Jana Evangelisty Trávníčka zachycující autorův příchod na Valašsko a jeho povídku Ohleď se mrtvol. Dále pak archivní nálezy, rozsáhlou báseň vsetínského autora Zdeňka Rudy Katova studánka.

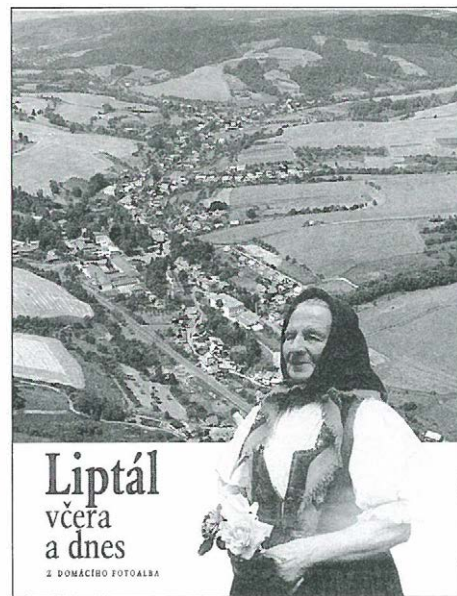
Další dvojčíslo sborníku **Od ogarů po staříky 13-14** uvedl na trh v říjnu jeho autor **Petr Halenkovský**. Pokračuje ve zveřejňování dalších kapitol z próz Jana Misárka-Slavičinského, které mají u čtenářů mimořádný ohlas. Opírá se o příspěvky osvědčených valašských autorů, které nachází porůznu ve starých časopisech a archívech, je však natolik vynalézavý a aktivní, že se dokáže s dobrou intuící obrátit k pamětníkům či rodinám starých písmáků a kronikářů, ale i prostých lidí, kteří si některé události svého života prostě a bez dalších ambicí jenom zaznamenávali, a dostat tak ke čtenáři pamětnické texty, které by jinak zůstaly zcela zapomenuty. Tak se děje v případě vzpomínek brumovského Františka Sáby, Spomínek tetičky Lysáčekové-Holáskové nebo rozverného vyprávění o ministrantech od Roberta Junka a jeho syna Jiřího ze Vsetína. Na sbornících Petra Halenkovského je zvlášť sympatická ilustrační výprava. Množství dokumentárních fotografií, kreseb a reprodukcí obrazů dává příležitost znovu nahlédnout bohatství lidové tvorby i tzv.velkého umění, které na Valašsku či z jeho zdrojů vznikalo.

V závěru se s jistým otychem a nádechem nepatříčnosti pro tuto stránku o knížkách a časopisech z Valašska zmíníme o dvou dílech, jejichž téma Valašsko přímo nezasahuje, přesto se však v nich osobitě ohlašuje a prochází jimi podivuhodně zřetelně. Prvním z nich je nová knížka čerstvé nositelky státní ceny za literaturu 2002 **Květy Legátové** (vl. jménem Věry Hofmanové) Jozova Hanule (nakl.Paseka 2002). Jestliže svou první knížkou **Želary** čtenáře i kritiku osmdesátiletá autorka ohromila, svou druhou knížkou je o svém spisovatelství přesvědčila. **Jozova Hanule** je sevrěným příběhem z 2.světové války o pouti za štěstím skrze prostotu, jednoduchost, ale i drsnost venkovského života. Mladá lékařka přichází do cizího prostředí na moravsko-slovenském pomezí (jsou to opět smyšlené Želary), aby v sebezáchranné situaci vynuceného manželství s prostáčkem Jozou unikla zatčení za odbojovou činnost. Drama velkých dějin se proměňuje v drama nově se utvářejícího ryziho vztahu s člověkem zcela jiné společenské vrstvy a osobní zkušenosti. Legátová píše stroze a úderně, většinou v jednoduchých větách strhujícím způsobem zachycuje příběh, kterému nechybí takřka nic. Má napětí a přesvědčivost, i osobitou poezii.

Nakladatelství Atlantis v Brně vydalo koncem letošního září nový román patrně nejvýznamnějšího žijícího českého spisovatele **Ludvíka Vaculíka Loučení k panně**. Jde opět z větší části o román autobiografický, neboť, jak říká jeho autor, „co jsem nežil, to nevím, a co nevím, to nemůžu napsat“. Loučení k panně volně navazuje na prózu Jak se dělá chlapec (1993) a je autorsky analyzujícím příběhem o lásce mladé dívky ke stárnoucímu (starému?) muži. O lásce, která se za sebe rve a přece stále uniká, rozplý-

vá se v obecninách tradičně v Čechách usazených ideových schemat. Je to čtení provokující a provokativní, které bude nepochybně hojně komentováno. Ale je tady opět sugestivní Vaculíkova racionalita a nádherný jazyk, stále přítomná autorská a lidská nepodbízivost. A s nimi i Valašsko. Ať píše tento originální autor o čemkoliv, neočekávaně a v obrazech civilizačně rodnému místu na hony vzdálených, objevuje se matka a otec, dětství a brumovská krajina. Ani nový román není výjimkou. Už vlastně na jednom z krásných míst svého nejznámějšího díla – Sekyra (1966), rozvíjí úvahu kolem otázky: „Odkud vy vlastně pocházíte svými atomy?“ (Sekyra 1. vyd., str. 102.) Proti tzv.syntetickým lidem, kteří mají všechno odtud a nic z místa, na kterém v bezpečí domova a vztahů, jež jej utvářejí, stojí, buduje vlastní vidění světa, které nikdy neopustí. I proto je jeho literatura veliká.

Dalibor Malina

V roce 1994 vydal Obecní úřad v Liptále knihu **Liptál s podtitulem Kapitoly z historie obce na Valašsku**. Její autor L. Baletka zde zachytil dějiny obce od jejího vzniku až po devadesátá léta 20. století. Knihu doprovázely černobílé fotografie zapůjčené Okresním vlastivědným muzeem ve Vsetíně, Státním okresním archivem ve Vsetíně a místními občany. Při práci na knize nikdo netušil, že se podaří shromáždit tak velké množství unikátních fotografií, jejichž zlozmeck mohl být v publikaci využit. Najednou zde byl materiál velké dokumentační a vypovidačské hodnoty, který se nabízel k novému zpracování.

Díky nezměrnému úsilí starosty obce a jeho spolupracovníků vznikla nová kniha **Liptál včera a dnes s podtitulem Z domácího fotoalba**, zobrazující na černobílých a barevných fotografiích na 400 stranách formátu 30 x 22 cm život starých Liptalanů až po dnešní časy. Je to společné dílo všech občanů, kteří otevřeli svá domácí alba a dávají nám tak poznat, jak jejich obec vypadala před sto lety, jak zde lidé žili, pracovali, jak se oblékali a jak prožívali své každodenní radosti a starosti v průběhu celého století.

Kniha záměrně končí kapitolou Liptálské slavnosti, které nám svou radostnou energií z písní a tanců připomínají, jakýže to štafetový kolík my a naše generace od svých předků přebíráme, což bylo vlastně i stěžejní myšlenkou autorů knihy.

Břetislav Dadák

Omluva do Vsetína

Večer před cestou na Vsetín jsem si nachystal tašku a dal jsem si do ní pro cestu vlakem diplomní práci Petry Váchové, studentky opavské univerzity, o tvorbě vsetínského básníka Karla Vyslouzila. Čekám, že na slavnostním večeru oba budou, budeme se jistě zdravít.

Pak jsem vzal do rukou knihu jménem **Okres Vsetín**. Došla mi přede dvěma dny, a ovšem jsem nemohl víc, než ji potěškat: váží 1,65 kg, má 960 stran, cena není uvedena, mně ji poslali zadarmo, protože ji zítra mám „uvádět do společnosti“; to je výraz, kterým já potírám „křest“. Křtí se děti!

Nestačil jsem víc, než prohlédnout si obsah. Skládá se z oddílů přírodních poměrů na Vsatsku, společenského, hospodářského a kulturního vývoje a hlavně z místopisu obcí na Rožnovsku, Valašskomeziříčsku a Vsetínsku.

Je jich 91. Uvažoval jsem, komu a nač takové knížčko může být. Jako celé myslím nikomu. Ale každý kousek někomu: už teď například, jedenadevadesátí lidem! Má rodná obec tu není, leží v jiném okrese. Ale jednu otázku bych měl. Ve Zlíně jsem byl na světlici s Frantou Zelenkou z Brňova. „Brniš? Či vám tam něco brní?“ posmíval jsem se mu.

Podívejme se tedy: „Název vsi se objevuje ve tvaru Brunnow (1297), Brniow (1505). Ves byla pojmenována podle olomouckého biskupa Bruna ze Schauenburku (1247 – 1281).“ To jméno má stejný původ jako můj Brumov! Nazdar, Franto! (Ale on už umřel.)

Je tu demografická tabulka, ta praví, že roku 1794 žilo v 18 chalupách 156 obyvatel, roku 1950 už ve 111 domech žilo 390 lidí. To je vývoj od 8 lidí po 3,5 člověka na chalupu. A ten nový údaj je čistý: bez slépek ve světlici. Mají tu i fotografii bývalého hostince, kde roku 1905 trávil prázdniny profesor Masaryk. A jeho fotku.

Kniha je částí Vlastivědy moravské, vydala ji Hvězdárna Valašské Meziříčí, Muzejní a vlastivědná společnost v Brně a Okresní úřad Vsetín. V osobním rejstříku je asi 1440 jmen lidí, kteří se za dvě stě let zapsali do dějin okresu. Je tu, no né, také Vaculík L. na straně 596 a 599. Tu se praví, že byl jednou na besedě v knihovně na Vsetíně a dvakrát v Meziříčí. – Tak podrobné je to dílo. To si kupte!

Prohlédnuv takto lehce knihu, ověřil jsem si, že vlak mi jede zítra v 9.05. Na nádraží mě budou čekat. Ale protože na lidi není spoleh, podíval jsem se ještě do pozvánky na adresu, kam mám potom jít. A tu jsem zjistil, že moje „vedení knihy do společnosti“ asi právě teď skončilo. Spletl jsem se o den. Co učil?

Napsal jsem omluvu. Potom mi napadlo, že tímto článkem uvedu knihu do společnosti víc.

Ludvik Vaculík

(Poslední slovo, Lidové noviny, 17. 9. 2002)

Paměť starých domů

Neskončily všechny skvosty dřevěné lidové architektury v propadlšti času, nahrazené parádními zděnicemi, završené moderní dobou a neklidnou touhou lidí stále po něčem novém. Kolik jasnosti a odvahy musel mít na konci 19. století Bohumír Jaroněk, když se při zachráně dřevěných staveb z rožnovského trhu postavil všeobecné snaze všechno staré zbourat, spálit a stavět nové, pevnější, bezpečnější, pěknější a trvanlivější. I když by také u nových zděných staveb bylo možné o poslední dva požadavky vést úspěšný spor, i zděnice stárnou a chátrají, někdy už po půl století se i u nich hlásí ono někdejší: staré odstranit a nahradit novým. Jaroňkovy dřevěny podnes zdobí Dřevěné městečko Valašského muzea v Rožnově pod Radhoštěm, časem se z počtu pouhých několika rozrostly o venkovské stavby Valašské dědiny a také o stavby technického umu našich předků v Mlýnské dolině.

I tak ještě v Rožnově zůstalo porůznu na okrajových čtvrtích a pasekách mnoho dřevěných památek na onu „dřevěnou dobu“, která nám dnes připadá tak romantická, ale ve skutečnosti byla neobyčejně tvrdá pro žití i přežití a v níž času pro radosti bylo méně, než pro těžkou práci, útrapy, bídu, nemoci a umírání. Každá z těch dřevěných chalup má svůj rodokmen, svůj osud, byť by z ní v nové zástavbě zůstala třeba už jen část. A pokud přece musely ustoupit „novému, pevnějšímu, pěknějšímu, trvanlivějšímu“, pak jejich paměť uchovávají někteří lidé.

V někdejší Horní ulici (dnes Bayerova) v Rožnově pod Radhoštěm stávala dřevěná chalupa Jana Poštáckého, číslo popisné 106. Jeho sestra Veronika, zvaná Veruna, byla v blázinci, tak v ní žil sám. O byty byla v té době nouze a když se začátkem 20. století obrátili manželé Křenkovi na obecní úřad s žádostí o ubytování, obec je přidělila do podnájmu právě k Janu Poštáckému. Chalupa to byla vetřá a už tenkrát na konci 19. století jistě 200 roků stará. Úředníci z obce se báli vejít dovnitř, aby na ně nespadla. Tam se Křenkovým narodila dcera Marie a dva ogaři, Jaroslav a František.

Marie, provdaná Pončíková (nar. 1921), na tu dobu vzpomíná:

„Chalupa, krytá šindelem, byla velice chatrná. Jedna velká světnice, podlaha dřevěná, vincek na topení. V ní nás žilo i s Janem Poštáckým šest. V loži spávali malí v hlavách i v nohách. Malá kuchyňka se sporákem. Topilo se jenom dřevem, tatka chodil na haluzi. Dál už byly chlěvy a zvenčí suchý záchod. Na hůře seno.

Jan Poštácký, i když měl polnosti na Skalce, byl vlastně takový chudák. Chodil do fabriky v Tylovicích pro vlnu a doma ji sával, to měl výdělek.

V síni byla na podlaze jen udusaná hlína, sem tam pohozený kámen z břídlíce. Pod jedním z nich měla mamulka schované peníze, aby je tatka ne našel. Tatka, pánbůh mu odpusť, rád si přihnul. Mamulka mne posílala k Bažantom do hospody, ať ho přivedu. Poručil mi za 50 haléřů šunkových odřezků a rohlik, když jsem to snědla, šli jsme domů.

Tatka pomáhal při vykládání vagonů. Vozil zboží z nádraží do magacinu Doležela a Žingora, měli skladiště na dvoře za dřevěným obchodem. Mamulka mu chodila pomáhat. Jednou mamulka nemohla, tak namísto ní přišel pomoci tatkově vykládat vagony jeho kamarád. Když skončili, zeptal se tatky, jestli si vzal ženu nebo otoka, že on by tam na takovou dřinu vicrát nešel.

Žilo se všelijak. Ale byly i radosti. Bratři Jarek a František se chodili v zimě klízat na zamrzlou Hážovku. Tehdy se tatka rozčilil: „Co já se nadřu a vy budete zbůhdarma boty trhat!“ Boty jim sebral a zamkl. Tak se chodili ogaři klízat bosky. Co chvíli přiběhli domů, skákali v kuchyni u kamen, jak jich ozívalo. Trochu jim otrnulo a už zase utkali bosky klízat se na potoku po ledě.

Valašská chalupa Jana Poštáckého z Horní ulice v Rožnově p. R., jak ji v r. 1940 nakreslil Bedřich Fojtásek.

Chalupa mamulky Křenkové na Kramolišově v kresbě Vladimíra Strakoše

Tatínek umřel v roce 1938. Já byla nejstarší, peněz nebylo, jak se uživit? Mamulka posluhovala u doktora Váši. Chodila prát. Tak na to vzpomínám, jak třeba dostala na svačinu chleba s máslem, ale schovala ho pro mne, až za ní přijdu. K obědu dostala polévku, také mi ji dala. Podnes si vyčítám, že kvůli mně zůstávala o hladu.

Chudera mamulka dřela, chodila po posluhách, schovávala pod kamení peníze na chalupu, až našetřila 21 000 korun. Koupila za ně domek na Kramolišově. Uhlíkový potok tekł skoro pod okny. Jan Poštáček se rozplakal, že ho tam v té staré dřevěné chalupě odběhneme. Mamulka mu slíbila, že ho vezme s sebou a slib splnila. Jan u nás umřel, pochovali jsme ho na dnešním rožnovském starém hřbitově.

Už na novém jsme měli krávu a kozu. Na podzim se hrabal list na stel. V parku měl každý svou parcelu a běda hrábnout mu do ní. Také jsme chodili hrabat listy do stráně a někdy až na Tylovsko. Za války, když se blížila fronta, cennější věci, šicí stroj a kola, aby nám je nezkonfiskovali, schovali jsme do kůlny a zaházeli listím. Jenže Němci strčili koně na noc právě tam, koně sežrali všechnen list, akorát „dobře schovaný“ šicí stroj a kola ne.

S Františkem (nar. 1914) jsem se poznala při taneční zábavě v hospodě Na Mlýnku v Tylovicích. Když se kamarádka Barča posmívala, že je Zubřan, odpověděla jsem jí: Ale má pěkné oči. Svatbu jsme měli v roce 1941. A 22. února 2001 jsme na úradě v Rožnově pod Radhoštěm oslavili diamantovou.

Protože jsem chtěla být blízko mamulky, koupili jsme kolem 50. roku chalupu na Kramolišově vedle její a později přestavěli do dnešní podoby. Mamulka s námi pobyla jenom rok, zemřela v roce 1951.

Jak nakonec ta chalupa Jana Poštáčkého dopadla, nevím. Myslím, že buď shořela, když šla přes Rožnov fronta a celá Horní ulice byla vypálená, nebo ji obec po válce shodila, jak byla chatrná.

Richard Sobotka

Manželé Marie a Josef Pončíkovi oslavili v roce 2001 diamantovou svatbu.

VZPOMÍNÁME

Záviš Kalandra
Intelektuál a svoboda idejí

10. 11. 1902 – 27. 6. 1950

„Zažalované vedení záškodnického spiknutí proti republice představuje komplot zločinných živlů, od vyvlastněných továrníků, přes politické ztroskotance, bezohledné kariéristy a trockistické škůdce dělnické třídy, živly, rozhodnuté z nenávisti k socialismu a republice bojovat nejzločinnějšími prostředky proti šťastné budoucnosti československého pracujícího lidu.“ Tato útočná úvodní slova obžaloby z hlavního přelíčení soudního procesu probíhajícího ve dnech 31. května až 8. června 1950 byla určena nejen novináři Závěši Kalandrovi, ale spolu s ním i dalším dvanácti obžalovaným ve známém procesu s JUDr. Miladou Horákovou. Jak těžko se s inscenováním, potupným a politicky cíleným procesem musel vyrovnávat svobodomyšlný levicově zaměřený intelektuál, od mládí bojující za sociálně spravedlivější společenský řád, zvláště když jeho pankráckou celou doznávala ozvěna rozsudku s definitivním: „...odsuzuje se k trestu smrti jménem republiky!“

Rodák z Frenštátu pod Radhoštěm prožil své mládí v rodině MUDr. Břetislava Kalandra (jednoho z valašských přátel T. G. Masaryka) ve Vsetíně. V letech 1922 – 1927 vystudoval filologii a klasickou filologii na FF UK v Praze, ve studiích pak pokračoval i na berlínské univerzitě. Už v době studií v r. 1923 vstoupil do KSČ a v letech 1926 – 1927 se stal jedním z vedoucích funkcionářů Komunistické studentské frakce (Kostufry). Politicky činný byl také později jako redaktor levicového tisku (Rudý večerník, Rudé právo, Tvorba, Haló noviny). Zabýval se marxistickou filosofií i dalšími filosofickými směry, estetickými problémy, staršími českými dějinami i psychoanalýzou (vliv S. Freuda). V polovině 30. let spolupracoval se Surrealistickou skupinou. Když se v roce 1936 zásadně postavil proti stalinovým represáliím v SSSR, byl vyloučen z KSČ, avšak v kritice stalinismu, moskevských procesů a nástupu fašismu pokračoval v „listu komunistické opozice“ Proletář, který vydával v r. 1937, Proletářských novinách (1938), v redakci Světozor (1936 – 1938). Koncem 30. let přispíval také do Přítomnosti (1938 – 1939) a napsal řadu hesel pro Naučný slovník aktualit (1938). V říjnu 1939 byl zatčen gestapem a do května 1945 vězněn v koncentračních táborech Ravensbrück a Sachsenhausen.

Po osvobození se až do r. 1949 věnoval převážně vědecké práci.

Jeho nejvýznamnější díly té doby jsou historické studie České pohanství (1945) a Zvon slobody (1948 - vydal pod pseudonymem Juraj Pokorný). V letech 1945 – 1948 také spolupracoval se soc. dem. týdníkem Cíl a nár. soc. časopisem Slovo pracujících.

V listopadu 1949 byl zatčen jako vůdce vykonstruované trockistické skupiny, obviněn z velezrady a špionáže a 8. června 1950 odsouzen k trestu smrti. 27. června 1950 byl v Praze popraven.

Až v r. 1991 byl Závěš Kalandra plně rehabilitován vyznamenáním in memoriam - Řádem T. G. Masaryka 1. třídy za vynikající zásluhy o demokracii a lidská práva. Z jeho celoživotního díla byl v r. 1994 vydán výbor Intelektuál a revoluce.

-hj-

(Životopisné údaje čerpány z Českého biografického slovníku XX. století, Praha, Paseka 1999)

Poznámka nakonec: V roce 1990 byla přejmenována ulice Mičurinova ve Vsetíně-Rybníčkách na ulici Závěše Kalandra.

Básník paměti a snu
Devadesát let od narození
Josefa Strnadla

Mojmír Trávníček

Letos uplynulo devadesát let od narození Josefa Strnadla (23. 2. 1912 Trojanovice – 4. 3. 1986 Praha), spisovatele, knihovníka a literárního vědce bytostně spjatého s rodným valašským regionem. O rozmachu jeho tvorby, která přesahuje krajový význam, svědčí jak dokumentace ve sbornících, vydaných postupně k jeho šedesátinám, pětadesátinám a sedmdesátinám, tak příslušná hesla v literárních slovnících – vyčerpávajícím způsobem nejnověji Literární slovník severní Moravy a Slezska. Bylo by tedy zbytečné opakovat základní životopisné údaje nebo vybírat z udivující širé bibliografie. Zastavíme se při tomto jubileu alespoň u několika okruhů mnohostranné práce skromného tvůrce.

Na počátku Strnadlovy literární tvorby byly nářeční zápisy pohádek, které pořizoval za svých vysokoškolských studií pod odborným vedením Václava Tilleho. V letech 1956–58 se k nim vrátil, „volně přepracoval, motivicky i fabulačně upravil, obměnil nebo rozšířil“, jak píše v ediční poznámce k „pohádkám a pověstem zpod Radhoště“, vydaným až roku 1969 s titulem **Zamrzlá studánka**. (1984 vydal pověsti **O stodolovém mistru**.)

V čase umělecké zralosti tak z dokumentárního sběru vyrostlo výrazné umělecké dílo, kterým se postavil vedle svých věhlasných předchůdců i současníků, jako byli J. Š. Kubín, František Lazický nebo jeho učitel Václav Tille. Z národopisného studia a folkloristických zájmů vyrůstá i valašská vlastivědná čítanka **Vyhnal jsem ovečky až na Javorníček** (1963), v níž se odrážejí Strnadlovy zájmy dě-

jepisné a literárně historické. Za nejšťastnější jeho knihu pro mládež, s potěšením přijatou i dospělými, můžeme považovat **Rok pod horami** (1945), beletristickou prvotinu. Její kouzlo je podtrženo ilustracemi autorova bratra Antonína. Autor - s výjimkou několika naučných komentářů - odzírál od životních zkušeností dospělého a staví vyprávění na základním dětském vnímání, které chápe slavnostní chvíle roku jako mimořádné silné, závazné a formující okamžiky pravidelně se vracející a přitom neopakovatelné.

Josef Strnadel, bratr výtvarníkův, znalec a milovník výtvarného umění, byl samosebou i milovník krásných knih a dbal na to, aby jeho knížky byly po té stránce na úrovni. Je radost vzít do rukou např. svazček valašských koled **Dolů kopcem k Betlému** (1937) stejně jako výbor písní se zbojnickou tematikou **Zbojnickým chodníkem** (1976), sestavený s básnickým citem i odbornou erudicí.

Výtvarné citění ostatně zřetelně proniká i do autorovy prózy, jak prozradí už ne jeden název: *Černá slza*, *Hrst slunce*, *Hadí mléko*. Jeho prozaickou tvorbu lze charakterizovat jako dílo tvořivé paměti. Hlavními komponentami jeho textů je vzpomínka a sen. V základu jsou zpravidla vzpomínky na domov a sny o domově, na druhé straně vzpomínky na nestvůrnost válečných dějů (zážitky z lágru) a sny o nich. Vzpomínky na odeslé lidi, ztracené věci, zapomenuté okamžiky, vyvolávané planoucí imaginací, zakládané a vysvobozované z klamlivosti času magií slova. Toto dílo je vlastně jedinou knihou o lásce a smrti, vyvělou v relativně krátkém časovém rozmezí a víceméně jen z nakladatelských ohledů rozčleněné do více svazků: **Černá slza** (1966), **Hořká tráva** (1969), **Noc v patách** (1969), **Noc je vlak, který jede domů** (1969), **Listopadky** (1975).

Pro Strnadlův vztah k umění je příznačné, že napsal jen málo teoretických či obecných úvah, ale s mimořádnou citlivostí pronikal k jádru konkrétních děl a kompetentně se o nich vyslovoval. O jeho živém vnímání mnohých tajemství básnické tvorby svědčí knižní portrét **Františka Hrubína** (1980), jenž mu byl svým uměleckým naturelem nejbližší - a navíc byl stejný vesnický „drn“: český venkovan vedle moravského venkovana si vzácně rozuměli. Kniha není jen základní monografií s nescetnými postřehy o „básnickovi, který přístalkou láká verše“, ale navíc velkou písní přátelství a věrnosti. Strnadel byl svědkem, ba průvodcem vzniku některých Hrubínových básní a má co říci o tvůrčím procesu zevně i zevnitř. V Hrubínově poezii ho okouzlovaly zejména lehce opaleskující verše, souznějící s jeho vlastním lyrismem: „*Co o motýlím stínu ví jetelový květ*“ - „*dešťová kapka vyplašila včelu*“ - „*osamělý se v polích výškám vydává...*“ Sám zkušený překladatel, zaznamenal ledacos o Hrubínově překladatelské praxi, která nebyla dosud příliš reflektována.

A ještě osobní poznámku na závěr: Pro mne je dodatečně přesvědčivým průkazem síly a sugestivní moci Strnadlových próz mimo jiné také to, že přiměla zkušeného a nepodplatitelného Jiřího Opelíka k napsání studie-eseje **Jeden Strnadel**, což je asi to nejlepší, co bylo dosud o Josefu Strnadlovi napsáno.

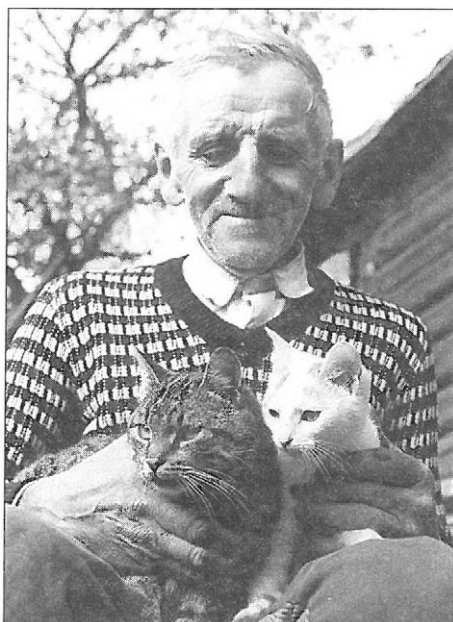

Foto Z. Hartinger

Josef Heja

Jiřina Veselská

Sté výročí narození mimořádně tvořivého člověka, jakým Josef Heja byl, nás vedlo k pokusu zachytit více podrobností o osobním a rodinném životě a okolnostech, které mohly mít vliv na rozvíjení jeho tvořivosti a talentu. Také nás zajímalo povědomí obyvatel Halenkova o jeho díle, vzpomínky jeho současníků. Ač od září 1985, kdy Josef Heja zemřel, neuplynulo tolik let, jsou reakce velmi vlažné, spíše žádné. A tak o životě i díle vypovídají spíše díla, zejména ta, která se podařilo získat do sbírek muzeí ve Vsetíně, Rožnově, Praze, Olomouci, zejména díky sběratelské aktivitě Ing. Jana Bečáka, v letech 1965-1972 ředitele muzea v přírodě, autora sbírek rožnovské a olomoucké. Ani nejvýznamnější dokumentarista Hejovy tvorby - Ing. Jan R. Bečák se o jeho rodinném životě nerozšiřuje. To málo, co víme, můžeme shrnout do několika řádek:

Josef Heja se narodil 12. března 1902 v Hovězí jako páté dítě zdejšího chalupníka Pavla Heji (* 1868) a jeho manželky Veroniky, rozené Tkadlecové z téže vesnice. Byl z dvojčat - děvčátko Anežka však záhy zemřelo. Rodina neměla na děti příliš velké štěstí, z devíti jich pět zemřelo krátce po narození nebo jako batolata. Na živu zůstaly dvě nejstarší sestry a o šest let mladší bratr Alois František. Z Hovězí do Halenkova, kde pak žil až do konce života, Josef Heja přesídlil v roce 1932, kdy se oženil s Františkou Čotkovou, zdejší rodačkou. Ze stejné vesnice byla i jeho druhá žena Anastazie. Na ni, jako na veselou řečnou ženu, vzpomínali velmi často návštěvníci jejich chalupy v údolí Dinotice. Svou životní pouť ukončil v údolí Dinotice 5. září 1985.

Zatímco odborná hodnocení neupírají plastikám Josefa Heji originalitu námětu, realizace i polychromie, zůstává na některém ze současných odborníků zasvěcené zhodnocení jeho přínosu k rozvíjení tradice lidového řezbářství na Valašsku.

A tak zájemce o pozoruhodného řezbáře se rád začte do textu spisovatele. V roce 1989 napsal Oldřich Suleř, když na výstavě betlému v rožnovském muzeu uviděl ten, jehož autorem je Josef Heja:

... „*Stanul jsem před ním očarován, třebaže má jen nemnoho figur, ke všemu nhrubo otesaných z lipových klátků. Obzvláště udivující jsou ploché, pestře pomalované tváře postav, tak odlišné od všeho, co jsem zatím mohl z dílen valašských řezbářů poznat. A přece i přes ty zdánlivě málo kultivované, až primitivní rysy působí Hejův betlém něžně a poeticky, vpravdě jímavě lidsky. To samorostlé umělecké dílo mne ihned chytilo za srdce, ano, přirovnal bych je k nejlepším světovým dílům naivismu, či dokonce k Chagallovi?*“

... Velice jsem zatoužil poznat tvůrce vsí té krásy ve dřevě. Nepovedlo by se mi to, kdyby mne nedoprovázel přítel ing. Jan Bečák, někdejší ředitel rožnovského Valašského muzea v přírodě, Hejův dobrý a důvěrný známý, protože pasák dobytka Josef Heja, člověk venkovský, je plachý a nade vše miluje samotu. Ta jeho samota je překrásné údolí Dinotického potoka zafezávajícího se stranou Halenkova do šťavnatých kopců. Tady prožil celý život, tady řezal svoje zvláštní figurky, nepoučen na žádných uměleckých vzorech, jen podle vlastního citu a souznění s přírodou, která ho obklopovala.

Jeho prvním větším dílem byla „Zátopa“ - lidé zachraňující se před velkou vodou na stromech, uhynulá zvířata, všechno ve dřevě. Rád vyřezával lidi při práci, orače, bednáře, kováře, dřevaře při svážení dřeva, cestáře. Velmi se také líbil jeho mlýn, který skutečně mlel. Vyřezával pomalu, ale každá řezba, která mu vyšla z rukou, nese na sobě neopakovatelný punc jeho zvláštního vidění světa.

To je jeden okruh tvorby tohoto nejosobitějšího valašského řezbáře: široká paleta postav ze života venkovského lidu s příslušnými atributy jejich povolání. Druhý tematický okruh koření ve starých lidových tradicích a v zážitcích z dětství a je vyjádřen líbeznými lidovými madonami, svatými, anděly a valašskými betlémy. Věru se ani nedivím slovům uznání významného moderního sochaře Vladimíra Preclíka: „Mám betlémů hod-

Ptáčník

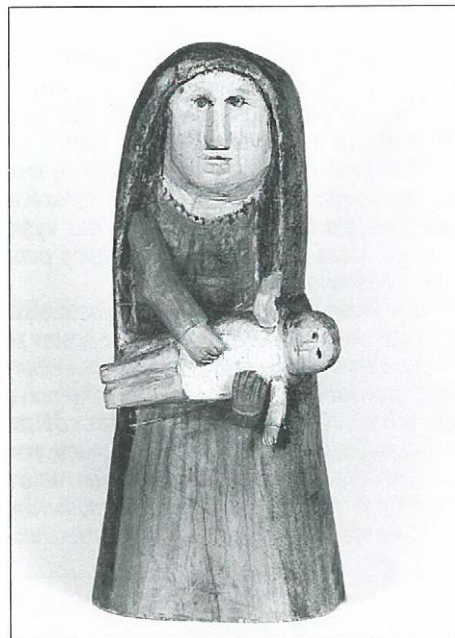
Foto F. Potočný

Svatá rodina

Foto F. Potočný

ně, ten nejhezčí je od pana Josefa Heji. Mám ho v ložnici a vždycky když vstávám, padne mi zrak nejdříve na něj. Ono je poučné dívat se na ty dřevěné figurky, vždyť ty nejlepší mají charakter sochařského díla, snesly by i velké zvětšení, aniž by ztratily proporce a výraz. To sochař pozná. Nemají rozmáchlá gesta, jejich celkové pojetí je kompaktní, jako to má být u dobré sochy.

Madona s Ježíškem

Fotoarchiv VMP v Rožnově p/R

„Objevíli ho vlastně až v roce 1966, kdy se první účastnil celostátní výstavy amatérské plastiky v Brně a rázem zaujal. V roce 1973 zvítězil v celostátní soutěži Dřevo ve všech podobách, uspořádané Ústředím lidové umělecké výroby v Českých Budějovicích – mezi 1748 vystavenými figurkami a soškami 343 řezbářů dostali první cenu Hejovi „Valášci“. Jeho figurky vlastní muzea v Praze, Ostravě, Gottwaldově, Rožnově, Středočeská galerie výtvarného umění v Litoměřicích, snad nejcennější kolekci Hejových řezb mají v olomouckém muzeu, několik jeho dřevěných plastik se zatoulalo až do Belgie.

Jejich tvůrce, drobného dědu s placatou čepicí, jejíž štítek vrhal stín na podlouhlý obličej, jsme našli na mezi u krav. Pravda, návštěvám nepřivkl, jistě také proto, že ho choroba sluchu oddě-

lovala od světa (ačkoliv možná právě ona mu pomohla vytvořit si vlastní svět), ale když jsem začal o jeho betlému, roztál. Zajímalo mne, proč jeden z ptáčků na stromech je nepřiměřeně veliký, ačkoliv ostatní jsou drobní, úměrní k postavám lidí. „Když já mám drozda najradši, tož jsem si aj udělal většího,“ vysvětlil mi to s plachým úsměvem. Nu ano, proč ne – ale cože není Ježíšek v jesličkách, jak přece ve všech betlémech bývá a tradičně má být, nýbrž v náručí Marie? „No víte-i, tak je to myslím lepší“, upadl řezbář do rozpaků, „mu tam bude u maměnky dobře..“. Bože můj milučky, což může být pravdivější důkaz autorova básnického vidění a láskyplné prostoty, z nichž vyrůstá umění?

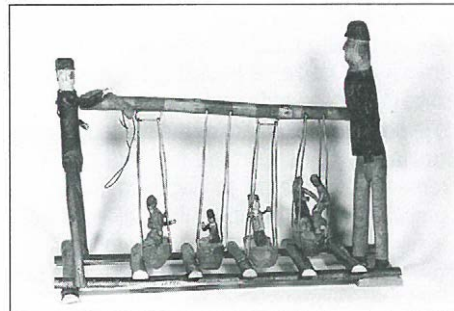
Z pole

Foto F. Potočný

Když jsme se vrátili do dřevěnice, vytáhla jeho řečná robka z truhlice svatého Floriana. Ale jaký to byl svatý! Spíše dobromyslný vesnický hasič s puténkou v ruce, věru ten by mnoho ohně neuhasil. Když jsem viděl, jak jsou ti dva staří lidé za léta života v samotě krásně srozumění, jak náramně se baví tímhle lidsky milým svatým s obličejem divně přihlouplým, náraz jsem pochopil ovzduší, ze kterého vyrůstá Hejův kumšt. A zároveň jsem si uvědomil, jak moderně, s bodrou a chápavou ironií vnímá řezbář Heja svět.

Říkal-li se někdy možná nadneseně, že dílo přežívá svého tvůrce, pak o Hejových dřevěných soškách to platí zcela určitě. V roce 1985 Josef Heja ve věku třiaosmdesáti let zemřel. Jeho sošky však přežívají jako ty jalovce v údolí Dinotického potoka a já si nadále připomínám starého pasáka, jak sedí na mezi u krav, usmívá se do sebe prchavým úsměvem a vyřezává z plochého klátku (protože jiné dřevo nemá po ruce) svatého Floriánka s dojmavě prostoduchým výrazem ve tváři a vůbec ho nenapadne starat se o soudy jiných...

(Z knihy Oldřicha Šuleře „Je to chůze po kotárech“, 1989.)

Houpačka

Fotoarchiv VMP v Rožnově p/R

Také letošní, v pořadí již šestý Hejův nožik, tvůrčí setkání řezbářů Beskyd a Pobeskydí, organizované Valašským muzeem v přírodě, se konal ve znamení 100. výročí narození valašského řezbáře, který pro podobu současného lidového řezbářství tolik znamenal.

Pozvání k účasti přijali již tradičně autoři, jejichž tvorba je svázána s rodným Valašskem (Oldřich Unar, Zdeněk Matyáš, Petr Stoklasa, Karel Chovanec a František Janošec, Jan Cvešper ze Slavičína). Početnou skupinu řezbářů z Těšínska a Frýdecka zastupovali Jiří Cieslar z Návsí, Josef Franek z Českého Těšína, Stanislav Gorný z Frýdku-Místku, Jan Kufa z Mostů. Dalším „řezbářským hnízdem“ jsou bezpochyby Hranice na Moravě a zdejší autoři jsou pro program vždy přínosem – otec a syn Vinckerovi, Ivan Kozák a také pokračovatelka otcovské tradice Václava Pitronová.

Je zajímavé, že současní autoři nežijí pouze na venkově, spíše opak je pravdou: z Ostravy přijeli Milada Kubicová a Jaroslav Slavík, z Karviné Stanislav Filip, z Havířova Klement Brokeš, z Českého Těšína Josef Franek.

Vynikající slovenské řezbáře již po několik let zastupují nositelé rodové tradice: Jan Kadura z Podvysoké, který začínal jako nadaný syn svého otce, také vynikajícího řezbáře, otec a syn Zajíci z Turzovky a Juraj Šimon z Martina.

Polské řezbáře v letošní premiéře reprezentovali Franciszek a Damian Piechovi z Debienska. Je škoda, že problémy s cestováním autorů přes hranice již po třetí nedovolily početnější účast známých řezbářů z Wisly a Ustronie.

Co autor, to velmi důstojný pokračovatel tradice lidové tvorby, osobitý přístup, inspirace okolním světem a také záruka, že dílo Josefa Heji nezůstane osamoceno.

Domácí idyla

Foto M. Janiš

Odzemek z natáčení filmu Valašská svatba v Novém Hrozenkově v r. 1925

FA OVM Vsetín

Trocha vzpomínek na tanečnicka Rudu Londina a hrstka úvah o odzemku vůbec

Karel Langer (1979),
dovětek Oldřich Londin (1984)

Odzemek je právem považován za tanec osobitý, technicky náročný a divácky silně působivý. Jeho živelnost má strhující účinek nejen pro tanečnicka, ale i pro diváka, v minulosti stejně jako v unaveném dnešku.

Proč? Pravděpodobně proto, že člověku vždy bude imponovat vitalita vyjádřená esteticky působivým, rytmicky dynamickým pohybem. (Přes veškeré moderní fyzické i duševní zlenivění převládá většina lidí doutná někde na spodku lidského vědomí jiskřerka přirozené a zdravé touhy po tělesné a duševní zdatnosti a radostnosti.)

Za pohybný k tanečnímu projevu bývají uváděny rituální a různé magické zájmy. Dávám přednost pohybkům ryze lidským, tj. potřebě prostého sebevyjádření, sebeuspokojení, ventilování přemíry fyzické zdatnosti a duševní radosti (občas i hněvného vzdoru). Od hry a „bláznivého“ vyvádění kotat, kůzlat a jiných zvířecích krádat k živelnému tancům lidí vede jen zcela krátký křestek. Nezatímnujme proto zcela jasné a v základě jednoduché pravdy vymyšlením třeba i duchaplných domněnek. Tělesnou podstatou je člověk také živočich. Od ostatních se liší jen tím, že svoji pohybovou činnost může motivovat a řídit vyšší duševní činností – především (pokud se týká tance) citovou.

Hovoříme –li o tom, že se někdo „zblázní“ radostí, nebo zlostí neví, „co vyvádí“, zachycujeme základní pohybný člověka k odventilování přetlaku vnitřního duševního napětí. Když se k tomu přidá vhodná rytmická melodie, zrodí se snadno vášnivý mužský sólový tanec. Mezi jinými i odzemek.

No, a protože odzemek a jemu podobné osobité tance výrazně dokumentují kultivovanou fyzickou zdatnost tanečnicka, stal se odzemek i vítaným prostředkem v soutěžích zdatnosti

mužů mezi sebou i znamenitým prostředkem k předvádění se mužů před ženami.

S legendárním tanečníkem valašského odzemku Rudou Londinem jsem se seznámil v národopisném tanečním kroužku Josefa Orzága - Vraneckého st. v letech 1923 – 25 v době svého učitelského působení v Novém Hrozenkově. Věkově i zájmy jsme si byli s Rudou velmi blízcí, a proto navázání úzkého přátelství bylo snadné.

Než jsem poznal taneční umění Rudy Londina, odkoukával jsem (a pak doma pilně zkoušel) různé figury kozáčka na vystoupeních pěvecko – tanečních skupin ukrajinských emigrantů v poválečných letech po 1. světové válce u nás v Hradci Králové. Několik tanečních figur odzemku nám předváděli při našich toulkách po Liptově podnikaví cikánští chlapi. S pokřikem: „Pane, dajte penízek, já vám po s o k o l s k y (nikoliv po slovensky) zatancujem!“, předváděli na prašné cestě odzemkové figury, zřejmě odkoukané od slovenských pastýřů. Stalo se v r. 1921.

Co je to valašský a jak vůbec vypadá pravý odzemek, poznal jsem až u Rudy Londina. Ruda byl celým svým zjevem junák – postavou, tváří, držení těla a překvapivou skromností, až určitou sebezavřeností. Ztělesněný mánesovský typ jinocha.

Podle svého sdělení se odzemku z vlastního rozhodnutí neučil, nýbrž byl mu naučen. Vyučil Rudu odzemku, když mu bylo teprve jedenáct let, si předsevzal a také provedl jeho staříček Karel Zbrank ze Vsetína. Staříček byl důsledný. Ve výuce si vypomáhal asi pětmetrovým,

z kůže pleteným tatarem s rukojetí z jelení nožky, který jinak sloužil při pasení koní. Za učebnu sloužila zahrada. Pravý odzemkář se pozná podle toho, co dokáže na hrboletém drnu. Vyučovací postup byl zcela jednoduchý. Ukázka, příkaz k napodobení a pak pokyny tatarem přes nohy a vyšší partie těla, dokud provedení nedospělo úrovní vzoru.

Odzemek měl šest samostatných částí: Rodnému Valašsku, Kouzlo jara, Láska k milé, Šohajovo vyznání, Modlitba vlasti, K horám – zbojnický. Ruda tancoval jen některé. Nikdy jsem ho neviděl předvést naráz všech šest dílů. Nevzpomínám si, že by někdy hovořil o tom, zda mu pro učení staříček rytmus jen vyklepával, nebo mu přitom hrál či jen zpíval, zda se všech šest dílů tancovalo na jednu či více melodií. Pravděpodobně na melodii doprovodu mnoho nezáleželo, pouze na rytmu. Vraneckého muzika opakovala běžně užívanou píseň „Po valašsky od země“ tak dlouho, dokud jsme byli ochotni tancovat.

Podle Rudova vyprávění tancoval všech šest dílů jakési etnografce z Ameriky, která celý tanec bez zvukového záznamu nafilmovala. S ní zmizel i film. Něco natočil i bývalý ředitel etnografického oddělení Moravského zemského muzea v Brně dr. F. Pospíšil. Tam se však žádný film podobného druhu nenašel. Zbývá jen několik statických snímků a pak úryvek ve filmu, který natáčel na Valašském roku v Rožnově p/R v r. 1925 kameraman Kašpar a dotáčel v Novém Hrozenkově.

Ruda Londin nezačínal tancovat odzemek pozvolným, tak trochu potměšilým roztancováním se, ale chlapeckým hvízdnutím na prsty a pak po junáckém vskoku do tanečního prostoru zazářil plynulou sérií bohatých a náročných figur. Svým odzemkem se hodně zasloužil o druhé místo Vraneckého souboru na celomoravských národopisných slavnostech v Brně r. 1925.

Z respektování nepsaného zákona, podle něhož má každý odzemkář své vlastní taneční figury nebo aspoň několik vlastních originálních prvků, nepokusil jsem se požádat Rudu, aby mne naučil celému svému odzemku. Nemohl jsem předpokládat, že zemře v tak mladém věku a s ním že se zcela ztratí vše o jeho odzemku. Asi bych se více dověděl i o jeho staříčkovi a snad i o tom, kde se odzemku naučil on a kdy a kde a za jakých okolností a při jaké muzice se tancoval odzemek v jeho mládí.

Od Vraneckého seniora vím, že někteří obzvláště rozvášnění odzemkáři končili svůj výstup skokem klečmo na struny cimbalu. Možná, že to byl jediný možný způsob, jak skončit se ctí tanec s hudbou. Odejít z tanečního prostoru před skončením hudby bylo rovnocenné dezerci či kapitulaci. Něco takového si řádný chlap nemohl dovolit.

Rudolf Londin se narodil jako nejstarší ze sedmi sourozenců 24. 8. 1901 ve Vsetíně. Jako elektrotechnik pracoval ve funkci vedoucího nákupního oddělení Elektrotechnické továrny Josefa Sousedíka ve Vsetíně. Byl muzikant, hrál na housle, basu a také dobře na cimbal. Dopodrobna ovládal znalost valašských krojů, lidových obyčejů, tanců. Se svými kamarády v krojích nechýběl při žádné slavnostní příležitosti. Pěstoval turistiku, rád lyžoval, takže si

Tři podzimní zastavení...

Život v práci a v pravdě

Rozálie Orságová (* 11. 6. 1912)

udržoval potřebnou kondici. V Sokole hrával divadlo. Vsetínský Sokol často pořádal zájezdy veřejného cvičení po celém kraji, a tak se Ruda brzy seznámil s Národopisným valašským souborem z Novém Hrozenkova a stal se jeho předním členem. Vedoucí souboru Joža Ország – Vranecký si Rudu tak oblíbil, že ho přijal nejen do souboru, ale i do své rodiny, a tím bylo přátelství zpečetěno. Na Hrozenkově pak učil valašské tance.

První Rudovo veřejné vystoupení byla valašská svatba na Valašském roku v Rožnově v roce 1925 právě se souborem Joži Országa – Vraneckého. V roce 1930 se zúčastnil spolu s ostatními členy souboru Národopisných slavností moravskoslezských ve Vsetíně a v r. 1932 Krajské výstavy Valašska a moravskoslezského Pobeskydí v Rožnově pod Radhoštěm. Tehdy o jeho vystoupení napsal „Pestrý týden“: „Rudolf Londin ze Vsetína nás uchvátil odzvěkem jako víchr. Za zvuků houslí, basy, cimbalu se roztančil ve věnci kvetoucích děvčat a chlapců jako svatojánský plamen na horách a z valašsky v jeho rukou tryskaly ohnivé šipky k slunci...“

Rudolf Londin zemřel 20. 5. 1936 ve věku 35 let na nemoc, která by se dala vyléčit, pokud by byla odhalena včas. S ním odešly navždy nezaznamenané vědomosti a znalosti o Valašsku.

Zatím na Valašsku a i mimo Valašsko žije a dále se rozvíjí verze odzvěku zachycená Milošem Kašíkem. Doufejme, že tato průba chlapčské hybnosti nám nějaké to století ještě vydrží.

R. Londin tancuje odzvěk na zahradě u rodičů na Horním městě v r. 1927 FA OVM Vsetín

Můstek přes potok Malou Stanovnici, dřevěná branka, která se nikdy nezamyká, a za ní celý skromný svět zdejší hospodyně – obytné zděné stavení, které mělo být původně hospodářskou budovou s černou kuchyní zároveň, chlévy, stodola a kůlna na travnaté louce pod příkrým svahem, nazývaným místními Tatry, proužek obdělávaného pole, u domu oplocená zahrádka plná rozkvetlých květů a bylin. Na přichozího působí místo ukryté pod hřebenem Javorníků přímo idylicky, zvláště když se venku zrovna popásá skupinka ovcí proháněná paničce oddaným psíkem Borkem.

Rozálie Orságová ve slavnostním orsáckém kroji zpívá na pódiu Rožnovských slavností 2002 - v roce svého významného životního jubilea.

Fotoarchiv VMP v Rožnově p/R

Paní Rozálie Orságová nás vyprávěním o svém těžkém životě brzy přesvědčí, že dnešní idyla je pouhé zdání – pocit, za nějž musela v životě hodně zaplatit.

Rozárka Jochcová se narodila jako nejstarší z osmi sourozenců v rodině starosty Nového Hrozenkova. Své rodiče milovala, byli pro ni autoritou. Přestože se dobře učila a ráda počítala (často pomáhala tatínkovi s účty), přes naléhání ředitele měšťanské školy, aby rodiče dali dcerku studovat na učitelský ústav, tatínek řekl: „Ona je nejstarší, musí mi pomáhat živit děti.“ A hotovo, bylo rozhodnuto! Rodiče se na ni oprávdou mohli ve všem spolehnout – na salaši na Bařině pomáhala valachovi dělat a vážit sýr, po tatínkově těžkém zranění na frontě 1. světové války prováděla s bratrem všechny polní práce, včetně nelehké práce s koňmi, na menší sourozence šla šatečky, i pro sebe vyšivala krojovou sukni, fěrtoch, šátky...

I tehdy se lidé uměli bavit, jenže tak nějak více vlastním přičiněním. A třeba i za války (1.

světové)! Ve stodole se vše umetlo, hrávalo se na harmoniku, cěrky tančily jedna s druhou, našli se i nějací ti ogaři, co nemuseli na vojnu. Lidé byli zvyklí žít více pohromadě, ve skromnějších podmínkách - v jedné chalupě, tj. v jedné jizbě a kuchyni, žili před válkou mladí manželé Jochcovi s dvěma dětmi a dalšími sedmi tatínkovými sourozenci. Dnes tomu nikdo neuvěří!

Talentovaná mládež se v Novém Hrozenkově scházela také u Jožky Országa – Vraneckého v krůžku, kde se pak zpívalo, tančilo a hrálo, nacvičovala se tu i valašská svatba. Tam byla u příležitosti návštěvy Karla Plicky na Valašsku jednou vyzvána i Rozárka Orságová, aby zazpívala sólově. Kromě lidových písniček zpívala moc pěkně i tzv. „hečené“ – písně valašských pasinků a strání. S těmi pak mívala úspěch jako sólistka i při nejrůznějších veřejných vystoupeních, jako třeba na výstavě salašnictví v Novém Hrozenkově, nebo na slavnosti kladení základního kamene školy v Novém Jičíně apod. Zpívala a tancovala valašské tance i ve filmu „Děvucha z Beskyd“. Tam se splnil jeden z jejích dívčích snů – hrát ve filmu, objevit se na filmovém plátně, na fotografiích. Natáčení filmu „Portáši“ se už nezúčastnila – bylo to v létě a na poli bylo hodně práce.

Uzavření manželství Rozálie Jochcové se sedlákem Karlem Orságem - Jurovským v r. 1937 tehdy ještě nevěstilo žádné životní nepříjemnosti. V roce 1949 paní Rozálie dokonce zvítězila v soutěži folklorních zpěvaček na výstavě „Valašsko v práci“ ve Vsetíně. I v pozdějších letech občas veřejně vystupovala na Strážnických nebo Rožnovských slavnostech a na svou kulturní činnost má určitě pěkné vzpomínky. S manželem společně hospodařili, společně začali stavět dům ve Stanovnici, těšili se ze svých tří synů i na společnou budoucnost... Jenže pak přišla padesátá léta, socializace vesnice a s ní násilí, závist a zášť méněschopných sousedů podporovaných zaslepeným politickým režimem, vykonstruovaný politický proces v Krnově a odsouzení Karla Országa na 17 let vězení a nucených prací v uranových dolech v Příbrami.

Otevřenost, s jakou hodnotí paní Rozálie Orságová svůj další život bez manžela, je až bolestná. Po jeho uvěznění byla hlídána policií, všichni v dědině se jí vyhýbali, báli se s ní mluvit, a tak nakonec ani nikam nechodila. Žila osamělá a zatrpklá, ponižovaná chudobou a tvrdou každodenní dřinou, jenom se svými chlapci, kterým kolikrát neměla ani co připravit k jídlu. Půjčit si peníze se styděla. Starala se o ustájený družstevní dobytek. Večer bývala tak utahaná, že byla ráda, že si může lehnout. Z té námahy má dodnes problémy s páteří. Když jí bylo nejhuř, modlila se a prosila Pána Boha, aby jí dal ochranu a pomoc.

Ani když se manžel vrátil domů, amnestován po 12 letech s podlomeným zdravím, situace rodiny se nezlepšila. Byl zakřiknutý, bál se promluvit, nikomu nedůvěřoval. Nutili je odstěhovat se do pohraničí, přesvědčovali ho, aby spolupracoval s tajnou policií – řekl, že to dělat nebude. A tak pásl krávy za pár korun a chlapci museli do práce. Domů chodili jenom na neděli.

Foto M. Janiš

V mládí měla Rozárka svoje oblíbené místo na Bařinách - v Borči se tam řikalo podle krásných borovic, které všude kolem rostly. Tam si ráda jen tak poseděla a snila své dívčí sny.

Skutečný život ji odnaučil snít - sny jsou nahrazeny vzpomínkami. Ty smutné musí zaháňet prací, a tak třeba vyšívá sváteční ubrus. Nejvíce si váží práce a pravdy, protože s ní to nakonec v životě vždycky nějak vyšlo.

Zažilo sa ledasčeho...

Blažena Šuláková (* 18. 6. 1906)

S paní Blaženkou Šulákovou se scházíme v prosluněném pokoji domova důchodců v Karolince, který momentálně obývá spolu s dalšími „bábinkami“, jak sama srdečně nazývá své mladší spolubydlící. Usměvavá stříbrolasá žena sedí na posteli, po ruce magnetofon s rozhlasovými nahrávkami, které nabízí k poslechu, zatímco se k nim tu a tam svým zpěvem samozřejmě přidává. Bezpochyby zpívá krásně, jistě a s chutí. Když zjistí, že si budeme povídat o životě, najednou jakoby omládne, v očích se rozsvítí veselá jiskřička a proud vzpomínek pak už není třeba přerušovat.

„Devadesát šest let - to je bařa roku! Na dlouhověkost je jediný recept - makat. Od útlého dětství jsme museli pracovat a manuální práci se nevyhýbat. Když jsme přišli domů ze školy, maminka řekla: „Převléct sa, nanosit vodu, nanosit dřeva, it poklidit dobytek, umyt ruky a teprv dostanete oběd, máte ho v trůbě.“

Tenkrát ještě nebyla zavedena elektrika, a tak se při lampičkách večer psávaly úkoly a tatínek vždycky říkal: „Ideš pást, vem si knížku a uč sa, ten odstavec musíš umět, jak když bičem mrská.“ Náš tatínek byl přísný, ale ohromně hodný člověk, často na něho vzpomínám. I na maminku, ale maminka na nás neměla tolik času.

Jak jsme postupně rostli, tatínek nám přiděloval funkce a podělil práci: ty se postaráš o drůbež, ty půjdeš pást kozičky, ovečky, krávu, ty se postaráš o děcka ...

Bylo nás sedm dětí. Já jsem byla nejstarší, musela jsem pomáhat mamince vychovávat mladší sourozence, prát pleny - měla jsem toho plné zuby. Když se mamince narodila nejmladší dcera Jiřinka, bylo mi osmnáct let. Tehdy jsem si dovolila mamince namítnout: „Nebylo těch děcek dost? Ešče včil, když mám tolik roků, budu plénky právat v potoce?“ Ale tatínek přišel, objal mne, pohlídl a řekl: „Ale neboj sa, mamka ti bude pomáhat.“

Počtem dětí bylo všechno zatížené. Bylo hodně práce. Kromě hospody ve Vsetíně - Potůčkách jsme měli hospodářství - dvě krávy, ovečky, prasata se chovaly. Tatínek když viděl, že děcka dorůstají a jsou schopné pomáhat, tak přikupoval od měšťanů další pole, od Rodingra, od Žambocha, od Pokorného... Život byl opravdu tvrdý! Ale pěkný!

Tož, teď už odpočívám. Při životě mě drží písnička a dobrá nálada. Jen ten můj skelet už má různé výkyvy, má pokažené panty, už tak neslouží.

Svých rodičů si velmi vážím. Kdyby byli, pokloním se před nimi až k zemi. Tatínek byl více pokrokový, maminka pocházela z vesnice - ze Lhoty u Vsetína, neměla možnost se vzdělávat. Postavili si hospodu na Potůčkách. Odešli ještě mladí, v 72 a 74 letech.

Tatínek byl vyučený řezbář, bohužel nic mi po něm nezůstalo, jen rámeček v síni. Byl to zlatý člověk - pokrokový, shovívavý, nás vychoval přísně. Otec měl takové prúpovídky napsané na lístcích: Co nemáš rád sám, nečiň druhým. S poctivostí nejdál dojdeš. Vrána k vráně sedá, rovný rovného si hledá. Mluví stříbro, mlčí zlato...

Dnešní děcka jsou už více ostražitá, výbojná, už nemusí tak poslouchat své rodiče. My jsme museli. Nesměli jsme jim odmlouvat. Jinak jsme dostali důtkami. Vyrůstali jsme docela jinak. Podnes chovám svoje rodiče v hluboké úctě.

Ke kultuře jsem byla vedena od mládí. Sám tatínek byl zpěvák, chodil do pěveckého kroužku Kos a hrával na flétnu a na klarinet. Ale když si jako řezbář přerýl na ruce šlachy, nemohl už pak na hudební nástroje hrát. Co se týkalo kultury, v ničem mi nebránil. Když jsem jako mladá dívka hrávala divadlo, říkával mi: „Běž, a

dávaj si pozor, ať sa nezakoktáš, na to je obecnstvo velmi háklivé...“ Tatínek sám pořádal ve své hospodě zábavy - čaje o páté pro mládež, taneční zábavy Štěpánské, Tříkrálové...

Už v šestnácti letech jsem hrála divadlo ve Snaze, v Besedním i Lidovém domě. Pak jsme my, herci - amatéři, založili kulturní spolek Pokrok v Rokytnici a hráli s velkým úspěchem po několik let. Divadlo nebylo jen koníčkem, ale pořádným šimlem! Ráda jsem zpívala všelijaké písničky, nejen ty lidové. Hlas mám vytrénovaný z těch hor tady, jak jsme na sebe křičeli z kopce na kopec. Snažila jsem se hrát i na ceteru. Kde se na Vsetíně hrálo, tančilo a povídalo, tam jsem nechyběla! Kolikrát jsem s pláčem tajně utíkala z domu za kamarádkami do tanečních, protože tatínek nechtěl, abych sama chodila večer do města z těch našich Potůčků. Nebojte se, to byl pro mladé „cityrung“!

Byli jsme zpěvná rodina, a tak se nějaké ty geny dostaly i dceři Jarce (zpěvačka Jarmila Šuláková - pozn. redakce). Už ve třech letech seděla s bubínkem a zpívala: „Šoféži, šoféži, v lásce vám ščeští kvete...“, bubnovala si a měla už rytmus. Můj otec jí řekl: „Cérko, zpívej, zpívej, z tebe cosí bude!“ Můj otec i manžel jí to strašně přáli, já jsem jí spíš záviděla.

Děcka jsem měla vždycky ráda. Mám dceru a dva syny. Do osobního života a životních rozhodnutí jsem svým dětem nemluvila. Bůh chraň! Vždycky jsem říkala: Každý si ten čumáček musí nabít sám! Děti stejně nechtějí poslechnout, když jim začnete do jejich života mluvit. Ani Jarce jsem do ničeho nemluvila, protože i já sama jsem byla vždycky kulturou posedlá. Však jsme spolu i zpívaly a rády - bývaly to Strážnické slavnosti, do Rožnova jsme jezdily...

Jarka mně kdysi řekla: „Mami, neřikaj, že jsi nás vedla jen k práci, tys nás řezala jak hady!“ Já říkám: No tož, podle zásluhy! Jak jste si to zaslúžili, tož jsem sem tam smýkla.

Do života jsem jim kladla v první řadě, aby byli k rodičům uctívá, aby si vážili toho, co pro ně rodiče dělají, že ta jejich výchova pro život je také zodpovědná. Hlavně, ať z nich nejsou lidé nepoctiví.

Když v noci nemůžu spát, myslím na film, který mi defiluje před očima - celý můj život - a je to život mladých lidí. Byl prohrátý pohodou. Lidé by nikdy neměli opouštět cestu slušnosti. A mládež by se měla vžít do rolí lidí starších a postižených a drobnými službičkami jim ten život ulehčit.“

Nejstarší ogar

Bedřich Batrla (* 1. 3. 1902)

Společné vystoupení s dcerou Jarkou ve vsetínském zámku, 1994 Foto M. Langer

Žádný velebný kmet, spíše kurážný chlapík s šibalskýma očima, vtipně glosující celý náš „vážný“ rozhovor o životě. V jeho laskavé společnosti tají všechny osobní problémy. Často býváme až příliš nároční k celému světu, který nás obklopuje, ale neumíme se zasmát ani sami sobě! Proto tak rádi posloucháme vyprávění lidí, kteří už větším úsekem svého života prošli a

Foto B. Dadák

jejichž duševní rovnováha a pohoda nás inspi-
rují. Jedním z poslů životní moudrosti je i stole-
tý Bedřich Batrla – člověk s radostí v srdci.

*„Momentálně jsem u dcery na Vsetíně. Zlo-
mil jsem si nohu, ale už chodím. Jenom když
stojím, tak to tam trochu cítím. Teď tady u dcery
přečkám zimu. Je tu teploučko a spolu je nám
dobře.“*

Když před čtyřmi měsíci upadl a zlomil si
nohu, lékaři si netroufali říci, zda bude ještě cho-
dit. Byla to tříštvá zlomenina dlouhé stehenní
kosti. Pilně však cvičil, prý ho pořádně prohá-
něli. V nemocnici se s ním neradi loučili, proto-
že tam roznášel pohodu. Humor a vtip zdědil
po mamince, už ve škole nezkazil žádnou leg-
raci. Když se v nemocnici divili, proč se každý
den holí, odpověděl, že je na to zvyklý, ale že
už se alespoň půl roku holit nebude, aby mu
konečně narostly vousy, jak se na stoletého
kmeta sluší. Nakonec nezapomněl podotknout:
*„Ale asi si budete muset počkat do té další stov-
ky!“*

Bedřich Batrla se narodil v selské rodině
v Brankách na Moravě. Otec mu zemřel v roce
1914 na následky zranění ve válce. To bylo
Bedřichovi 12 let!

*„Začal jsem chodit do gymnázia, ale musel
jsem toho nechat. Zůstal jsem doma s mamin-
kou a o práci jsem měl postaráno. Bylo nás pět
dětí, dva starší bratři studovali medicínu a prá-
va. Já jsem měl nejlepší vztah k hospodářství a
otec vždycky říkal, že budu jeho následníkem.
Ze všech sourozenců jsem zůstal už jenom já
sám.“*

*V mládí jsem měl také svůj sen: chtěl jsem
se stát letcem a na vojně jsem i zkoušky udělal.
Ale maminka souhlas nepodepsala. Případalo
jí to nebezpečné a chtěla mě mít doma. A tak
z toho sešlo. Naštěstí jsem vždycky všechno
bral tak, jak to život přinesl. Z ničeho jsem ne-
dělal žádná dramata. Říkal jsem si pokaždé,
když bylo zle: Však jaksi bylo, jaksi bude.“*

I při práci na osmihektarovém majetku si na-
šel čas na odpočinek a zábavu. Hrál divadlo,
cvičil v Sokole, muzicíroval...

*„Už na vojně jsem sloužil u plukovní hudby.
Hrál jsem na klarinet, na basu, bubny. Později
jsem chodil hrávat na muziky. Na kole jsem jez-
dil třeba až do Semetína. Dnes už to s prsty
nejde, ale kdysi jenom létaly! Mám rád lidovku,
na té jsem vyrostl.“*

*Také jsem 32 let dělal promítače v kině. Tak
jsem mohl chodit i na nepřístupné filmy! Chodí-
val jsem do Meziříčí, po čtrnáctidenním kurzu
v Klánovicích jsem promítal i u nás v Brankách.
Školení jsem nepotřeboval, ale starosta mi řekl:*

*Obec ti to zaplatí, budeš se tam mít dobře. Rád
jsem i cestoval!“*

Oženil se v roce 1927. S manželkou Marií měli
dceru Bedřišku a syna Miroslava. Dětem byl
kamarádem. Kamarádsky se choval i ke všem
ostatním sousedům, známým i neznámým li-
dem. Vstal i v noci, když jeho pomoc někdo
potřeboval – třeba když se telila kráva, nebo
když vjel zvěrolékař automobilem do brambo-
řiště a on jej svým koněm vytahoval na cestu.
Na nikoho nezaněvřel, ani když se sám musel

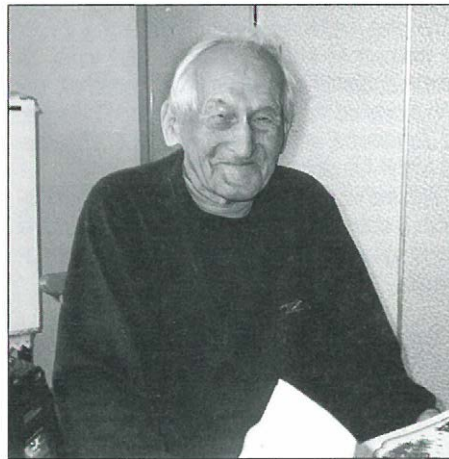

Foto B. Dadák

O moudrosti otcovské

*Celé roky mne mrzí, jak jsem nedbal na ta-
tínkovy zkušenosti a nepřipustil si, že zdravý
rozum váží víc než neduživé vzdělání. Jenom-
že mladí se odedávna stavějí proti generaci otců
a nevědomky tak ti nevědomci pomáhají svět-
ským mocnostem při vymazávání společné
paměti a následném falšování historie.*

*Nerad bych vyvolal dojem, že tatínek si počí-
nal jako patriarchální valašský mojišček. Humo-
ru měl neúroku, mladší by dnes o něm řekli, že
byl recesista, tehdy se takovému pravidlo šiběs.
Po produkci slavného mága a iluzionisty Pas-
parta v naší vesnici karikoval jeho výstupy včet-
ným zkomolených formulí tak nádherně, že žit
dnes, mohl si občas přivydělat v televizním ka-
baretu. „De ala skrze delfie, cestuj do klobou-
ku,“ čaroval úchvatněji než sám kouzelník.
Maminku brali čerti, když parodoval česko-ně-
mecké lingvistické kreace její matky a mne učil
vojenské písničky všelijak zkomolené. Jeho
zásluhou na stupínku v první třídě jsem na otáz-
ku starého pana řidiče, jakou národní písnič-
ku nás doma naučili, zazpíval tatínkovu:*

Lepší je na vojně tabák kůřit,

nežli u sedláka cepem bůřit.

Lejší je na vojně tabák v míšku,

nežli u sedláka hrnec s kýškú.

*Vzdělání měl otec chatrné, ale co chybělo
na vědomostech ze školy, to později vynahra-
dil zdravý rozum, samorostlá moudrost a zku-
šeností tvrdého života. Ale to hlavní, co mu-
sím dosvědčit, byla jeho zarytá vůle k sprave-
dnosti. Jednou k nám s křikem vpadl starý
sedlák už na výminku, tatínkův strýc, statný
chlup, ještě vysoký a vzpřímený, přísná tvář s
bílými vlasy a šedivým knírem vypadala až*

v padesátých letech podrobit nátlaku a „dobro-
volně“ vstoupit do jednotného zemědělského
družstva, když mu pobrali dobytek i nové stro-
je, které našel příští rok na poli zrezivělé.

*„Já jsem v životě nikoho nezarmoutil. Když
jsem mohl pomoci, tak jsem pomohl. Nikomu
jsem nic zlého nepřál, ani neudělal, protože by
mě to mohlo potkat také. Když si zajdu někdy
do hospody na pivo, tak mě zvou ke stolu: Jej-
da, strýčku, pojďte si sednout k nám! Rád se
směju a rád i druhé rozesměju. Celé Branky jsou
moje rodina. Tam se necítím sám. Když jsem
někdy pryč, lidé se pak ptají: Kde jste byl? Dě-
dina osiřela! Říkají mi tam „nejstarší ogar
z Branek“.“*

Od roku 1991 je vdovcem. Osamělý se však
rozhodně necítí. Má dobrou rodinu, která se o
něj postará, když to potřebuje. Pracovat už ne-
musí. Jak sám s vtipem sobě vlastním říká: Kdysi
jsem měl 8 hektarů, teď už mám na práci jen
10 metrů čtverečních! Rád čte, lépe bez brýlí
než s nimi: Brýle možu prodat! Dobře slyší, prý
i to, co nemá. V televizi poslouchá zprávy a jeho
oblíbeným pořadem je Komisař Rex. Prášky na
spaní nepotřebuje, to prý raději štamprlu! Jeho
přáním je, ať se lidé nehádají, ať jeden druhému
nedělá nic zlého, ať jsou všichni pohromadě. A
čeho si dnes cení nejvíce? Toho, že dosud žije.

Hana Jabůrková

*aristokraticky. V tu chvíli byl však zbědovaný,
šaty potřhané, hlavu zamotanou do šátku, pod
ní rozbitou čelist, vlasy zpečené krví a ušní bol-
tec visící na kousku kůže. Výsledek dramatic-
ké rozepře se dvěma syny. Strýc Pavel vylíčil
tu příhodu po svém a žádal od starosty a navíc
synovce zastání za takovou nepatřičnou výmin-
kářskou opateru a potrestání nezdárných synů,
než si zjedná dalekosáhlou náhradu u soudu.
Jenomže můj otec nikdy moc nekvaltoval do
soudcovského taláru, vyslechl hřímání staré-
ho muže a na jeho žádost, aby okamžitě něco
udělal, nalil mu štamprli slivovice. Stařík ulízl,
uznal mlaskl a zeptal se k věci: „Tož co udě-
láš, starosto?“ „Něco vám povím, strýcu,“ pra-
vil otec. „Sklízíte, co jste zasel. Byl jste na svoje
ogary syrovec, ani oženit se nesměli, abyste
nemusel na výminku.“ „Budeš mluvit jináč,
Francku, až ti tvůj ogara utrhne ušíska!“ osopil
se potupený. „Takové věci se syni učí od ta-
ků,“ odsekl můj otec. „Fanůšu, aby tě pánbůh
nepotrestal!“ zvolal starý. „Vy byste pánbička
v kostele stáhli za nohy z kříža a doma se ko-
pete horší než koně,“ uzavřel starosta, jako že
předběžné soudní řízení končí. „U tebe je hov-
no zastání, starosto, půjdu na šandáry,“ uplivil
si můj prastrýc. A prázdnou štamprli držel tak
okate, že nebylo možné ji nenalit. Hrknul ji do
podrápaného krku, odešel bez křiku a zane-
chal myšlenku na četníky i na soud.“*

Úryvek z knihy F. Pavlička „Konec patriarchátu“, vydané
nakladatelstvím Archa ve Zlíně 1992.

Lukovský rodák **PhDr. František Pavlíček**
(1923), dramatik, signatář Charty 77, po r.
1990 ředitel Čs. rozhlasu obdržel 18. 10. 2002
čestné občanství obce Lukov a 28. 10. 2002
převzal z rukou prezidenta republiky V. Havla
státní vyznamenání Medaili za zásluhy.

Návštěva v redakci Valašska, listopad 2002

Foto H. Jabůrková

Světový člověk s valašským názorem

Rozhovor s muzikantem, fotografem, písmákem a valašským buditelem vůbec o životě a o jednom bohu i lidem libém spolku.

U příležitosti 70. narozenin pana Vladislava Jurčáka

Lubomír F. Piperek

Protože je to rozhovor s jubilem, začnu jako vždycky: narodil jsi se? A kde?

Narodil jsem se v roce 1932 v Jasenné a jsem na to strašně hrdý, i když člověk se někde musí narodit... Já jsem sa asi narodil nechť – za devět roků po sourozencích, to už byla asi nějaká náhoda. Bratr byl starší, ten to tak nevnímá, ale sestra byla o dvanáct roků ode mne a ta byla pěkně našťavaná, když už se jí zapalovala lýtka a musela škrtnat s kočárkem po dědině. To si tam ty nejstarší lidi pamatují: „Ty, když sas téj Fanuši posrál, tož ona ta přebalovala a Mařena Zavrtáková jí držala rúžu u nosa, aby to moc nesmrdělo.“...

V životě jsem toho dělal hrozně moc, a všechno jsem dělal rád. Ale přece je něco, na co vzpomínám nerad – když jsem šel místo vojny do nemocnice a pět roků jsem si léčil TBC. Předtím jsem se stihl vyučit ve Zlíně topenářem. Když jsem se vrátil ze špitálu, začal jsem dělat porůznu, kde co bylo. Stěštil mne potkalo až v roce 1959, kdy mne vzali do filharmonie. Stal jsem se správcem zlínského Domu umění. Byl jsem tam asi šest let a měl na starosti všechno: organizoval jsem koncerty, zajišťoval provoz budovy. Poznal jsem tam spoustu dobrých lidí, s kterými mi přátelství vydrželo až dosud. Tam mi bylo dobře.

V té době jsem už vyhrával s Karlem Mrlinovým s cimbálkou z Liptálu. A díky té base a téj cimbálkovce mne vzali do VD Lipta. „Zkysli“ jsem tam 32 let a dotáhl to až na vedoucího oddělení. Byl jsem tam spokojený, ale kvůli jednomu komunistovi jsem musel odejít pět roků před důchodem.

A vlastně až v tom svém předčasném důchodu jsem v roce 1991 potkal přítele Krajíčka a ten mě naverboval do Valašského názoru. Tam jsem uplatnil i fotky, co jsem míval v šuplíku. I ve filharmonii jsem fotil průběžně, hlavně záběry z koncertů, a díky fotografiím jsem publikoval v okresních novinách; fotografoval jsem i pro archiv filharmonie. I když ve fotografování nejsem žádný profesionál, chytlo mě to. Fotografoval jsem sport – každého ze sportovců, který proběhl Zlínem, i Valašsko – staré stodoly, staříky, řemesla... Fotografovat jsem začal už v dobách učení, stejně, jako hrát na basu. Jsem rád, že mě to neopustilo, dodává mi to životní šťávu. Vždyť také díky mým fotografiím vyšla i publikace k 25. výročí družstva Lipta a v roce 1994 jsem přispěl svými fotografiemi do publikace o obci Liptál. Zrovna teď vychází další publikace „Liptál včera a dnes“. I na té jsem se jako fotograf autorsky podílel. V tom Liptále jsem nechal kus srdce.

Můžeš nám přiblížit činnost spolku, ve kterém zastáváš významnou funkci kmocháčka? A vidím, že na to nejsi sám, přivedl sis přítele, pana Oldřicha Krajíčka, jednoho z dalších zakládajících členů Valašského názoru. Tak společnými silami do toho!

Valašský názor založili Vizovjan Jaroslav Pečiva a dva Hvozdnané: Oldřich Krajíček a Pavel Tóukálek v roce 1990. Vzniklo to, jako skoro všechno dobré, náhodou. Sešli jsme se na takovém večerním dýchánku a říkali si, tak konečně máme tu svobodu, můžeme si založit, co chceme, a tak si založíme nějaké sdružení i my výtvarníci. Původně to měla být, nevím jestli bohužel nebo bohudík, jenom taková recese, mělo to být jenom jakoby – chtěli jsme udělat jednu společnou výstavu a pak toho nechat. Za deset, dvanáct let si to naše sdružení ale vyšlapalo cestičku k životu samo.

Nejdůležitější a nejznámější jsou výstavy, které pořádáte, a z nich nejproslulejší Hvozdenský Salon.

Salon vznikl z toho důvodu, že ve Hvozdně žije 11 výtvarníků na celkový počet 1 000 obyvatel. Myslím si, že na ně působí kouzlo toho místa – genius loci. Začali jsme tím, že jsme zachránili budovu staré hasičské zbrojnice, ve které se výstavy konají. Patřila obci, neměla už ani okapy. Požádali jsme starostu, který má pro nás velké pochopení, zda si tam můžeme udělat výstavu. S pomocí obce jsme „hasičárnu“ pak opravili.

A na popud Hvozdenského salonu zase obec začala spolupracovat s rodákem, akad. malířem J. Hvozdenským, v Praze žijícím medailérem evropského významu. Ten obci daroval asi šedesát vlastních prací, a tak se na obecním úřadě buduje stálá expozice Valašské galerie Josefa Hvozdenského.

Pane Krajíčku, bude Valašský názor podnikat dál v oboru výtvarna?

Založili jsme stálá výstavní místa: ve Vizovicích, Slušovicích, Luhačovicích a na Hvozdně se bude otvírat v květnu. V těch galeriích, tam nejsou jenom Valaši, ale i významní autoři, třeba Jan Bauch. My chceme na Valašsko dovést umění, propagovat estetiku. Cíl sdružení je výchovný. Do galerií dnes chodí většinou jenom umělci a stále ti stejní přátelé umění. Ale my chceme dát umění tam, kam lidé přijdou z jiných důvodů, jakoby do cesty: do hospody a do sálů, kde se scházejí zájemci třeba na prezentaci zboží. Vždycky se snažíme, aby v galerii

Přátelé se stejným názorem – Vladislav Jurčák a Oldřich Krajíček

Fotoarchiv V. Jurčáka

Křest Almanachu Valašského názoru u příležitosti I. zasedání Valašského senátu 4. 3. 2000 ve Valdštejnském paláci v Praze (zleva T. Baťa, J. Mikeska, O. Krajíček, V. Brodský, V. Jurčák, zady I. Ondrová) Fotoarchív V. Jurčáka

byla kolekce prací výtvarníků z Valašska a taky někoho všeobecně známého. Aby ten výchovný dopad byl důraznější.

Kmocháčku, my si nalejeme trochu té tvojí halúzkovéj, cos přinesl, a necháme zatím pana Krajíčka trochu víc mluvit o Názoru, neboť Valašský názor a on jedno jest.

V současnosti bychom svou činnost rádi více rozvrstili. Proto jsme v Názoru založili řadu sekcí. Treba publikační sekce vydala už Almanach volného výtvarného sdružení a dvě knížky zlínskému spisovateli Miloslavovi Sousedíkovi - Dvorec u jezera a Než rozkvetou jabloně. Průběžně vydáváme sady pohlednic valašské krajiny a umění.

Mezinárodní sekce uspořádala výstavu polských výtvarníků z družebního města Złina - Chorzowa v Městském divadle ve Zlíně a projekt chceme rozšířit na další družební města.

Hudební sekce pořádá dvě významné akce pravidelně, už po jedenácté. Je to koncert Jiřího Březíka, písničkáře, skladatele, Hvozďana, který žije v Praze. Skládá pro Hanu Zagorovou a řadu dalších. Oblíbené jsou i vánoční koncerty komorního smíšeného sboru Cantica camerale. Koncerty bývají v kostele ve Hvozdně. Letos jsme začali další aktivitu. Je to Hudba v podhradí malenovického hradu. Chceme navázat spolupráci se zlínským muzeem a akci spojit s noční prohlídkou hradu. Letošní akce s vystoupením Březíka, Canticy a Vonice měla úspěch, a tak v tom chceme pokračovat.

A zase se vrátím k našemu jubilantovi. Mohl bys vysvětlit to tajemství, jak to, že Valaši najednou pronikli až do Prahy a tak úspěšně?

Je to zásluhou Zádveřana, pana doktora Jana Mikesky. Pracuje v Praze na jakémsi ministerstvu a co je důležité, chodili jsme spolu do školy. Je to náš člen a ten prostě jednou řekl: „Ogari, a co tak v Praze?“. A Olin Krajíček se toho chytil. Hledali jsme možnost, kde vystavovat, a narazili jsme na pana dr. Skálu. Vlastnil tam velké prostory, které využíval komerčně. Za symbolickou korunu nám je pronajal. To byla první

výstava všech valašských umělců, nejen členů Názoru – od Frenštátu až po Zlín, v Praze. Chtěli jsme především přiblížit valašské umění Pražákům a myslím si, že se to povedlo. Byla to podařená akce i s trochou recese. K umocnění atmosféry jsme do výstavních prostor avii z našich kotárů dovezli „originál“ valašské seno, staříčkovy pohrabáče, kolečka, kola od vozu a různé „zgarby“, co jsem teď prodal chatařovi za pětistovku. Jak to tam vonělo senem!

To je jistě důležité, ale já měl spíše na mysli tu legendární akci – zasedání Valachů v Senátě ČR.

Ten Valašský senát vznikl taky díky tomu dr. J. Mikeskovi a naší poslankyni paní I. Ondrové; ta taky zapracovala. Kdysi jsme se před ní bavili, kde bychom uspořádali zasedání „Valašského senátu“. A ona: „Nejlepší by to bylo v Senátě“. Všechno zařídila, a tak nám byly zapůjčeny ony prostory. Nezávislá Valašská galerie (to je sekce Názoru) v té době v Praze konala výroční výstavu k roku 2000 a z doprovodných kultur-

ních akcí zasedání Valašského senátu bylo nejvýznamnější, mělo největší ohlas i mezi veřejností. Bylo to skutečně na úrovni, přišli tam i herci V. Brodský, Bolek Polívka, zpěvačka Y. Přenosilová. Opravdu jsme seděli v senátorských lavicích a křtili Almanach, vydaný u té příležitosti roku 2000. Kmotrem mu byl pan Baťa, seděl hned vedle mě. Pro velký úspěch jsme to opakovali, druhé zasedání proběhlo ve Vizovicích 2. 2. 2002 ve 2 hodiny a 2 minuty odpoledne. Aby byla legrace.

A bylo to myšleno alespoň trochu vážně nebo to byla čirá recese?

Je to trochu recese, je příjemné se odreagovat. Chtěli jsme propagovat kulturní dění na Valašsku. Z Prahy mám pěkný zážitek: jak tak chodíme kolem, tápeme a hledáme vchod a mluvíme po našem, u parkoviště se najednou otočí takový vysoký starý muž s bílými vlasy a říká: „Dů, Valaši, dů“ - člověče, Baťa! A hned jsme se dali do řeči: „Odkud jste?“ - „Z Lutoniny, to nevíte, kde je.“ - „Co nevím, ale vím, my jsme tam měli kdesi dráhu“. A naráz křtil v senátu náš Almanach a s akcí byl velice spokojený. Zkrátka, v Praze to byla událost. A udělala hodně pro propagaci našeho regionu.

Pan doktor J. Mikeska proslavil Valašsko taky jinak...

Ano, pátral po osudech zapomenutého valašského básníka Ozefa Kaldy a podařil se mu objev století. Přišel na to, kdo napsal Zápisník zmiňovaného, který Janáček zhudebnil tak slavně. Myslelo se, že to napsal J. Mahen. V Kaldově korespondenci byla poznámka, od které se J. Mikeska odrazil a šel pátrat do archivů a nezvratně jeho autorství dokázal. Je to objev dodnes nedocenený, vždyť mezi lidmi se o tom skoro sto let nevědělo, že jde o autora z Valašska.

Věnujme se ale zase Tobě. Jsi znám jako výborný muzikant. S hraním na basu ještě nekončíš?

Na stará kolena jsem založil muziku seniorů, cimbálovku pěti přátel. Na zájezdy jezdíme jako kvarteto – bez cimbálu. My už jsme tak staří, že ten těžký cimbál neuneseme. Hrajeme nepra-

Cimbálová muzika Seniorů, Vizovice 2. 2. 2002, 2 hodiny odpoledne

Fotoarchív V. Jurčáka

videlně, víc pro sebe a známé, ale občas nás nemine veřejné vystoupení. Naposled jsme hráli s Mlčákama v Liptále.

A pak jsi ještě písmák, co to je?

To mě ukecal Zetěk z konkurenčního časopisu Podřevnicko. Říkal: „Ty se tak dobře posloucháš, víš co, napiš něco.“ No a tak jsem něco napsal. Mám štěstí, mám vzdělanou ženu, čili ty měkké a tvrdé „y - i“ mi opraví. Svoje vzpomínky jsem věnoval panu O. Krajčkoví. Až umřu, tak to může vydat.

Vzpomněl jsi ženu a já se vůbec zapomněl zeptat na rodinku? Jak se všeci mají?

Já žiju úplně bezvadně, protože já jsem měl, člověče, ohromné štěstí, že si mě ta moje vůbec vzala. Ona byla vychovatelka z dětského domova ve Vizovicích. Je sice z Kroměříže, ale staříčky má správné Valachy - z liptálských pasek. Čili byla to a je moje krevní skupina. Tož tu jsem si vzal, tuším, že to bylo v jednašedesátém roku a máme dvě děti, ogara, ten je architekt a cérku máme dětskou sestrou v Luhačovicích.

Pověstné je tvoje přátelství s hercem Vlastimilem Brodským.

Já jsem prožil několik vzácných přátelství. K nám jezdil pan Eduard Haken, toho jsem si strašně považoval a vlastně jsem se s ním přá-

Vladislav Jurčák se svými přáteli Miroslavem Horníčkem a Vlastimilem Brodským

Fotoarchiv V. Jurčáka

volal, ptal se, jak dopadla ta moje výstava a že už neprijede, že je špatný. Také mi k narozeninám stihl poslat citát: „I to stáří má své pozitivní stránky. Po sedmdesátce je například zcela vyloučeno zemřít předčasně.“ To bylo v pátek večer a v sobotu to udělal – odešel navždy.

Jak vzniká takové přátelství v tak pozdním věku?

Já to nepochopím. Nebudu vám lhát, lidičky! Když umřel, seděl jsem na verandě a brečel. Ani po bráchovi mi tak smutno nebylo. To bylo dopisů a psaní, co jsme si vyměnili! On mě možná potřeboval. Povídali jsme si spolu o kultuře a o Valašsku především, on měl obrovský přehled. Věděl o hvězdách na nebi všechno, samozřejmě úplně všechno o divadle, měl ohromný přehled o literatuře a malířství. A tak jsme měli společnou notu. U nás Bróda spal třeba tři dny; byl tady rád. Jel na besedu do Blanska, říkal: „Já tam musím s těmi lidmi večer posedět, pobesedovat, abych je neurazil“. A pak se vrátil zase k nám. Ale on se cítil dobře také u svého kamaráda v Jablůnce, u Antonína Tesa-

ře, ten mu ale umřel. To přátelství nedovedu vysvětlit nikomu.

Nabírá to smutnou notu, tak v nejlepším přestat a jubilantovi něco popřát. Co to bude od zakladatele Valašského názoru?

On si přeje nové zuby, ale já mu přeji, ať je pořád hodně dobrých lidí kolem něho. A to mu ani nemusím přát, však je přitahuje.

A naopak, co přeje jubilant svému spolku?

Valašskému názoru přeji všechno dobré. Ale protože jsem bývalý ekonom, tak mu přeji hlavně sponzora a peníze, protože bez nich se to dělat nedá. Však se naše sdružení původně jmenovalo PRD – Podporujte Respektujte Dotujte. Všichni členové mu věnují spoustu času, využívají svých známostí i vlastních peněz, ale tak se to pořád dělat nedá.

A nakonec od takových staříků, jako jsi ty, očekává čtenář nějakou životní moudrost, povzbuzení, krédo!

Já mám krédo stejné jako je motto našeho Valašského názoru: „Vydřat!“ a pak „My Valaši nic nechceme a nedáme pokoj, dokud to nedostaneme“. Na závěr by se hodil text naší hymny:

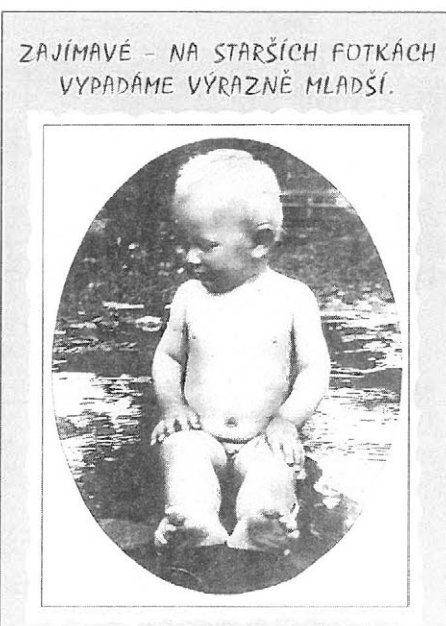
„Na Valachoch svoboda je mnohostranná,
ztratila sa totalita za horama,
a gde Čechy aj Slováky čerti berú,
Valach řekne: že sa na to nevyserú!
Všeci majú od starostí v mozku nádor
a my zas na všetko svůj valašský názor!
Juch!“

Děkuji Vám za zpěv i za rozhovor.

Galerie Hvozdenkého salonu – objekt bývalé hasičské zbrojnice ve Hvozdně Fotoarchiv V. Jurčáka

telil až ho jeho smrti. Vlastimila Brodského jsem znal krátce, zato M. Horníčka znám spoustu let. Chodil jsem k Horníčkovi a pana Brodského jsem jenom vidával na procházce se psem. V té době jsme se nesblížili, vypadal vždycky tak nas.... Až vyšla jeho knížka, kde psal, aby se k tomu čtenáři vyjádřili. Já jsem jí byl nadšený, přečetl jsem ji za noc. A zjistil jsem, že je to můj člověk. Napsal jsem mu, že to bylo pěkné - a ostatní že mu řeknu, až pojedou někdy na Vsetín, ať se zastaví. Za tři měsíce přišel dopis, že pojedou na Vsetín, že by mě rád uviděl - to bylo v roce 1995. Ta známost byla krátká. Prostě přišel a hned jsme si padli do oka. On pak jezdil sem a my k němu na Slunečnou a bylo to jedno z nejkrásnějších přátelství. Mně zemřel bratr, on byl jedináček, a tak jsme si jednou na Slunečné, když jsme si trochu vypili, řekli, že budeme jako „nevlastní“ bratři. Ještě 12. dubna 2002

Muzika pro radost i užitek (132 let před OSA)

Ve fondu G Státního okresního archivu Vsetín je uloženo velké množství archiválií z Okresního úřadu Valašské Meziříčí z 2. poloviny 19. století týkajících se žádostí o povolení živnosti, převážně o zřízení hostinců. Je však mezi nimi i neméně udání na spoluobčany nedodržující údajně pravidla živnostenského řádu – většinou se týkají přestupků při šenkování alkoholických nápojů, ale např. i taková, že jistý občan opravil několik párů bot bez živnostenského listu apod.

Mezi podobná udání patří i oznámení hostinského Josefa Jaroška ze Lhoty u Vsetína učiněné místnímu četníkovi Josefu Jeřábkovvi, že vdova Anna Smilková ze Lhoty č. 104 pořádala bez povolení obce ve dnech 13. a 20. listopadu 1870 taneční muziku a pasekář Jiří Surovec z č. 76 přitom naléval kořalku. Udávající uvedl i dva svědky – Jana Zgarbu z č. 68 a mlynářského chasníka Josefa Svačgeru. Okresní hejtmanství ve Valašském Meziříčí, k němuž německy psané udání došlo, odpovědělo, že záležitost „stran té muziky“ nespadá do kompetence okresního úřadu, ale představenstva obce Lhota. To pak na svém

zasedání 7. prosince 1870 vyslechlo oba svědky a vypracovalo zápis, který otiskujeme jako příklad, že už před 132 lety pořádání nepovolené muziky neprošlo bez finančního postihu. Pozoruhodný je přitom uvedený důvod k muzikám: A. Smilková opravovala chalupu, a tak si zavolala „dvuch chlapců s huslami, aby jí chasa jako z legrace utlapala

podlahu.“ Trest za přestupek ji neminul – musela složit 1 zlatý 5 krejcarů chudinskému ústavu v Liptále, což 22. ledna 1871 učinila.
Eva Urbachová

1) OSA – Ochraný svaz autorský, mimo jiné vymahatel poplatků za folklorní pořady ve Valašském muzeu v přírodě v Rožnově, jakož i za reprodukcovanou hudbu v hostincích, autobusech apod.

JAZYKOVÝ KVÍZ - PŮVOD SLOV VALAŠSKÉHO NÁŘEČÍ

(urči správnou dvojici čísla a písmene)

Hodnotnou diplomovou práci z oboru lingvistiky, založenou na vlastním terénním výzkumu - „Současný stav mluvy v obci Vsetín-Lhota a okolí“ - úspěšně obhájila absolventka Slezské univerzity, fakulty filozoficko-přírodovědecké, obor český jazyk-dějepis - **Hana Goláňová**. Práce se zabývá charakteristikou zkoumaného nářečí, etymologií slovní zásoby i některými zvláštnostmi místního dialektu. Významnou součástí výzkumné práce je i zpracovaný slovník, podávající obraz současného nářečí obce Lhota u Vsetína s poznámkami, zda se příslušné slovo užívá v obci dodnes anebo je značně zastaralé, případně již úplně v běžné mluvě zaniklo.

Je zajímavým zjištěním, kolik slov, mnohdy z neslovanských jazyků, proniklo v průběhu jejich historického utváření do valašského nářečí. Jsou to slova z rumunštiny (týkají se většinou salašnické kultury karpatské oblasti), slova německého původu (germanismy jsou běžné i ve spisovné češtině), maďarského původu (blízkost slovenských hranic a zasahování uherských vlivů), slova s osmanskými kořeny (turkotatarské vpády zejména v 17. stol.), slova z jiných jazyků.

Zkuste sami určit správný původ některých z nich:

1. BRYNZÁ	a) z něm. <i>Brei</i> (kaše, kašička)
2. KYNOŽIT	b) z italského <i>scarpa</i> (příkopa)
3. HÁBY	c) z osmanského <i>kabá</i> (plášť)
4. BRIJA (rozvařeně trnky)	d) z rum. <i>brinz'a</i> (ovčí sýr)
5. BOSORKA	e) z něm. <i>Brustfleck</i> (vesta, kamizola)
6. JARMAK	f) z něm. <i>merken</i> (zpozorovat)
7. HAHERA	g) z osmanského <i>hajdamak</i> (lupič)
8. KABÁT	h) z arabského <i>ába</i> (šaty, oděv)
9. ZMERČIT	ch) z něm. <i>Jahrmarkt</i> (výroční trh)
10. HAJDAMÁK (zbojník)	i) z rum. <i>afin'a</i> (borůvka)
11. BRUNCLEK	j) v turečtině <i>jezevec</i>
12. SKARPA	k) z maď. <i>kínoz</i> (mučit, trápit)
13. BORSUK (mrzout)	l) z maď. <i>boszorkány</i> (duch zemřelých, strašidlo)

(1d), 2k), 3h), 4a), 5l), 6ch), 7i), 8c), 9f), 10g), 11e), 12b), 13j))
Správné odpovědi:

Handwritten text from the archive, likely a copy of the original document mentioned in the article.

Handwritten signature and text: J. Jarošek, Lhota, 1870.

Stát. okr. archiv Vsetín, fond OÚ Val. Meziříčí, i. č. 1317

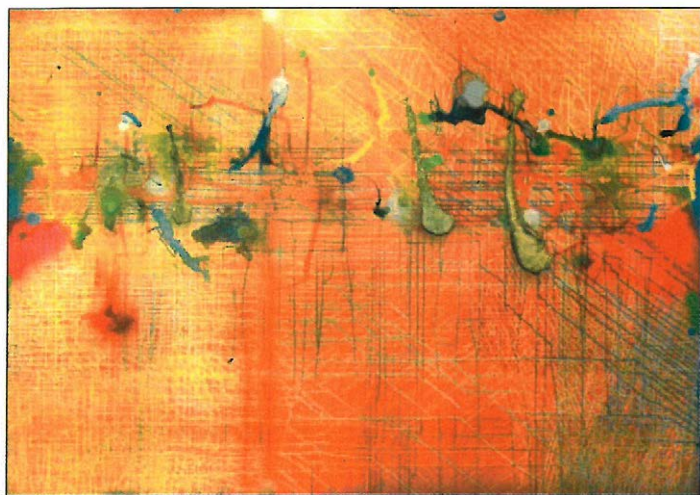
101. Muziganti, hrajte.

Marciale ♩ = 96.

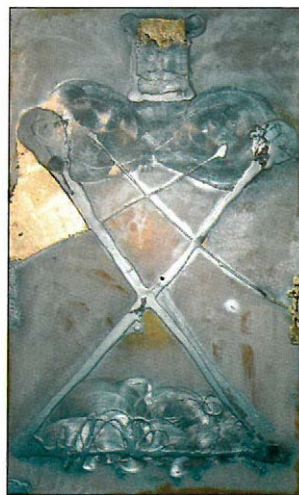
Od Vsetína. B. III. 803.

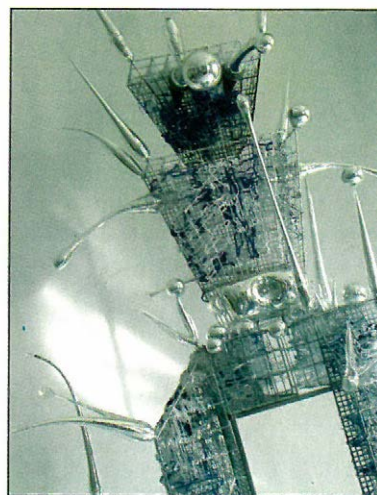
2. [: Muziganti hráli, bliňkali, :]
[: mojm galánovi :]
na zdory dělali.

PARTITURA, kombinovaná technika

KARBONKUL I., komb. technika, 2002

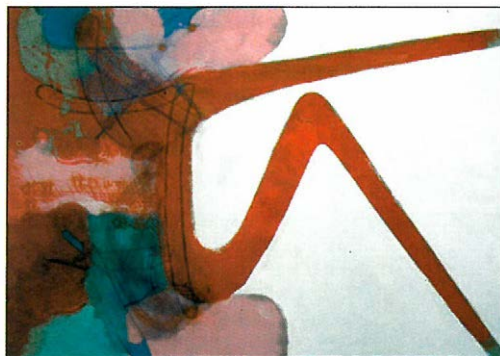

ZIMA - ČTYŘI ROČNÍ OBDOBÍ realizace Crystalex Nový Bor, 1987
Foto A. Mynář

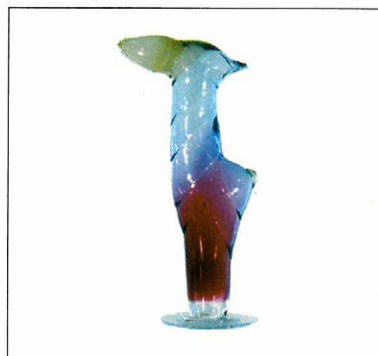
NÁVŠTĚVNÍK,
skleněná plastika,
hutní zpracování

HELIOS,
skleněná plastika,
hutní zpracování

BEZ NÁZVU, olej

Foto M. Janiš

TUKAN, skleněná plastika, hutní zpracování

V ATELIÉRU

Foto J. Jabůrek

Akad. mal. JIŘÍ ŠUHÁJEK (nar. 14. 4. 1943) působí na Valašsku od r. 1992. Do Vsetína přišel jako designér. Jeho návrhy barevného dekorativního a uměleckého skla daly zdejší nové sklárně punc originality a přinesly jí světový úspěch. Přesto v posledních letech směřuje stále více k volné ateliérové tvorbě, k malování obrazů, exhibicím na sklářských sympoziích a uměleckých workshopech, k náročnějším realizacím skleněných skulptur...

Souvisí to nějak s osobním vývojem nebo spíše se současným stavem českého sklářství, jehož perspektivy nejsou zrovna růžové?

Já se designu věnuji, snažím se a mám spoustu nápadů, jak nové věci udělat. Problém je však v tom, že ve vedení sklárny toho porozumění většinou moc nenacházím, a to mi nedovolí rozvinout se v designu volně. Pořád jsem nějakým způsobem opravovaný lidmi, kteří to vidí z různých důvodů jinak, a to mě deprimuje. Já se přitom designu věnuji čtyřicet let a rád bych se mu věnoval i nadále, ale tak, aby celá ta práce měla smysl i pro mě.

U té volné tvorby je to právě jiné. Tam mi do toho, pokud možno, nikdo moc nemluví, dělám si podle sebe, a tím jsem svobodnější. Když je člověk svobodný, může se více rozvinout.

Pořád ale nechci věřit tomu, že se situace ve sklářství nějak dále nevyvine. Samozřejmě, že sklo své problémy má i ve světovém měřítku. Dnešní svět je zaplavený spoustou skla vytvářeného v zemích, které mají úplně jiný ekonomický systém, a tím je cena výrobků nulová v porovnání s cenami u nás nebo v západním světě. S tím je strašně těžké nějak soupeřit. Jediná možnost, jak to obejít, je vymyslet ty věci jinak, dělat je jiným způsobem, prodávat je jiným způsobem... Sklářny by neměly dělat víceméně stejné věci, musí se trochu odlišovat. V našich podmínkách je např. hodnocení pojmu „unikátní“ nebo „autorské sklo“ dosti problematické. Já si pořád myslím, že při fungující velkovýrobě je možné vyrábět věci, které ji začnou ozvláštňovat a později se stanou třeba součástí té velkovýroby. Tak vzniká určitý styl sklárny. Naše současné sklárny svůj osobitý styl ani žádný nemají.

Hodně cestuješ po světě – nedávno ses vrátil z Číny. Prozradíš nám, co jsi tam dělal?

Vítězství v konkurzu mi umožnilo podílet se na monumentální výzdobě hotelu Westin, což je ohromný komplex pětihvězdičkového hotelu v centru Šanghaje, kde byla vytvořena v obchodním centru plastika fontány, která symbolizuje hořící keř. Jde o jakousi metaforu člověka zoceleného ohněm. Zadání vycházelo z biblického motivu zjevení Boha Mojžíšovi. Další částí výtvarné realizace byly dvě stěny v hotelovém centru (6 x 6 m) s osmi skleněnými růžovými a žlutými květy (1, 6 m v průměru) symbolizujícími energii, rozkvět a dynamiku současné Šanghaje.

Ten hotel stál celkem 100 milionů dolarů. No, a stalo se, že se tam objevilo i sklo z České republiky vyrobené ve sklárnách Crystalex a Charlotta v Karlovarsku!

Tvá nekonvenční tvorba, zvláště pak monumentální figurální plastiky vytvořené pomocí drátěné konstrukce a skleněných prvků, prezentuje svého autora jako umělce věčně mladého, plného kreativního nadšení, neunaveného všedností života. Kam chodíš pro inspiraci a z čeho čerpáš energii?

Energii mně dává roztavené sklo a pak samotný život - víno, ženy, zpěv, jak se říká, a já bych dodal ještě i sklo - to vše mě inspiruje k tomu, že bych všechny své věci udělal ještě větší a bláznivější! Teď chci udělat 5 až 10 m vysokého žlutého císaře pro Čínu.

Inspirace přichází na každém kroku. Někdy je inspirace většího kalibru, takže převládá to plánování, a pak už se plánuje jinak. Myslím si, že to tak musí vždycky být. Plány jsou dobrá věc, ale někdy je třeba je rychle změnit.

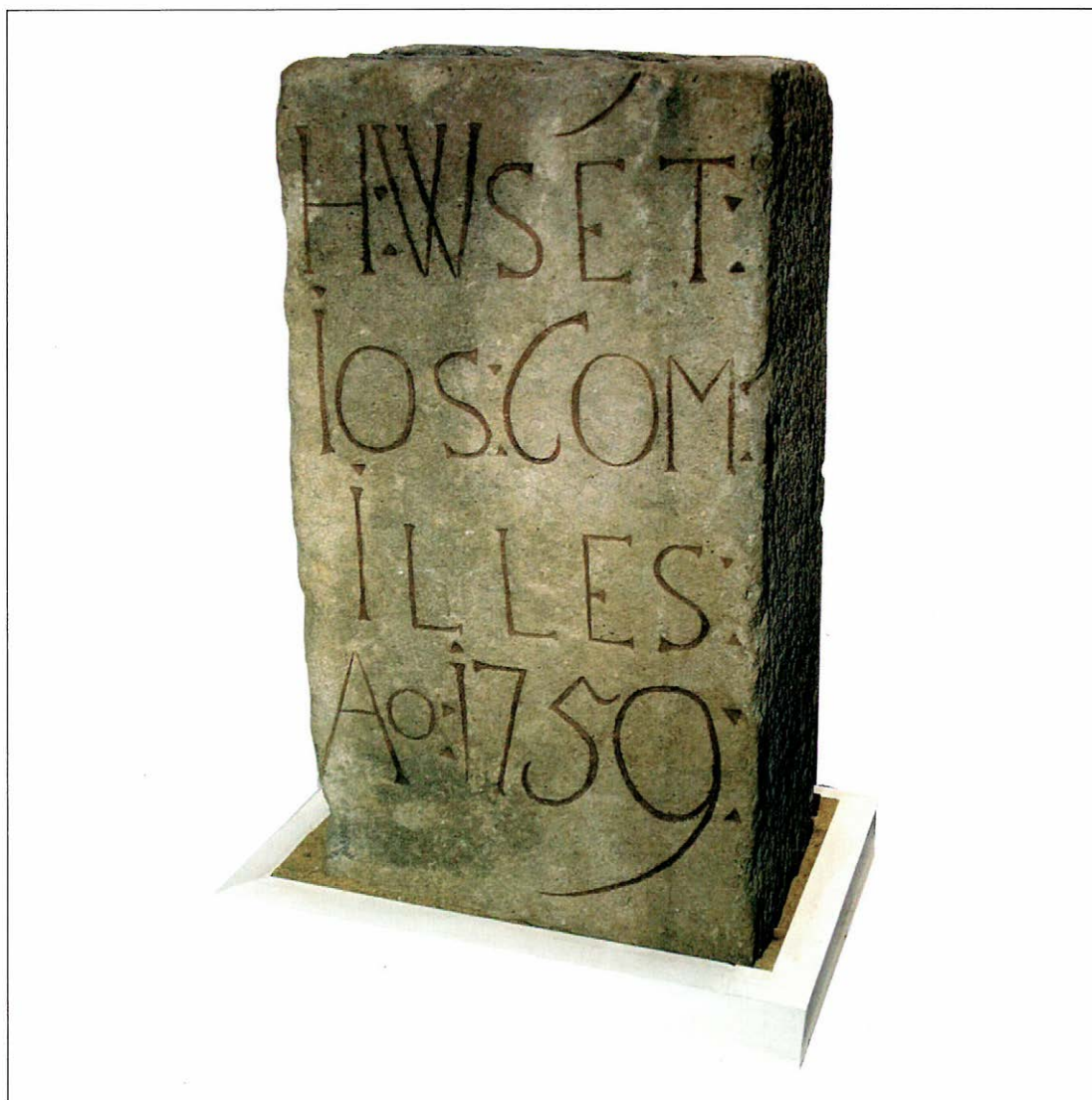
Jednou ses vyjádřil, že: „Obraz se musí namalovat sám.“ Co jsi tím myslel?

Nejen u malby, ale i u skla se musí ta alchymie, ta inteligence materiálu nechat částečně rozvíjet. Respektovat, co si ten který obraz nebo jiný artefakt žádá. Samozřejmě, že já si žádám také, takže i on mě musí někde poslouchat, nesmí si ale dovolovat moc.

V čem se liší Tvé prožitky při vlastní tvorbě maliřské a sklářské? Která z nich Ti přináší větší uspokojení?

Podle toho, v jaké jsem náladě. V podstatě jde o stejný prožitek. Kreslení, malování, foukání skla, i ten design patří do jedné kategorie, která si tu a tam vyžaduje někde více přesnosti nebo je třeba více omezená technologií a továrními možnostmi, jinde zase prostorem – ale ve své podstatě musí rezonovat s prvotním impulsem. Pokud se to někde zabrzdí, je konec a musí se tomu dodat nová energie, materiál nebo nápad. Každý druh tvorby má svoje zásady, ale názor musí být jen jeden.

-HJ-

HRANIČNÍ KÁMEN vsetínského panství z r. 1759, neúplný pískovcový blok, 550 x 290 x 220 mm, foto M. Janiš

Hranečníky a mezníky se běžně nestávají součástí muzejních sbírek. Bývají spíše nemovitostí kulturní krajiny a její němou pamětí. Tito kamenní strážci majetků bývali odjakživa vztyčeným prstem vzájemných úmluv, ale i pramenem sousedských svárů. K jejich instalaci byli zváni sousedé z celého okolí a definitivní nabytí pozemkového vlastnictví bylo provázeno objetím hranic celého pozemku. Pro jeden jediný mezník dokázali někteří lidé prosoudit celé své jmění. Také z těchto důvodů vydal v roce 1600 právník a znalec u rozhodčího soudu ve sporech pozemkových a mezních Jakub Menšík z Menštejna spis „O mezech, hranicích, soudu a rozepři mezní i příslušenství jich v Království českém sepsání...“, který se stal zákonem. Spis určoval pojmy hranice a meze, popisoval hraniční kameny, upozorňoval na jejich důležitost a v neposlední řadě nabádal, jak s nimi zacházet.

Jak, kdy a odkud se dostal jeden z hraničních kamenů vsetínského panství do depozitáře vsetínského muzea, není nikde zaznamenáno. Je to opracovaný hranol z pískovce, v horní části uražený, se zbytkem pořadového čísla, z jedné strany opatřený nápisem vytesaným kapitálkami: „H (errschaft): WSET (in): IOS (ephus): COM (es): ILLES (hazy): A(nn) O: 1759:“ Nápis tedy přesně udává dobu a místo určení tohoto kamenného objektu.

Uherský hrabě Josef Illésházy vlastnil vsetínské panství v letech 1724 – 1766. Do dějin Vsetínska vešel jako „milostivý pán“, který před svou smrtí odpustil veškeré dluhy svým poddaným. Samostatnou kapitolou tohoto historického období však byly neustálé hraniční spory moravsko - uherské či s okolními šlechtickými statky a jejich urovnání – ne vždy ve prospěch Illésházyců. Nejžhavější sporné lokality bývaly na Karlovicku (Pluskovce, Vysoká, Velký Javorník). Celých osm let se táhl sousedský spor s Liptálem o lesy „Zabaťková“ v Semetíně a les Drastihlavu. Vsetín jej nakonec v roce 1759 prohrál. Ve všech pozemkových sporech, při nichž často docházelo k přemísťování a ničení hranečníků, nejednou i ke krvavým osobním srážkám poddaných, musely být pozvanými zeměměřiči revidovány historické hranice panství a vládními komisemi vydávány protokoly o zasazování hranečníků.

Co nám ještě dnes dokáže odhalit svou němou výpověď kamenný pamětník starých časů? Třeba tu skutečnost, že vždy žili a jsou lidé tvořící a respektující zákony a spravedlnost, ale i takoví, pro něž je nejvyšším zákonem jen vlastní prospěch a výhody, třeba i na úkor svých bližních.

H. Jabůrková